

Pest szabad királyi város vezetői (bírái és polgármesterei) 1687-től 1790-ig.

1687 október 6-án Werlein budai kamarai inspektor, aki a bécsi kamara megbízásából a közvetlen fennhatóságot gyakorolta a törököktől visszaszerzett Pest városa felett, összehívta a lakosságot és bírót állított élére.¹⁾ Ezzel a ténnyel vette kezdetét a felszabadult Pest önálló városi élete. Werlein intézkedése közösségbe foglalta a városban élő polgári elemeket, a török hódoltság idejéből ittmaradtakat és az újonnan betelepítetteket egyaránt. A magyar közjog értelmében vett szabad királyi városi életről azonban még nem lehetett szó, mert hiányzott annak legfőbb eleme, az önkormányzat. A bírót, sőt a városhatóság egyéb tagjait is nem a város közönsége választotta, hanem a hatalom képviselője nevezte ki. A várost illető egyéb ősi jogokból is csak igen kevésnek a gyakorlását engedték meg.

A várost illető ősi jogok ügye röviddel az első bíró kinevezése után, az 1687—1688. évi országgyűlésen került szóba. Itt értesültek Pest és Buda követői, akik az új telepesek sorából kerültek ki, arról, hogy városaik a török hódítást megelőzőleg értékes kiváltságok birtokában voltak, a kamara kegyeitől való függésük pedig megalázó. Értesüléseik alapján még az országgyűlés tartama alatt az uralkodóhoz fordultak és kérték, hogy városaikat helyezze vissza régi jogállásukba.²⁾ Kérésük ezúttal nem talált meghallgatásra.

A városi jogok és kiváltságok ügyében a bécsi kamara hosszú ideig csak részleges engedményekre volt hajlandó. Engedményei közül kétségtelenül az volt a legfontosabb, hogy a városi közigazgatás fejének kinevezéséről lemondott, illetőleg a polgárokra ruházta megválasztásának jogát. Ehhez a joghoz a pesti polgárok mindig szívósan ragaszkodtak, és a kamarai uralom népszerűtlenné válásában nagy szerepe volt annak, hogy a kame-ralisták mesterkedésekkel vagy erőszakos intézkedésekkel ismételten megsértették a szabad bíróválasztási jogot. A polgárok ugyanis a bírót érdekeik képviselőjének és letéteményesének tekintették és csak akkor bíztak meg benne, ha maguk választhatták soraikból.

A város ősi jogainak teljességéért megindult küzdelem több eredménytelen kísérlet után végre sikerre vezetett. I. Lipót király 1703 szeptember 19-én beleegyezett abba, hogy Pestet és sorstársait, a többi újszerűen szabad királyi várost visszahelyezzék a török hódoltság előtt

élvezett jogaikba.³⁾ Minthogy Pest város régi kiváltságlevele veszendőbe ment, az ősi jogokat a fejlődésnek megfelelően kiegészítve új kiváltságlevélbe foglalták. Az új kiváltságlevél értelmében Pest elnyerte mindazokat a jogokat és jogosítványokat, melyek a szabad királyi városi jogállás teljességéhez tartoztak, elnyerte elsősorban azt a jogot, hogy a város közönsége szabadon, befolyástól mentesen választhassa meg a városhatóság és a lakosság fejét.⁴⁾ Az ősi kiváltságok visszaszerzése körül el nem múló érdemeket szerzett a város egyik bírása és ezzel elnyerte polgártársai háláját és emelte az általa betöltött tisztség tekintélyét.⁵⁾

Az a küzdelem, mely a szabad bíróválasztás kérdése körül folyt a kamara és a pesti polgárok között, világosan mutatja, hogy az érdekeltek mekkora jelentőséget tulajdonítottak annak, ki nyeri el a bírói (polgármesteri) tisztséget.⁶⁾ Ennek a kérdésnek azonban később is megmaradt a jelentősége. Elsősorban a polgárokat érdekelte, ki áll a városhatóság és a közület élén és kire bízzák érdekeik képviselését. De a felettes hatóságok is figyelemmel kísérték, kiben összpontosul a polgárok bizalma. Tisztújításukat az ősi kiváltságok visszaszerzése után is csak engedéllyel lehetett tartani és az engedélyt királyi parancsba foglalva adták ki. A tisztújítás eredményét be kellett jelenteni az uralkodónak, illetőleg kérni kellett annak megerősítését. Amikor pedig a kormányzatnak különleges politikai céljai voltak, közvetlenül befolyt abba, hogy a város élére elgondolásait szolgáló egyén kerüljön.

A bírói tisztség jelentőségét a hozzákapcsolódó előjogok is kidomborították. Ezeket az előjogokat már a kamarai kormányzat biztosította a város bírójának. A bíró nemcsak a városhatóságnak a polgárok által választott első tisztviselője és a tanács vezetője volt, hanem az első polgár, akinek megkülönböztetett tisztelet járt és akinek a többi polgár engedelmességgel tartozott. Bár esküvel kellett ígérnie, hogy kötelességeit teljesíti, a polgárok és lakosok engedelmességet fogadtak neki, az ősi kiváltságok visszaszerzése után eskütételét megelőzően. Tekintélyének védelmét szolgálta, hogy a rajta elkövetett sérelmeket különösen szigorúan torolták meg.⁷⁾

Tekintettel az elmondottakra, joggal feltehető a kérdés, kik voltak azok a férfiak, akikre polgártársaik bizalma a város vezetésének nehéz feladatát rótták, hogyan látták el előkelő tisztüket és mi volt a jelentősége munkájuknak a város életében. Ha összefoglaló áttekintést nyerünk arról, kik állottak Pest szabad királyi város élén mint bírák (1773-tól polgármesterek), ezek miként nyerték el tisztüket és milyen szerepet játszottak a város életében, egyúttal a város történetére vonatkozólag is fontos adatok birtokába jutunk. Az egyes bírák, illetőleg polgármesterek életére és tevékenységére vonatkozó adatok sok tekintetben a város életének tükörképét is adják. Míg Pest kicsiny volt és szerényebb keretek közt folyt élete, szerényebbek a város élén álló főtisztviselők életkörülményei és szűkebbkörű a tevékenységük is, a rájuk vonatkozó adatok pedig gyérebbek. Amint a fejlődés fokozódott, szaporodik a vonatkozó adatok száma. Határozottabb vonalakkal bontakoznak ki szemünk előtt a város élén álló egyének alakjai, mélyebb bepillantást nyerünk életükbe és tevékenységükbe. Egyéni értékelésük alapját azonban csakis hivatásuk teljesítésében szerzett érdemeik: a közületnek tett szolgálataik képezhetik.

A BÉCSI KAMARA FENNNHATÓSÁGA.

Pest város hatósági szervezetének kialakulása az első bíró kinevezése után fokozatosan haladt előre, azt azonban mindig szem előtt tartották a hatalom birtokosai, hogy a tőlük való függés ne szenvedjen csorbát. Az első bírák, éppúgy a tanácsnokok is a Budán székelő kamarai inspektor (1690-től kamarai adminisztrátor) kinevezése alapján nyerték el tisztüket. A polgárság első ízben 1692-ben választhatott bírót. Szavazatait arra a három jelöltre adhatta, akiket az adminisztráció állított a tanácsnokok közül.⁸⁾

A szótöbbséget nyert jelölt csak megerősítése után láthatta el tisztét. A megerősítést 1692—1695 között az adminisztráció gyakorolta, 1696-tól pedig rendszerint a bécsi kamara.⁹⁾ A kamara a jelölés és megerősítés jogát átmenetileg az újszerzeményi területek megvizsgálására időnként kiküldött bizottságokra ruházta. Mikor a megerősítést Bécsből kellett várni, előfordult, hogy az újonnan megválasztott bíró hónapokig nem láthatta el tisztét, mert a posta lassan fordult meg és a hivatali ügyintézés is nehézkes volt. Ilyenkor a tanács rangelső tagja vezette a tanácsüléseket, a városigazgatásnak és a polgárságnak egyébként nem volt feje. Az ebből eredő bizonytalanságot fokozta, hogy a megerősítést nem mindig az nyerte el, akire a legtöbb szavazat esett.¹⁰⁾

Mivel a bírói tisztség 1692-től csak egy évre szólt, gyakran nyílt rá alkalom, hogy a nem tetsző bírótól megszabaduljanak. Ezzel a lehetőséggel ismételten éltek a kamarai érdekek szolgálatában. Mikor a polgárok sorában megerősödött a régi kiváltságos helyzet visszaszerzésére irányuló törekvés, az adminisztráció különféle mesterkedésekhez nyúlt, hogy a bíróválasztás eredményét befolyásolja.¹¹⁾

A kamarától való függést juttatta kifejezésre, hogy a bírónak az adminisztráció előtt kellett lemondania, vagy legalább is be kellett jelenteni a lemondást, továbbá az, hogy a megerősítés elnyerése után a bíró hivatali esküjét az adminisztráció irodájában, kamarai tisztviselő kezébe tette le, és a polgárság csak képviseltethette magát az eskütételnél.¹²⁾

Csak évek multával, hatalmuk vége felé ébredtek tudatára a kamaralisták, hogy erőszakosságaikkal nem érték el céljukat. Ez a felismerés későn következett be, amikor már teljesen elidegenítették maguktól az öntudatában erősödő polgárságot. Ekkor már a kamarai uralom napjai is meg voltak számlálva. 1703-ban, a Rákóczi-szabadságharc kitörésekor már annyira eggyé forrott a város lakossága a magyar szabad királyi városokat illető jogállás követelésében, hogy az adminisztráció átmenetileg feladta a harcot, a pénzhiánnyal küzdő bécsi kamara pedig elszánta magát a döntő lépésre, Pestnek és sorstársainak régi jogaikba való visszahelyezésére.

A kamarai uralom korában választott bírák személyét illetőleg meg kell említeni, hogy a kinevezettek és a választottak a polgárok sorából kerültek ki és nem készültek arra, hogy hivatali ügyeket lássanak el. A bírói tisztség tiszteletbeli volt, vállalása pedig kötelező. Csak a felettes hatóság hozzájárulásával lehetett kitérni a megnyilvánuló bizalom elől, a felmentést pedig csak nyomós okok fennforgása esetén adták meg.¹³⁾

A város polgárainak többsége iparosokból, mesteremberekből állott, ami a tanács összetételében is megnyilvánult. Minthogy az adminisztráció bármelyik tanácsnokot jelölhette bírónak, a bírák sorában is találunk kereskedő és gyógyszerész mellett iparost, fogadóst.

Az a bíró, akit nem választottak meg újra, tanácsnokként maradt tagja a tanácsnak és a tanácsnoki tisztség életfogytiglanra szól. Természetes tehát, hogy akik hosszabb idő óta foglaltak helyet a tanácsban, bizonyos gyakorlatra tettek szert és ez tekintélyüket és bírónak való megválasztásuk esélyét növelte. Hozzá kell még fűzni, hogy az idegen érdekeket szolgáló kameralisták a bírójelöltek sorából gondosan kizárták a magyarság képviselőit, sőt lassanként a tanácsban is háttérbe szorították őket.

Vatula János Jakab, Pest első bírása a török hódoltság megszűnése után, eredetileg élelmezési tiszt volt a császári hadseregben.¹⁴⁾ Később kamarai szolgálatba lépett és az Érsekújvárról Budára költözött kamarai inspekció keretében működött. Werlein kamarai inspektor intézkedésére 1687 elején a pesti harmincadhivatalhoz került ellenőrnek.¹⁵⁾ 1687 őszén vált időszérűvé a pesti és budai polgári lakosság megszervezése a bécsi kamara fennhatósága alatt. Két körülmény is sürgette az erre vonatkozó intézkedést. A császári katonaság kísérletet tett arra, hogy hatalma alá vonja a polgári lakosságot, a kamara pedig útját akarta állni ennek a törekvésnek.¹⁶⁾ Egyúttal lehetővé akarták tenni, hogy Pest és Buda követői megjelenjenek a pozsonyi országgyűlésen, mivel a kormány feltétlenül számított e városok szavazataira.¹⁷⁾

A kitűzött célok érdekében Werlein megfelelően választott. *Vatula* alárendeltje volt, és eddigi pályája biztosítésként szolgált az uralkodó iránti hűségének. Werlein a bíróállítást követő napon, október 7-én jelentette intézkedését Bécsbe, ahonnan megkapta rá az uralkodó jóváhagyását.¹⁸⁾ *Vatula* nem sokkal kinevezése után Pozsonyba utazott, hogy az országgyűlésen képviselje városát. Egyebet nem tudunk a város érdekében teljesített szolgálatairól. A bírói tisztség nem nyújtott megélhetést, természetes tehát, hogy meg kellett tartania harmincadhivatali ellenőri állását, pedig ez az újjászervezés idején sok teendővel járt. Nyilván másirányú elfoglaltsága volt az oka annak, hogy a város mindennapi ügyeiben való intézkedések legelső emlékei nem az ő, hanem egy *Petschmann* nevű albíró nevéhez fűződnek.

Werlein nem volt megelégedve *Petschmann* tevékenységével, *Vatulára* viszont egyéb hivatalos munkája miatt nem számíthatott. 1688 tavaszán más személyre bízta a bírói teendők ellátását, ami *Vatula* bírói hivataloskodásának befejezését jelentette.¹⁹⁾ A bírói székből való távozása után teljesen harmincadhivatali teendőinek élt. Bár hivatali beosztásánál fogva továbbra is a pesti harmincadhivatalhoz tartozott, szervezési ügyekben vidéken is megfordult.²⁰⁾ A bírói székből való távozását nem sokkal élte túl, 1689 augusztus 8-án váratlanul meghalt.²¹⁾

Knipper János Bálint Győrből került Pestre és a császári seregben volt zászlós. 1687 július 29-én megkapta Werleintől a pesti polgárjogot, ugyanekkor két egymás mellett fekvő házat is kapott 130 forintért.²²⁾ *Vatula* akadályoztatása és *Petschmann* albíró túlkapásai arra indították Werleint, hogy megfelelőbb vezetőt állítson a város élére. Erre vonatkozó

döntését 1688 április 14-én kívánta közzétenni, azonban előre nem látott akadályok, többek között a magyarság képviselőjének, Dalmady Sándornak elutazási szándéka miatt el kellett halasztania intézkedéseit. E helyett, mivel Petschmannt már április 11-én felmentette teendői ellátása alól, 16-án a bírói tisztséget ideiglenesen Knipperre bízta.²³⁾

Az áprilisban elmaradt intézkedések megtételére június 10-én került sor. Werlein ez alkalommal Knippert véglegesen bírónak nevezte ki, helyettesítésével pedig a szintén kinevezett tanács rangelső tanácsnokát, Dalmady Sándort bízta meg. Ugyanekkor rendtartást is írt elő a városhatóság számára, városi jövedelem biztosítása céljából pedig engedélyt adott városi húsmérés felállítására.²⁴⁾ Knipper, miként Vatula, szintén csak rövid ideig láthatta el a bírói teendőket. A jelek szerint még 1688-ban Győrbe vezényelték, így a bírói szék újra megüresedett.²⁵⁾ Pesten lévő házáat néhány évig még megtartotta, 1695-ben azonban, mikor már hadnagy volt, eladta s ezzel megszünt kapcsolata a várossal.²⁶⁾

Blumenfeldi Herold Henrik Szigfrid volt Pest városának az első olyan bírója, aki kitartott helyén és hivataloskodása alatt sok időt szentelt a város ügyeinek. Herold Bécsből jött Pestre. Korábbi tartózkodási helyén orvosi gyakorlatot folytatott. 1688-ban nyert engedélyt a bécsi kamarától, hogy Pesten gyógyszertertárt nyithasson. Ez év február 14-én kelt az a kamarai rendelet, mely meghagyta Werleinnek, hogy utaljon ki Herold számára alkalmas helyet, ahol gyógyszertertárt megnyithatja.²⁷⁾ Megérkezése után egy évig nyugodtan élhetett hivatásának és sikerült ezalatt gyógyszertertárt kellőképp felszerelni. A polgárjogot még 1688-ban megszerezte.²⁸⁾

Werlein a pesti városházán eddig fennállott zavaros állapot megszüntetését igen fontosnak tartotta és olyan emberre akarta bízni a városi ügyek vezetését, akire állandóan számíthat. Választása Heroldra esett, aki mind ügyességénél, mind ismereteinél fogva kiemelkedett az új telepeselek sorából. 1689 február 5-én rendeletet intézett a pesti tanácshoz, amelyben bírónak nevezte ki. Rendeletében utalt arra, hogy a bírói tisztség gyakori cserélgetése miatt sok rendetlenség és félreértés honosult meg, olyan személyt kell tehát kinevezni, aki kellően minősített és állandóan helyben lakik.²⁹⁾ Az újonnan kinevezett bíró ünnepélyes beiktatása február 9-én ment végbe a tanács és a polgárok jelenlétében.³⁰⁾ Herold megfelelt a beléje vetett bizalomnak és működésével teljes mértékben elnyerte az adminisztráció elismerését.

Az 1689-ben elnyert bírói tisztelet több mint három évig viselte egyfolytában. Ezalatt nem merült fel ellene panasz, jóllehet hivatalát egyideig nehéz körülmények között látta el. A pestisjárvány Pest és Buda falai között is felütötte fejét és bőven szedte áldozatait. Herold a nehézségek ellenére kitartott helyén és gondosan ügyelt a járvány ellen hozott intézkedések végrehajtására.³¹⁾

A közügyek intézésével járó elfoglaltságát üzlete is megsínylette, fizetés pedig még nem járt a bírónak. E miatt kérte, hogy mentse fel a bírói tisztség továbbviselése alól, az adminisztráció pedig teljesítette kérését. 1692 március 31-re tűzte ki az utód megválasztását, de a három jelölt közé Heroldot is felvette.³²⁾ Ekkor tűnt ki, mennyire megszerették polgártársai eddigi működése alapján. Jóllehet az adminisztráció rendeletéből

közismertté vált távozási szándéka, a szavazatok többsége mégis rá esett. Csak az adminisztráció jóindulatának köszönhetette, hogy visszavonulhatott, mert nem őt erősítette meg, hanem az utána legtöbb szavazatot nyert jelöltet.³³⁾

Két év múlva az adminisztráció érdekében újra vállalnia kellett a bírói tisztséget. Az 1693—1694. évi pest-budai önállósági mozgalom hatása alatt úgy érezték a kameralisták, hogy szükségük van erre a kipróbált, megbízható emberre. Ezért 1694 májusában a mozgalom elfojtása után, választás mellőzésével újra bírónak nevezték ki. Ezúttal tekintettel voltak anyagi nehézségeire és a város pénztárából fizetendő 100 forint bírói díjazást állapítottak meg neki.³⁴⁾

Heroldra és az adminisztrációra kellemetlen következményekkel járt ez az intézkedés. A város anyagi helyzete kedvezőtlen volt, a polgárok túlnyomó része csekély keresettel rendelkezett és félt az adóteher növekedésétől. Mikor Herold lemondott és szorgalmazta a megállapított díjazás kifizetését, állandóan akadályt gördítettek kívánsága teljesítése elé.³⁵⁾ Kénytelen volt ismételten igénybe venni az adminisztráció támogatását, ezzel pedig maga és pártfogói ellen ingerelte a polgárokat.³⁶⁾ Szerencsétlenségére nem sokkal lemondása után önvédelemből halálra sebezte egy támadóját, ami megkönnyítette, hogy ellenfelei lejárassák tekintélyét.³⁷⁾

Ezek játszottak közre abban, hogy elvesztette a polgárok bizalmát. Ügyének tisztázásáig, 1696 tavaszáig, nem jöhetett számba a bírói állás betöltésénél.³⁸⁾ Átmenetileg a tanácsüléseken sem vehetett részt, mígnem az adminisztráció 1696 június 26-án elrendelte, hogy fogadják vissza a tanácsba, kijelentve egyúttal, hogy becsülete a kiállott büntetés ellenére érintetlen.³⁹⁾ 1697-ben, bár az adminisztráció támogatta, elbukott a bíróválasztáson. A bécsi kamara mégis őt erősítette meg a bírói tisztségben. Ez évi bíraskodása idején a tanács kísérletet tett rá, hogy megszabaduljon a kamarai adminisztráció fennhatósága alól. Tekintettel arra, hogy a város régi kiváltságseleveit eddig nem sikerült felkutatni, tervezetet készítettek, melyben körülírták a város jogállását, jogait és jogosítványait, azonkívül lefektették benne a városi ügyvitel alapelveit. Az uralkodót arra kérték, erősítse meg a tervezetben foglaltakat és biztosítsa ez úton a város függetlenségét, a városhatóság tekintélyét.⁴⁰⁾

A bécsi kamara a tervezetet a tanács folyamodványával együtt az adminisztrációnak adta ki véleményezésre. Az adminisztráció élesen állást foglalt a városhatóság törekvései ellen és megakadályozta, hogy elgondolása valóra váljék.⁴¹⁾ Feltehetőleg éppen a városhatóság kísérlete következtében támadt bizalmatlanságnak lett a következménye, hogy 1698-ban a bírójelöltek sorából kimaradt valamennyi bíróviselt egyén neve.⁴²⁾ A jelölés elhibázott volt, és zavargások támadtak nyomában, ezért a bécsi kamara a polgárok kérésére megsemmisítette. Az adminisztráció intézkedésére Herold néhány hétig ellátta a bírói teendőket, de a Caraffa-bizottság letette székéből.⁴³⁾

Utolsó ízben 1701-ben viselte Herold a bírói tisztelet. Ebben az évben a kameralisták ismét mesterkedésekkel akartak nekik megfelelő bírót állítani. Kineveztek a tanácsba két új tagot, akikről a polgároknak nem volt jó véleménye, és ezekkel együtt jelölték Heroldot. Az ennek folytán

támadt felzúdulás újabb nyugtalanságot idézett elő.⁴⁴⁾ Herold most már teljes nyíltsággal a város érdekei mellett állt ki. A városhatóság tekintélyének megvédése érdekében bátran szembefordult egykori pártfogóival, a kameralistákkal. Vezetése mellett folytak le azok a tanácsülések, amelyekben eljártak a város és a tanács sérelmeinek orvoslása érdekében. Az üléseken több ízben megjelentek a polgárok képviselői és felhívták a tanácsot, hogy ne engedjen az erőszaknak.⁴⁵⁾

Az adminisztráció egy kamarai rendeletre hivatkozott eljárása igazolására, a hivatkozott rendelet felmutatását ellenben megtagadta. A tanács nem nyugodott bele a kitérő válaszbá és megbízta a város bécsi ügyvivőjét, nyomozza ki, mit tartalmaz az állítólagos rendelet, majd közvetlenül a kamarához fordult és panaszt emelt a budai kameralisták önkényeskedése ellen. A panaszíratot gyorsfutárral küldték Bécsbe, ahol kénytelenek voltak elismerni a város igazát és hatálytalanították az adminisztráció sérelmes intézkedéseit. Az erőszakos úton kinevezett tanácsnokok nem vehettek részt a tanácsüléseken, a bírói teendőket pedig Herold látta el.⁴⁶⁾

Az adminisztráció az ügyvel kapcsolatban a kamarához beadott védekezőiratában, melyben jellemezte a pesti tanács tagjait, Herold személyére is kitért. Attól tartózkodott ugyan a történetek után, hogy megdicsérje, rosszat azonban nem mondhatott róla. Elismerete, hogy tanult ember, tud latinul, és csak azzal kísérelte megindokolni háttérbe szorítását, hogy öreg korára való tekintettel bíróné választása neki magának és a városi közönségnek is terhére volna.⁴⁷⁾

Heroldnak az adminisztrációval való szembekerülése élesen rávilágít, milyen következményekkel járt a kameralisták önkényeskedése. Eljárásukkal nemcsak a polgárok haragját és ellenséges érzületét keltették fel, hanem régi hű emberüket, Heroldot is elleneik táborába sodorták. Bár önmérsékletét megőrizte, a szőnyegen forgó kérdésben elszántan az adminisztráció ellen küzdött. Érthető, hogy az adminisztráció végleg elejtette és megvonta tőle pártfogását.

Miután az 1701. év végével letelt bírói tiszte, visszavonult a tanácsnokok sorába. Megérte a város régi kiváltságainak visszaszerzését és 1704 végén hunyta le örökre szemét.⁴⁸⁾ Hagyatéka különféle ingatlanokból, gyógyszerházból, gazdasági felszerelésekből és ingóságokból állott. Háza, amint egy 1696. évi összeírásból kitűnik, egyemeletes volt, és három szoba volt benne. Örökösei oldalági rokonai voltak.⁴⁹⁾

Eschenbrugger Fülöp épúgy mint Herold, Ausztriából jött Pestre. Letelepedése után, 1689 március 3-án felvették a pesti polgárok sorába, 1690-ben pedig az adminisztráció tanácsnökká nevezte ki. Foglalkozására nézve az »Arany Sas«-ról nevezett és bormérési jogot élvező beszállófogadó tulajdonosa volt.⁵⁰⁾ 1692-ben, az első bíróválasztás alkalmával az adminisztráció őt is felvette a bírójelöltek sorába. Az április 1-én megtartott bíróválasztáson Herold után ő nyerte el a legtöbb szavazatot. Mivel Herold visszavonulásához az adminisztráció hozzájárult, helyette április 2-án *Eschenbrugger* erősítette meg a bírói tisztségben.⁵¹⁾ *Eschenbrugger* mintegy háromnegyed évig állott a város élén. Ezalatt nem vonhatta magára különösebb mértékben polgártársai figyelmét, mert a három legközelebbi választáson elbukott.

Csak a város életében beállott viszálykodások során terelődött rá ismét a figyelem. 1697-ben a bíróválasztás alkalmával 79 szavazatot nyert 129-ből. Miként az adminisztráció által kiküldött választási biztos jelentéséből kitűnik, vonakodott, legalább színleg, a bírói tisztelet elfogadni. A választás után Herold hívei különféle vádakkal illették az adminisztráció előtt, hogy elejét vegyék megerősítésének.⁵²⁾ Ennek ellenére az adminisztráció nem foglalt állást megerősítése ellen, hanem a választásról szóló jelentéséhez mellékelte a választási jegyzőkönyvet, amely tartalmazta Eschenbruggernek a tisztség elfogadásával kapcsolatban tett szabadkozó kijelentéseit, de azt a véleményt is, hogy ezek a kijelentések nem tekinthetők őszintének.⁵³⁾

Mikor híre járt Pesten, hogy az adminisztrációnál vádakat emeltek Eschenbrugger ellen, a választók sorában nagy izgalom támadt. A polgárok meggyőződése az volt, hogy az adminisztráció támogatja Eschenbrugger ellenfeleit és a kamarához intézett választási jelentésbe a választottuk ellen emelt kifogásokat is belefoglalta. Megerősítette őket véleményükben, hogy a döntés sokáig váratott magára. Összegyűltek tehát a városházán és követelték, hogy az legyen a bíró, aki a polgárok bizalmát élvezi. Kijelentették, hogy ők csak azt ismerhetik el bírónak, akit ők választottak, nehogy szabad választási joguk veszendőbe menjen. A hozzájuk intézett megnyugtató szavakra és tekintettel arra, hogy Eschenbrugger valóban ellátta a bírói teendőket, ekkor megnyugodva távoztak.⁵⁴⁾ A bécsi kamara döntése végül mégis Herold javára ütött ki.⁵⁵⁾

A tanácsnoki teendőket Eschenbrugger élete végéig ellátta. Halála körülbelül az 1704. év elején következett be.⁵⁶⁾ Hagyatéki leltára lényegtelen ceruzajegyzetekből áll és nem ad közelebbi felvilágosítást vagyoni helyzetéről.⁵⁷⁾

Proberger Jakab Bajorországban, Landshutban született.⁵⁸⁾ Érdekes, hogy Pesten történt letelepedése után a városi polgárjogot kétízben is megkapta: 1687 július 21-én az adminisztráció adta meg neki, 1688 október 2-án pedig a városi tanács.⁵⁹⁾ Polgári foglalkozására nézve sörfőzőmester volt.⁶⁰⁾ Övé volt a város egyetlen sörfőzője, mesterségét tehát versenytárs nélkül űzhette és így rövidesen kedvező anyagi körülmények közé került.

Werlein 1688 június 10-én kinevezte a tanács tagjává és ráruházta a kamarási teendők ellátását.⁶¹⁾ Proberger ezidőtájt még a nevét sem tudta leírni, a kamentalisták mégis megbízták a városi pénzek kezelésével és a róluk való elszámolással.⁶²⁾ Kamarási megbízatása révén, valamint anyagi helyzeténél fogva a tanács tekintélyesebb tagjai közé tartozott, és 1692-ben, az első bíróválasztás alkalmával az adminisztráció felvette a bírójelöltek sorába. Polgártársai körében ekkor még nem igen lehetett népszerű, mert a három jelölt közül ő nyerte el a legkevesebb szavazatot.⁶³⁾

Elsőízben 1693 január 14-én választották meg Pest bírájává, abban az évben, melyben a budaiak Bössinger gyógyszerészt választották polgármesterükké.⁶⁴⁾ Bössinger minden igyekezetét arra fordította, hogy visszaszerezze városa ősi kiváltságait és felélessze Buda régi szabad királyi városi jogállását.⁶⁵⁾ Probergerrel való kapcsolatai révén az önkormányzati mozgalom Pestre is áttért. A pesti tanácsnak sikerült elérnie, hogy kép-

viselőit meghívják Bécsbe a kiváltságok ügyének megtárgyalására. A város igényeinek támogatására igyekezett a tanács megfelelő dokumentumokra szert tenni. A tanácsbeliek értesülése szerint a város régi kiváltságlevele Vass Sándor alispán birtokában volt Kassán, elküldték tehát hozzá a tanács két tagját, hogy szerezzék meg tőle. A várható kiadások fedezése érdekében a polgárookra rendkívüli adót róttak, akik a függetlenség megszerzésének reményében vállalták a terhet.⁶⁶⁾

A budai adminisztrációnak, mely féltékenységgel kísérte az önkormányzati törekvéseket, sikerült megakadályozni, hogy a kiváltságok visszaszerzésére irányuló remények ezúttal valóra váljanak. Proberger azonban, épúgy mint a hasonló helyzetben levő budai polgármester, nem adta be egykönnyen a derekát. Fenntartva kapcsolatát a budai elégedetlenekkel, vonakodott az adminisztráció rendeleteihez alkalmazkodni és ezzel megakadályozta, hogy más, a kameralisták kedve szerint való bíró kerüljön a város élére. Kitartóan ellenállott 1694 májusáig és csak a budai mozgalom elfojtása után lépett vissza a bírói tiszttől.⁶⁷⁾ Ellenállásával magára vonta polgártársai figyelmét, akik közül egyre többen álltak mellé.

Amint letelt az adminisztráció által az 1694 májusában bírónak kinevezett Herold hivataloskodása, 1695 január 3-án a pestiek, nem várva be az adminisztráció intézkedését, saját kezdeményezésükből megtartották a tisztújítást. Arra ügyelt a tanács, hogy ne sértsék meg azokat a választási formákat, melyeket az adminisztráció az 1693. évi választás alkalmával előírt. Így például nem szavazott valamennyi polgár, hanem bizottságot alakítottak soraikból és erre bízták a választás megejtését. Proberger elnyerte a legtöbb szavazatot, a polgárok pedig elismerték bírójuknak és letétették vele a bírói esküt.⁶⁸⁾ A választás megejtéséről haladéktalanul értesítették az adminisztrációt, melynek körében nagy megütközést keltett a város önhatalmú eljárása.

Az adminisztráció, tekintélyének megóvása érdekében és hogy a város függő helyzete ne lazuljon meg, szigorúan megrótt a tanácsot és megsemmisítette a választást. Az újabb választás megejtésére biztost küldött Pestre, aki Heroldot, Probergert és Eschenbruggert állította bírójelöltnek. A választásra összegyűlt polgárok ekkor egyhangúlag kijelentették, hogy ők már választottak, szavazatukat Probergerre adták és mást nem hajlandók elismerni bírójuknak. Hangulatuk láttára a választási biztos nem feszegette tovább a kérdést, és az adminisztráció, értesülve a történetekről, nem állott útjában, hogy Proberger elnyerje a bécsi kamara megerősítését.⁶⁹⁾

Az adminisztráció 1695. évi beavatkozása egyáltalán nem érte el célját. A pesti tanács és a polgárok 1696-ban ugyanúgy jártak el, mint a megelőző évben és Probergert újra bírónak választották felettes hatóságuk megkérdezése nélkül.⁷⁰⁾ Bár a megrovás ezúttal sem maradt el, a kameralisták látszólag engedtek és azon a címen, hogy nem akarnak zavart kelteni, Probergert a polgárok egy küldöttségével eskütételre idézték Budára és le is tétették vele a bírói esküt.⁷¹⁾ Csendben azonban aknamunkát kezdtek ellene.

Támadásuk alapjául azt használták fel, hogy Pesten csak a bírónak volt sörfőzője, a város pedig nem főzött sört. A polgárok körében azt

híresztelték, hogy e miatt a város nagy bevételektől esik el, ami az adózók fokozottabb megterhelését vonja maga után. Híreszteléseikkel sikerült rávenni a polgárok egy részét, hogy napirenden tartsák a sörfőzés ügyét. 1696 szeptember 19-én az elégedetlenek a tanács elé járultak és azt kívánták, hogy vagy szüntesse meg a tanács Proberger sörfőzési jogát, vagy szorítsa őt arra, hogy részesedést fizessen bevételeiből a városi pénztárba, a megelőző évekre visszamenőleg is.

A tanács védelmébe vette Probergert. Utalt arra, hogy a várost több ízben támogatta már anyagilag, amennyiben pénzt és fát is adott, mely utóbbinak a pestiek állandóan szűkében voltak. Megállapította a tanács, hogy a panaszt bujtogatásra terjesztették elő, és a bujtogató Kolbacher Mátyás Lambert volt. Kolbacher eredetileg kamarai szolgálatban állott, harmincadhivatali ellenőr volt és az adminisztráció sokat adott szavára. Az elégedetleneknek az adminisztrációval való kapcsolatára utal az is, hogy küldöttségük egyik résztvevője az a Leistner volt, akiről később kitudott, hogy összejátszott Kurz adminisztrátorral a város békéjének megzavarásában.⁷²⁾

Kétségtelen, hogy Proberger elrágalmazása gyorsan és nem várt mértékben sikerült. Míg 1695-ben és 1696-ban könnyű szerrel diadalmaszkodott a bíróválasztáson, 1697-ben 129 szavazatból mindössze nyolcat nyert el.⁷³⁾ Ellenségeit nem nyugtatta meg bukása, és az 1698. évi választás alkalmával, melyet erőszakos úton hajtottak végre, jelölni sem merték.⁷⁴⁾ A kameralisták mesterkedései azonban teljesen felborították a város békéjét. Pártoskodás ütötte fel a fejét a polgárok sorában, és egymást követték a vádaskodások és erőszakos cselekmények.

A sörfőzés kérdésének hánytorgatása a tanács tekintélyét is kikezdte. 1698 elején újra sürgették az elégedetlenek, hogy alapítsanak városi sörfőzőt. Ekkor már ezzel sem elégedtek meg, hanem még azt a kívánságukat is kifejezték, hogy az a polgárok felügyelete alatt álljon és ne a tanácsé alatt. A tanács, mely zokonvette, hogy az adminisztráció által szított mozgalom hatósági jogait is kikezdi, teljes erővel szembefordult az elégedetlenekkel.⁷⁵⁾

Az állandó nyugtalanság miatt az adminisztráció is megdőbönt és egyelőre felhagyott Proberger ellen irányuló mesterkedéseivel. 1699-ben ismét felvette a bírójelöltek sorába. A bíróválasztás alkalmával kitünt, hogy a város békéjének felborításával nem lehetett megállítani a fejlődés menetét. A választók többsége rájött arra, hogy a kameralisták saját érdekeiket szolgálták azzal, hogy zavarokat támasztottak. Ismét fellángolt a városi önkormányzatért régóta élő vágy, és Probergert újra bírónak választották.⁷⁶⁾ Népszerűsége ezután sem csökkent és 1700-ban megint ő lett a bíró.⁷⁷⁾

Ebben az időben az újszerzeményi szabad királyi városok egymással kapcsolatba lépve láttak hozzá, hogy ősi kiváltságaikat visszaszerezzék. E miatt a budai kameralisták még egy kísérletet tettek, hogy Probergert félreállítsák az útból. 1701-ben kineveztek két tanácsnokot, akik közül az egyik a már említett Leistner volt, az adminisztrátor terveinek előmozdítója. A bíróválasztás alkalmával a szokástól eltérően a volt bírót nem jelölték, hanem a két újonnan kinevezett tanácsnokot, a régiek közül

pedig Heroldot.⁷⁸⁾ A jelölés szerfelett felháborította a polgárokat, és csak nehezen tudták lefolytatni a választást.

Jóllehet a legtöbb szavazatot Herold nyerte el, az adminisztráció ezzel nem törődött és Leistnerre bízta a bírói teendők ellátását. Ekkor azonban betelt a mérték. Az adminisztrációtól még olyanok is elfordultak, akik eddig hűséges eszközei voltak, és a polgárok körében gyűlöletté fokozódott a kameralisták ellen már korábban is megnyilvánuló ellenszenv. Hiába igyekezett igazolni eljárását a bécsi kamara előtt, a város hangulatának láttára Bécsben nem tartották tanácsosnak, hogy megerősítsék intézkedéseit, és hallgatólag túrték, hogy Herold lássa el a bírói teendőket.⁷⁹⁾

A városi tanácsnak az adminisztráció ellen a bécsi kamarához benyújtott panaszirata kertelés nélkül lerántotta a leplet a budai kameralisták alattomos, kicsinyes eljárásáról, egyúttal bátran kiállt a város jogai és érdekei mellett. A tanács félreérthetetlenül tudomására adta a kamarának, hogy Proberger állandó zaklatása rossz vért szül a polgárok körében. Elismerte, hogy a volt bíró nem tud írni, kiemelte ezzel szemben, hogy a város lakossága úgyszólván teljesen egyszerű emberekből áll, akik sors-társuknak tekintik őt, ragaszkodnak hozzá és szeretik. Hangsúlyozta, hogy korábbi munkásságával letagadhatatlan érdemeket szerzett a város körül.⁸⁰⁾

Az 1701. évi események, míg egyfelől erősen rovására mentek az adminisztráció tekintélyének, másfelől a városi polgárság összetartását nagy mértékben megerősítették. 1702-ben a város kívánságának megfelelően jelölték a volt bírókat és nem mertek szembehelyezkedni a polgárok akarátával, mely a bíróválasztáson Proberger mellett nyilatkozott meg. A választás a tanács óhajának megfelelően ekkor zajlott le első ízben Szent György napján, és a leadott 83 szavazat közül 75-öt Proberger nyert el.⁸¹⁾ Mikor az adminisztráció jelentést tett a kamarának az eredményről, kérte egyúttal a polgárok választottjának megerősítését. Hadd kapja meg a szorongatott, gyámolatlan nép azt a vezetőt, akit kíván — írta jelentésében érezhető keserűséggel.⁸²⁾ 1703-ban már nem is igen érdekelt az adminisztrációt a pesti bíróválasztás, és a tanács figyelmeztette április 25-i beadványában, hogy intézkedjék az ügyben. Az adminisztráció Zennegg tanácsost küldte ki a választás vezetésére, mely ismét Proberger megválasztását eredményezte.⁸³⁾

A magyar közjogban gyökerező önkormányzat ügyére igen kedvező volt, hogy a városhatóság élére éppen akkor került vissza az önkormányzat régi harcosa, mikor a külső körülmények is megnövelték a kedvező fordulat esélyeit. A spanyol örökösödési háború által felidézett nagy pénzszükséglet és a bécsi kamara pénztelensége döntő fordulatot jelentett az újszerzeményi területeken fennállott régi jogok visszaadása tekintetében.

Az érdekelt újszerzeményi városokat 1703 elején hívták meg Bécsbe, hogy letárgyalják velük a régi kiváltságaik visszaadásával kapcsolatos kérdéseket, főleg, hogy megállapodjanak velük abban a pénzüsszegben, melyet a fegyverjog váltása címén akartak rajtuk megvenni. Amint tudjuk, a kamara szorult pénzügyi helyzetére való tekintettel a tárgyalások símán folytak, és a város még az év vége előtt megkapta kiváltságlevelét.⁸⁴⁾ Az uralkodó által biztosított jogok birtokbavétele azonban még nem volt

lehetséges. Ezek egy része jövedelmet is jelentett és mindaddig az adminisztráció bevételeit szaporította. Elvesztésüket az adminisztráció épp oly sérelmesnek tartotta, mint azt, hogy a kiváltságlevél értelmében megszünt fennhatósága a város felett.⁸⁵⁾

Mikor 1704 elején közvetlen tárgyalásokra került sor a budai kame-ralistákkal, és Buda és Pest képviselői át akarták venni az adminisztrációtól mindazt, ami kiváltságos helyzetük alapján most már kétségbevonhatatlanul megillette őket, az adminisztráció képviselői a meggondolások és kifogások egész sorával álltak elő és megkísérelték elodáztatni az átadást.⁸⁶⁾ Válaszul Pest, épúgy mint Buda ellenállásra határozta el magát és tettelegesen igyekezett megakadályozni, hogy a kame-ralisták gyakorolhassák az őket már meg nem illető jogokat. Ebben a küzdelemben Proberger szoros kapcsolatot tartott fenn Buda tanácsával és szükség esetén erőszakkal is megakadályozta, hogy az adminisztráció hatalma érvényesülhessen a város területén.⁸⁷⁾ A kuruc háborúra való tekintettel a kormányzat óvakodott attól, hogy a város lakosait végső elkeseredésbe sodorja. Bár az adminisztráció átmeneti hatállyal halasztást eszközölt ki a város igényeinek teljesítésére, végül mégis győzött Bécsben a jobb belátás, és a pestiek megkapták az adminisztráció által addig vitássá tett jogaikat.⁸⁸⁾ A siker kivívásában egyaránt kivette részét Proberger és Mosel János Antal, a város szindikusa és tanácsnoka.

A magyar kormányhatóságok a kiváltságlevél kibocsátásától kezdve szabad királyi városként kezelték Pestet. 1705-ben Pestnek is megküldötték a királyi engedélyt, mely felhatalmazta, hogy királyi biztos közbejötték nélkül, saját maga válassza meg bíróját és töltsen be az időközben megürült városi tisztségeket. A tisztújítás április 28-án vette kezdetét és május 4-én fejeződött be. A választás eredménye teljes mértékben igazolta, hogy Proberger politikája megfelelt a közkíváratnak. Egyhangulag választották meg bírónak és az egész tisztújítási aktus nagy lelkesedéssel, közmegelegedésre és békességben folyt le.⁸⁹⁾

Proberger megérdemelten nyitotta meg azoknak a bírának a sorát, akik ezt az ősi jogaiba visszahelyezett magyar szabad királyi várost vezették. A község iránti kötelességeiről ezután sem feledkezett meg. A kiváltságlevélben foglalt jogok és haszonvételek átvételével egyidejűleg meg kellett fizetni a kamara által kivetett váltságot. Minthogy a városnak nem volt pénze, Proberger 2240 forintot kölcsönzött részben készpénzben, részben pedig úgy, hogy négy éven át nem vette fel bírói tiszteletdíját. A nyújtott kölcsönért csak mérsékelt kamatot számított fel. A tanács igyekezett kimutatni háláját és megígérte, hogy amennyiben rajta múlik, sörfőzési jogát továbbra is biztosítja.⁹⁰⁾

Hálás polgártársai 1707 április 28-án még egy ízben bírónak választották.⁹¹⁾ Probergert ebben az időben már inkább magánügyei kötötték le. Egy Sagmeister nevű egyén arra törekedett, hogy ő is emelhesse Pesten sörfőzést. Proberger teljes erővel védelmezte korábban szerzett jogát, és a tanács is pártját fogta. A polgárok közül azonban többen ellene fordultak, és sok küzdelmet kellett kiállania, amíg az így keletkezett viszályt sikerült elsimítani.⁹²⁾ 1709 május 21-én Proberger végleg lemondott a bírói tisztségről. Tanácsnoki helyét haláláig megtartotta. 1711 első felében hunyt

el.⁹³⁾ Hagyatéka, melyet egyenlő részben osztott fel felesége és két leánya között, 20.992 forint készpénzből, a sörfőzőből és ingóságokból állott.⁹⁴⁾ Özvegye később a város egyik magyar tanácsnokához, Vishay Sándorhoz ment nőül.⁹⁵⁾

Lehner Mihály Kismartonból került Pestre, ahol 1695 szeptember 13-án szerezte meg a polgárjogot. Foglalkozására nézve bormérő és a »Fekete Sas« fogadó tulajdonosa volt. Háza egyemeletes volt és négy szobából állott.⁹⁶⁾ A város ügyeiben 1698-tól kezdve játszott szerepet, amikor az adminisztráció Proberger megválasztását lehetetlenné akarta tenni. A mondott év elején az adminisztráció egy Biancoviz Jakab nevű kereskedővel együtt Lehnert tanácsnökká nevezte ki. A tanács meghajolt a parancs előtt és január 7-én letétette az esküt az új tanácsnokokkal.⁹⁷⁾

Ebben az évben a Caraffa-bizottság állította a bírójelölteket és felvette sorukba Lehnert is, aki ellen nemsokára az a panasz hangzott el, hogy bizonyos, a városra hátrányos árulkodást követett el. Kedvezőtlen hírneve lehetett az oka, hogy a választáson elbukott. Minthogy a Caraffa-bizottság a régebbi bírójelölteket mellőzte, a választást egyes polgárok megfellebbezték. A bécsi kamara, tekintettel a fokozódó nyugtalanságra, a választást érvénytelenítette.⁹⁸⁾ A végleges döntés joga a Caraffa-bizottságot illette, mely a bécsi kamara által a fellebbezésre hozott döntés megérkezésekor nem tartózkodott Pesten. Megérkezése után az adminisztráció által a bírói teendők ellátásával ideiglenesen megbízott Heroldot letette és Lehner Mihályt kinevezte bírónak.⁹⁹⁾

Lehner egyszerű életkörülményekhez szokott ember volt s az maradt élete végéig. A bírói székbe véletlenül csöppent bele és feltűnés nélkül távozott belőle. Bár az adminisztráció bírójelöltjei sorában még többször szerepelt, polgártársai egyszer sem választották meg. 1699-ben, lemondása után, városi kamarássá lett és több éven át ő kezelte a város pénzügyeit.¹⁰⁰⁾ Kamarási tisztségének megszűnte után mint tanácsnok működött. Körülbelül 40 évig volt a tanács tagja és 1737 végén vagy 1738 elején halt meg.¹⁰¹⁾

AZ 1703. ÉVI KIVÁLTSÁGLEVÉLEN ALAPULÓ VÁROSIGAZGATÁS.

Pest szabad királyi városnak a bécsi kamara és a kamarai adminisztráció fennhatósága alól való felszabadulása jelentős fordulatot hozott a város életében. Megszűnt a tanács működésének és a polgárok tevékenységének kicsinyes szempontok szerint való szakadatlan ellenőrzése, ami eddig szép jelszavakba burkoltan, lényegében azonban önkényesen, idegen érdekek szolgálatában folyt, és kezdetét vette a valódi önkormányzat.

A város mint *peculium regium* a magyar kamara közvetlen fennhatósága alá került, amelyet természetesen szintén megilletett az ellenőrzés joga. A pozsonyi kamara azonban ezt a jogát huzamosabb időn át kifejlődött és a hazai körülményeknek megfelelő szabályok szerint gyakorolta és valóban igyekezett előmozdítani a szabad királyi városok javát. Ettől kezdve a tisztújítások megtartásának idejét a város kiváltságlevele szabályozta, amely úgy intézkedett, hogy két évenként kell tisztújítást

tartani, Szent György napján.¹⁰²⁾ A kamara javasolhatta tisztújítási királyi biztos kiküldését, kiküldésére azonban eleinte ritkán került sor.¹⁰³⁾

A tisztújítást megelőzőleg királyi parancs hívta fel a várost a tisztújítószék megtartására. Ebben a parancsban felsorolták azokat a szempontokat, amelyeket szem előtt kellett tartani a választás lefolytatásánál. A tisztújításra vonatkozó parancs hangsúlyozottan kiemelte, hogy a betöltésre kerülő tisztségekre alkalmas, minősített és a város körül érdemeket szerzett egyéneket válasszanak. A választás eredményéről jelentést kellett tenni az uralkodónak és kérni kellett annak megerősítését. Az újonnan választott tisztségviselők azonban a megerősítés bevárása nélkül, megválasztásukkor elfoglalták helyüket és teljes joghatállyal jártak el a hatáskörükbe tartozó ügyekben.¹⁰⁴⁾

A két évenként tartott tisztújítás alkalmával a bírónak, illetőleg polgármesternek le kellett mondania és le kellett tennie hatalma jelképeit.¹⁰⁵⁾ Mivel a választás félbeszakítás nélkül, rendszerint néhány órán belül lefolyt, megszűnt az a helyzet, hogy a város a közügyek kárára hosszabb ideig vezető nélkül maradt. Az újonnan választott bíró a választás eredményének kihirdetése után átvette a város pecsétjét és kulcsait, fogadta a polgárok hűségnyilatkozatát, azután a belvárosi plébániatemplomba vonult, ahol letette a hivatali esküt. Az eskü szövegét a jegyző olvasta fel, eskütétel után a plébános Te Deum-ot tartott, majd a tanácsnokok és a polgárok lakására kísérték a város újonnan választott vezetőjét.¹⁰⁶⁾

A bírót, illetőleg polgármestert ezután is a tanácsnokok sorából választották. Eleinte valamennyi tanácsnokra lehetett szavazni, vagyis minden tanácsnok bírójelölt volt.¹⁰⁷⁾ Az 1751. évi tisztújítási rendelet és az azt kiegészítő 1755. évi rendelet, mely többek között előírta, hogy lehetőleg tanult emberekre bizzák a város ügyeit, eredményezték, hogy bíróválasztáskor is csak három egyénre lehetett szavazni, akiket a tanács jelölt a maga kebeléből.¹⁰⁸⁾

A bírói, illetőleg polgármesteri tisztséget tehát mindenkép csak a tanácsnoki tisztség elnyerése útján lehetett elérni. A tanács eleinte önmagát kiegészítő testület volt, amely a megüresedett tanácsnoki székeket 1731 előtt saját hatáskörében, rendszerint tisztújításon kívül töltötte be. Ez ellen később a polgárok kifogást emeltek és báró Laffert Nándor királyi biztos kívánságuknak megfelelően a tanácsnokválasztást is a tisztújítás részévé tette. Más tekintetben is szabályozta a tanácsnokválasztást. Intézkedése alapján tanácsnokot a már korábban szereplő 24 tagú külső tanács tagjai sorából kellett választani. A külső tanács tagjait viszont a száztagú választópolgári testületből választották.¹⁰⁹⁾

Aki tehát el akarta érni a bírói, illetőleg a polgármesteri tisztséget, annak mindenekelőtt be kellett jutnia a választópolgárok sorába, majd a külső tanácsba, végül a tulajdonképeni tanácsba, csak azután lehetett szó megválasztásáról. Laffert intézkedésén később csak annyiban történt változtatás, hogy míg 1731-től a választópolgárok és a külső tanács jelölt, a tanács pedig választott, az 1751. évi tisztújítási rendelet értelmében a tanács jelölt, a külső tanács és a választópolgárok pedig választottak, és a hármas jelölés a bírói tisztségre is vonatkozott.¹¹⁰⁾

Pest kiváltságglevele nemcsak bírói, hanem polgármesteri tisztségről is említést tesz, épúgy mint a budai kiváltságlevél. Budán már 1708 óta betöltötték mindkét tisztséget. Pesten csak 1725-ben került a tanács elé ez a kérdés. Ebben az évben a polgárok azt kívánták a tanácstól, hogy gondoskodjék a polgármesteri tisztség megszervezéséről. A tanács a város kedvezőtlen pénzügyi helyzetére való tekintettel csak abban az esetben volt hajlandó a kérdéssel foglalkozni, ha a polgárok külön adózást vállalnak az ügy érdekében. Erre a polgárok nem voltak hajlandók, így nem teljesülhetett kívánságuk.¹¹¹⁾ 1740-ben egyes elégedetlen polgárok ismét a tanács elé terjesztették a kérdést, a tanács azonban nem tárgyalt velük, kijelentve, hogy nem illetékesek az ügyben.¹¹²⁾ Csak jóval később vált lehetővé ennek a többször szőnyegre került kérdésnek a megoldása. Pest 1773-tól kezdve választott polgármestert is, aki attól kezdve a város feje és a tanács vezetője lett a bíró helyett.¹¹³⁾

A tanácsnoki tisztség továbbra is életfogytiglanra szólt. Az a bíró, illetőleg polgármester, akit nem választottak meg újra, a választás után tanácsnökként folytatta működését. Éppen azért a vezető hely elvesztése ezután sem jelentette a város ügyeiből való kikapcsolódást. Egyesek éppen tanácsnok korukban szerezték a legnagyobb érdemeket a városszolgálatában.

A bírói tisztelet a kiváltságok visszaszerzése után is jóideig a polgárok sorából választott bírókkal töltötték be. A báró Laffert királyi biztos által vezetett 1731. évi tisztújítás alkalmával választottak első ízben olyan bírót, aki a tanács alá rendelt tisztviselők sorában kezdte városi pályáját. Ettől kezdve egészen 1784-ig mind a bírák, mind a polgármesterek — egy esetet kivéve — azoknak a sorából kerültek ki, akik a tisztviselői pályát választották élethivatásul. Ez a gyakorlat igen jól bevált és azt eredményezte, hogy a tisztújítási rendeleteknek a minősítettségre és a város körül szerzett érdemekre vonatkozó kitételei a tanács körében speciális értelmezést nyertek. Az volt a véleményük, hogy az a minősített ember és az, aki a város körül érdemeket, aki kezdettől fogva a város szolgálatának szentelte életét. Az csak természetes, hogy a város vezetőjére nézve elsősorban vonatkozott ez az elgondolás.¹¹⁴⁾

*

(*Proberger Jakab* adatait l. *A bécsi kamara fennhatósága* c. részben.)

Eisenthal *Eysserich Sámuel* Modorban (egy másik adat szerint Nagyszombatban) született 1662 körül és 1694 május 25-én kapta meg Pesten a polgárjogot 10 forintos díj lefizetése ellenében.¹¹⁵⁾ Letelepedése után egy három szobából álló egyemeletes házat szerzett.¹¹⁶⁾ Megélhetését az Aranyhorgonyról nevezett beszállófogadó biztosította, továbbá kereskedése.¹¹⁷⁾ Árúkészlete 1696-ban mintegy 2000 forint értéket képviselt. Volt 16 hold földje is.¹¹⁸⁾ A polgárjog megszerzése után csakhamar hatósági megbízatást is nyert, a tanács ugyanis borgazdává választotta egy másik polgárral együtt. Megbízatásából kifolyólag a város borait kellett ellenőriznie.¹¹⁹⁾

Letelepedésétől kezdve résztvett a várospolitikai életben és eleinte Herold hívei közé tartozott. 1695-ben, mikor Heroldot gyilkosság vádjával

terhelten őrizetbe vették, másodmagával kezességet vállalt érte, hogy elbocsássák a fogságból.¹²⁰⁾ Az 1697. évi választás alkalmával tevékeny szerepet játszott és Heroldra adta szavazatát.¹²¹⁾ A mellett támadta a tanácsot és bírálát tárgyává tette adókezelési módszerét. A tanács ellen történt fellépése miatt pénzbüntetéssel sújtották.¹²²⁾ 1701-ben, mikor már általánossá vált az adminisztráció ellen érzett gyűlölet, egyik vezére volt az adminisztrációellenes polgároknak és ismételten eljár a tanácsnál társaival, kérve, hogy fellebbezze meg az adminisztráció erőszakos intézkedéseit. Ezért az adminisztráció szabott ki rá büntetést.¹²³⁾

Ettől kezdve Eysserich teljesen az önkormányzati mozgalom mellé állott. Állásfoglalása igen fontos volt, mert sok híve volt a polgárok sorában. Ennek köszönhetette, hogy 1705 április 29-én, az első szabad választás alkalmával tanácsnökká választották.¹²⁴⁾ Mint tanácsnok 1708-ban részt vett a pozsonyi csonka országgyűlésen.¹²⁵⁾ A tanácsnoki tisztség betöltése mellett továbbra is szorgalmasan foglalkozott kereskedése ügyeivel. A háborús viszonyok ellenére is talált rá módot, hogy fenntartsa a kereskedelmi forgalmat a császáriak kezén levő és a Rákóczinak hódoló területek között. Ebben egy a Csepel-szigeten lakó fivére volt segítségére, akinek házáat mindkét fél salva guardiának ismerte el. Itt rakták le a nevére Keletről érkező árukat, és itt helyezte el ő is a Kelet felé továbbítandó áruit.¹²⁶⁾

Bíróvá elsőízben Proberger végleges lemondása után, 1709 május 21-én választották meg.¹²⁷⁾ Nehéz helyzetben vette át tisztségét. A kuruc háború még nem fejeződött be, a város pénzügyi helyzete pedig nagyon kedvezőtlen volt. A nehéz viszonyok ellenére teljes mértékben elnyerte polgártársai bizalmát, és ennek tudható be, hogy az 1711. évi bíróválasztáskor négy tanácsnok kivételével mindenki ráadta szavazatát.¹²⁸⁾ 1713-ban egyhangúan választották bíróvá. Az 1713. évi tisztújítási jelentésben megokolták, miért ragaszkodnak hozzá a polgárok. Amint a jelentésből kitűnik, a megelőzőleg lezajlott pestisjárvány idején buzgalommal és kiválóan irányította a város ügyeit és a mellett nyelvtudásánál fogva tolmács nélkül tud érintkezni a városban élő három nemzettel.¹²⁹⁾

Megnyerő egyéniség volt, aki iránt polgártársai szeretete még halála után is megnyilvánult. Átmenetileg ugyan kiesett a többség kegyeiből, és pedig, miként annakidején Herold, a bírói fizetés kérdése miatt. A tanács kilátásba helyezte, hogy bírói tiszteletdíjban fogja részesíteni, a polgárok viszont elleneztek a tanács szándékát. Tartottak tőle, hogy ez terheik emelkedését vonja maga után, és kijelentették, hogy az fizessen, aki ígéretet tett rá.¹³⁰⁾ Később a polgárok teljesen elfelejtették ezt az eseményt és 1725-ben újra bírójukká választották, mégpedig egyhangúlag.¹³¹⁾ Tisztségét ekkor csak egy cikluson keresztül tartotta meg, 1727-ben végleg visszavonult a tanácsnokok sorába. Neander városkapitány halála után ráruházták a városkapitányi tisztséget.¹³²⁾

Eysserich személye magyar szempontból is érdekes. Idegen neve ellenére a városban élő három nemzet közül a magyar nemzethez tartozónak tekintették, ő volt tehát a városnak az első magyar vezetőfőtisztviselője.¹³³⁾ Magánbeszélgetések során is használta anyanyelvünket.¹³⁴⁾ Halála után özvegye magyar nevű emberhez, Kapi Tóbiáshoz ment nőül.¹³⁵⁾ Magyar kapcsolataira enged következtetni az, hogy amikor a

Városház-téren új házat emelt, úgy építette meg, hogy alkalmas legyen mágánások megszállására.¹³⁶⁾

1730 augusztus 18-án halt meg, mint a város tanácsnoka és augusztus 20-án temették el a pesti ferencesek sírboltjába.¹³⁷⁾ Munkájával jelentős vagyona tett szert. Hagyatéka 37.313 forint készpénzből, 14.990 forint értékű ingatlanból és 16.500 forint értékű üzleti felszerelésből állott.¹³⁸⁾ Személyi jótulajdonságainál fogva Pest legkiválóbb bírái közé számíthatjuk, akinél jobban senki sem tudta elnyerni polgártársai megbecsülését és szeretetét. E mellett tanuskodik polgártársainak az a kívánsága, amelyet elhunytá után a tanács elé terjesztettek, kérve, hogy a legközelebbi tisztújításig ne töltsse be helyét, nehogy emléke egyhamar feledésbe merüljön.¹³⁹⁾

Lenner János ácsmester 1695 augusztus 13-án szerzett Pesten polgárjogot.¹⁴⁰⁾ Pályája elején szerény körülmények között élt és sokat küzdött a megélhetésért.¹⁴¹⁾ Értelmességénél fogva magára vonta a polgárok figyelmét és ennek köszönhető, hogy 1705-ben megválasztották a 24 tagú külső tanács tagjává.¹⁴²⁾ 1708 február 27-én a pesti tanács hídmesterré tette, mely tisztéből kifolyólag a Pestet Budával összekötő hajóhíd felügyeletét kellett ellátnia.¹⁴³⁾ Tanácsnökká az 1713. évi tisztújítás alkalmával választották. Ezidőtájt nyerte el a városi kamarási tisztet is.¹⁴⁴⁾

1715 április 24-én szótöbbséggel a város bírájává választották. A kancelláriához, illetőleg a kamarához intézett tisztújítási jelentések rendkívül kedvezően nyilatkoztak róla. Oly férfiúnak jellemezték, aki inkább törődik a közügyekkel, mint magándolgaival, és ennek bizonyítékát is adta, a mellett igazságszerető is.¹⁴⁵⁾ Két évig nem is adott okot kifogásra, ennek köszönhető, hogy 1717-ben ismét bíróná választották.¹⁴⁶⁾

Lenner ezúttal nem felelt meg a beléje vetett bizalomnak. Túltette magát az őt kötelező szabályokon és törvénytelen eljárásával egyaránt magára haragította a tanácsot és a polgárokat. Hatalmával visszaélt, törvénytelen járulékokat szedtetett, melyeket magának tartott meg, a mellett az ügyintézészt is egyéni érdekei szerint irányította. Helytelen eljárása a tanács kebelében elégedetlenséget váltott ki, ezzel azonban keveset törődött. Még ő fenyegette meg párbajjal az ellene panaszkodó tanácsnokokat és nyers kifejezésekkel illette azokat, akik kifogásolni merték tetteit.¹⁴⁷⁾

Méltán megérdemelte, hogy többé nem választották meg bírónak, sőt lemondása után a tanács a közhangulatnak engedve eljárást indított ellene. Ügye sokáig elhúzódott. Átmenetileg kizárták a tanácsülésekről, végül azonban felsőbb rendelkezésre vissza kellett fogadni.¹⁴⁸⁾ Nyughatatlan természete még sok kellemetlenségnek vált okozójává, különösen mikor zabolátlan természetű fiának kihágásait kellett mentenie tanácsnoktársai előtt.¹⁴⁹⁾ Halála 1729 végén, vagy 1730 elején következett be.¹⁵⁰⁾

Sautermeister Ferenc József Felsőausztriában, Linzben született. Felnövekedvén, a kereskedői pályára lépett. Először Bécsben volt üzlete, azután Pestre jött és 1696 május 1-én polgárjogot szerzett. Utcára nyíló üzlete volt, amelyben posztót és selymet árusított.¹⁵¹⁾ A város ügyeivel sokáig nem törődött és csak 1709-ben került sor tanácsnökká való megválasztására.¹⁵²⁾ Még ebben az évben elvállalta ideiglenesen a kamarási

teendők ellátását.¹⁵³⁾ Véglegesen 1715 április 29-én választották kamarássá, miután Lenner János lemondott erről a tisztségről.¹⁵⁴⁾

1719-ben Lenner helyébe bírónak választották.¹⁵⁵⁾ Ebben az időben az egész város a Lenner által elkövetett szabálytalanságok hatása alatt állott. Sauttermaisterre hárult az a nehéz feladat, hogy a megrendült bírói tekintélyt helyreállítsa. A lemondott bíró ügyei röviddel hivatalának elfoglalása után szóba kerültek a tanácsban és hosszú ideig napirenden maradtak. Sauttermaister és a tanács tagjai igyekeztek elejét venni, hogy a jövőben a bíró hasonló szabálytalanságokat követhessen el. Ebben megegyezett a városhatóság és a polgárok véleménye.¹⁵⁶⁾ Még nem voltak lezárva a Lenner-ügy aktái, mikor Sauttermaistert 1721-ben újra bírónak választották.¹⁵⁷⁾

A Lenner idejében történt szabálytalanságok hovatovább ellentétet fejlesztettek a tanács és a polgárok között. A polgárokon nyugtalanság vett erőt, ami abban is kifejezésre jutott, hogy 1723-ban, majd 1725-ben is a tisztújítás alkalmával elejtették a korábbi bírót. 1727-ben újra megválasztották Sauttermaistert, aki ekkor még nehezebb feladatokkal került szembe, mint első bíraskodása idején.¹⁵⁸⁾ A polgárok egyre jobban kifejezést adtak a tanácssal szemben érzett elégedetlenségüknek. Úgy vélték, hogy a tanács több olyan jogot gyakorol, mely nem is illeti meg. Sauttermaister a kifejlődött vitában a tanács ügyét védelmezte. A polgárok feljelentették a tanácsot és igyekeztek kieszközölni, hogy királyi biztost küldjenek a városba, mert remélték, hogy ezúton sikerül elérni kívánságaik teljesítését. 1729-ben a tanács minden összeköttetését latbavetette és csak így érte el, hogy ez a választás, melyen Sauttermaistert utolsó ízben választották bírónak, királyi biztos jelenléte nélkül folyt le.

A tanács ezután sem változtatott álláspontján. Főleg a tanácsnokválasztás jogába nem akart beleszólást engedni a polgároknak. Lassanként azonban a tanács néhány tagja is az elégtelen polgárok pártjára állott. Sauttermaister köre azok a tanácsnokok csoportosultak, akik a tanács által gyakorolt jogokból egyáltalán nem akartak engedni.¹⁵⁹⁾ Mivel a felettes hatóságok nem osztották Sauttermaister álláspontját, az 1731. évi választás alkalmával, mely elsőízben folyt le királyi biztos vezetésével, ellenfelei könnyűszerrel elbuktatták. Ettől kezdve újra mint tanácsnok működött 1740-ben bekövetkezett haláláig.¹⁶⁰⁾

Neander Bedtus János Trierben született és mint császári szekerészeti igazgató került Pestre. A polgárjogot 1702 szeptember 25-én nyerte el.¹⁶¹⁾ 1704 március 20-án, mivel a legutóbbi tisztújítás óta több tanácsnok meghalt, a tanács felvette tagjai sorába, egyúttal a város főkapitányává tette. Korábban viselt állására való tekintettel a bíró asztalánál közvetlenül a bíró mellett jelölték ki helyét, de jegyzőkönyvbe foglalták egyúttal, hogy ennek a megkülönböztetett elbánásnak a jövőre nézve nem lehet következménye.¹⁶²⁾

Mint az írásban járatos egyénnek, több ízben hasznát vették Mosel szindikusz akadályoztatásakor, amennyiben ilyenkor rábízta a tanácsülési jegyzőkönyv vezetését.¹⁶³⁾ Városkapitányi teendőit túlbuzgóságból nemcsak a város területén, hanem azon kívül is gyakorolta. Ebből kifolyólag a tanácsnak kellemetlensége támadt a megyével, amennyiben a Budán

1707-ben tartott megyegyűlésen a város kiküldötteitől számon kérték, hogy milyen címen foganatósít végrehajtást a városkapitány a város területén kívül. A tanács ez ügyben elhárította magáról a felelősséget és oda nyilatkozott, hogy a hatásköri túllépésért kizárólag Neander felelős.¹⁶⁴⁾

Ennek az ügynek az elsimítása után Neander hosszabb ideig nem játszott jelentősebb szerepet. A közfigyelmet akkor terelte magára ismét, mikor a város Proberger örököseitől meg akarta venni a sörfőzőt. E célra Neander 6000 forintos kölcsönt adott a városnak 6%-os kamatra. Ezzel megnyerte polgártársait, akik már régóta kívánták, hogy a városnak legyen sörfőzője.¹⁶⁵⁾ 1723 április 24-én, Sauttermaister lemondása után bírójukká választották, tiszttét azonban csak egy cikluson át tartotta meg. 1725-ben nyomós okokra hivatkozva maga kérte, hogy ne válasszák meg újra. Óhaját a választók magukévá tették.¹⁶⁶⁾ A bírói tisztségről való lemondását négy évvel élte túl. 1729 elején halt meg mint a város kapitánya és tanácsnoka.¹⁶⁷⁾

Partl Gáspár Antal volt Pest város bírái közül az első, aki már tanácsnokká választása előtt is rendszeres tisztséget töltött be a városnál. Mikor a pesti tanács első ízben lépett vele kapcsolatba, Bécsben élt és ügyvivői megbízatásokat vállalt, vagyis eljárta a kormányhatóságoknál megbízói ügyeiben. Pest ügyvivőjévé az 1718. december 12-én tartott tanácsülésen választották meg. Ugyanekkor fáradozásai díjazása fejében évi 50 tallért szavaztak meg neki.¹⁶⁸⁾ Jóllehet alig található adat ügyvivői minőségben teljesített szolgálatairól, teendőit kétségkívül a legnagyobb meglepedésre látta el. Ezt eléggé bizonyítja, hogy amikor Mosel Antal János szindikusz halála után sor került az elhunyt helyének betöltésére, az 1721. november 29-én tartott jegyzőválasztás alkalmával a jelenlevő tanácsnokok szavazataiból hét esett Partlra. A szavazás alkalmával csak egy tanácsnok nem foglalt állást mellette és csak általánosságban nyilatkozott, mondván, hogy nyelvekben járatos és a város jogait ismerő egyént kell jegyzővé választani. Partl járandóságait úgy állapították meg, hogy fizetése nem lehet több 300 forintnál, ezt azonban kiegészítik az irodai járulékok és tisztességes természetbeni lakás.¹⁶⁹⁾

Partl, aki a jelek szerint már korábban is számított erre az állásra, rövidesen Pestre utazott és december 20-án letette a jegyzői esküt.¹⁷⁰⁾ A tanács úgy határozott, hogy a megválasztandó jegyző csak az ügyeket ismertetheti a tanácsüléseken, a szavazásban nem vehet részt.¹⁷¹⁾ Partl annyira hasznavehetőnek bizonyult, hogy a tanács igyekezett túltenni magát korábbi határozatán. Ezt akképpen oldotta meg, hogy 1722. február 20-án vele töltötte be elődje tanácsnoki helyét. Ettől kezdve jegyzői fizetése mellett megkapta a tanácsnokoknak járó 100 tallér díjazást is.¹⁷²⁾

A tanácsnoki szék elnyerése után még nagyobb igyekezettel és buzgalommal dolgozott. A város érdekeit mindig szíven viselte és bármikor készen állott azok megvédelmezésére. A tanács nagyon megbecsülte ügyességéért és sok hasznát látta régi összeköttetéseinek. Ezért küldötte Bécsbe, mikor híre járt, hogy a várost előfogatok, küldöncök állítására és egyéb jobbágysági szolgáltatások teljesítésére akarják kötelezni. Minthogy a várost fenyegető terheket sikerült elhárítania, a tanács hálából 1727. április 18-án érdemeit jegyzőkönyvileg megörökítette és a mellett jutalomban is része-

sítette. Jutalomkép, üres lévén pillanatnyilag a város pénztára, házhelyet adományozott neki.¹⁷³⁾

Tettekéssége mellett példát mutatott arra, hogy a közület érdekében, az egyéni érdekek háttérbe való szorításával szükség esetén áldozatot is kell hozni. 1729-ben a város pénzügyi nehézségei miatt arról tárgyaltak, hogy egyes városi alkalmazottak fizetését le kellene szállítani. Partl ekkor önként felajánlotta, hogy elsősorban az ő jegyzői fizetését csökkentsék és zúgolódás nélkül tudomásul vette, mikor ez megtörtént.¹⁷⁴⁾ Áldozatkészség mellett szeretet és hála is élt szívében a város iránt, és jótéteményként fogta fel azt, hogy a közület biztosította megélhetését. Erre hivatkozott akkor, mikor később elengedte végrendeletében a várossal szemben fennálló követeléseit.¹⁷⁵⁾

Abban a vizsályban, mely Sauttermaister bíraskodása idején a tanács és a polgárok között kitört, a polgárok pártjára állott. Résztvett az elégedetlen polgárok egy megbeszélésén is, amit többen kifogásoltak.¹⁷⁶⁾ Az események igazolták állásfoglalásának helyességét. A vitás kérdések megvizsgálására kiküldött királyi biztos a polgároknak adott igazat.¹⁷⁷⁾ Állásfoglalása következtében a polgárok körében nagy népszerűsége tett szert.

Nem sokkal a tanáccsal történt nézeteltérése után zajlott le az 1731. évi tisztújítás. Ez alkalommal a bíróválasztáson a leadott 100 szavazat közül 94-et Partl nyert el.¹⁷⁸⁾ Az új bíróra nehéz feladat hárult, helyre kellett állítania a békességet a szembenállott felek, a tanács és a polgárok között. A megbékélés ügyét sikerrel mozdította elő. Tekintélye tovább emelkedett, a lakosság pedig még jobban megszerette. Polgártársai további négy egymást követő tisztújításon választották bírónak és így tíz éven át viselte egyfolytában a bírói tisztséget. 1739-ben szeretett volna megválni tisztségétől, de a polgárok kérték, hogy vállalja továbbra, ő pedig engedett kérésüknek.¹⁷⁹⁾

Partl a bírói szék elnyerése után is buzgalommal és odaadással dolgozott. Egyénileg közreműködött a város több fontos ügyének intézésében. Tevékeny szerepet játszott Pestnek Grassalkovich Antallal folyt határperében. 1736-ban személyesen állt rendelkezésére a város ügyvédjének az egyik tanácsnokkal és ellátta az ügyvédet a szükséges adatokkal és felvilágosításokkal. 1737 decemberében Bécsben tárgyalt a perrel összefüggő kérdésekről. Ekkori tárgyalásainak az volt a legfontosabb eredménye, hogy nemsokára lehetőség nyílt a per békés úton való elintézésére.¹⁸⁰⁾

Személyesen résztvett az 1739-ben kitört pestisjárvány leküzdésére tett intézkedések végrehajtásában. Ügybuzgalma oly nagy mértékű volt, hogy saját magát is kitette a fertőzés veszélyének. A tanács rájött, hogy egyesek a vesztegár kijátszásával fertőzékenységű holmikat vonnak el az ellenőrzés alól. A csempészek figyelemmeltartása érdekében a tanács ellenőrző szolgálatot rendszeresített a megfigyelőállomás közelében. Itt Partl is megjelent, irányította az ellenőrzést és húsz napig lakott sátor alatt.¹⁸¹⁾

Bíraskodása alatt kezdtek foglalkozni a város falain kívül létrejött települések szabályozásával. A telepések élére külvárosi bírót állítottak,

aki kisebb ügyeiket intézte.¹⁸²⁾ A külteki házakat telekkönyvbe foglalták, biztosítva ezúton a város pénztárának a telekkönyvi illetékeket. Sajnos, a kortársak, köztük Partl sem vette észre a város további fejlődésének jelentőségét, és a tanács 1741 januárjában megtiltotta újabb külvárosi házak építését.¹⁸³⁾

Partl képzett ember volt, és az általa képviselt magasabb életszemlélet a tanácsra is jó hatással volt. Ez tükröződik vissza a tanács egyik határozatában, mely legrégibb emléke annak, hogy a polgárok fiait tudatosan buzdították magasabb képzettség megszerzésére. A tanács ugyanis 1737-ben egy polgársorból származó ifjúnak jogi tanulmányok végzésére pénzbeli támogatást szavazott meg, intézkedésének indokolásához pedig hozzáfűzte, hogy eljárása remélhetőleg serkentőleg hat majd más polgárok gyermekeire is.¹⁸⁴⁾

1741-ben teljesült Partlnak az az óhaja, hogy megválhassék a bírói széktől. Ekkor nyugalmasabb napok köszöntöttek rá.¹⁸⁵⁾ Régi tekintélye azonban továbbra is csorbitatlan maradt, és polgártársainak szeretete ezután sem fogyatkozott meg irányában. Az 1749. évi tisztújításon ismét ő nyerte el mint bírójelölt a legtöbb szavazatot, ekkor azonban csak rövid ideig állt a város élén.¹⁸⁶⁾ 1750 március 4-én vezette utoljára a tanácsülést, kevéssel utóbb meghalt.¹⁸⁷⁾

Felesége, Wolff Anna Borbála már korábban elhunyt, gyermekük nem maradt. Végrendeletében felesége testvérét, Wolff Johannát és annak férjét, Mosel Józsefet, a város akkori telekkönyvvezetőjét tette örökösivé, hálából azért, hogy sógornője önfeláldozóan ápolta feleségét halálos betegségében.¹⁸⁸⁾

Kerschbaumer Tóbiás Budán született. Először a budai tanácshoz fordult alkalmaztatásért, amely 1718 március 17-én járulnökká választotta.¹⁸⁹⁾ Úgy látszik, a budai városházán nem jól érezte magát, mert április 29-én már a pesti tanácsot kérte, hogy alkalmazza. A pesti tanács próbára akarta tenni, hogy megtudja, komoly-e az elhatározása. Oly értelmű határozatot hozott tehát, hogy egyelőre nem fogadja szolgálatába és közelebbről meg nem határozott ideig tartó várakozást kívánt tőle. Hangsúlyozta, hogy döntésével nem akar elébe vágni a Budán netalán megnyíló szerencséjének.¹⁹⁰⁾

1718 szeptember 27-én végre megkezdhette szolgálatát a pesti városházán járulnoki minőségben. Alkalmazásakor felhívták, hogy gyakorolja a latin és német írást. Fizetését egyelőre évi egy rend ruhában állapították meg.¹⁹¹⁾ Szándéka komolyságát eléggé bizonyította, hogy még ezzel az igen szerény díjazással is megelégedett. 1719 december 11-én irthoki címet kapott.¹⁹²⁾ 1720-ban pénzbeli fizetést is adtak neki: évi 60 forintot.¹⁹³⁾ Közel nyolc évig szolgált már irthokként, mikor 1727 augusztus 1-én árvaszámvévvé választották. A városi közigazgatás akkori kezdetleges viszonyait világítja meg az, hogy az irodai munkákban továbbra is részt kellett vennie.¹⁹⁴⁾

Kitartó munkájával lassanként a tanács bizalmába férkőzött. 1729-ben, amikor a polgárjogot is megkapta ingyen, munkahelyét a tanács helyiségében jelölték ki. Ezúton módot adtak rá, hogy gyorsabban szert tegyen a feladatai ellátásához szükséges jártasságra, mert így végighallgathatta

az ügyek tárgyalását. Jelenlétének a tanács is hasznát látta, kéznél volt ugyanis, amikor felvilágosításokat kellett nyújtani a szőnyegre kerülő gyámügyi kérdésekben.¹⁹⁵⁾

Miután elnyerte a tanács teljes bizalmát, arra törekedett, hogy maga is a tanácsnokok sorába kerüljön. Tanácsnökká váló megválasztását több tanácsnok pártfogolta, de előkelő külső személyek is közbenjártak megválasztása érdekében.¹⁹⁶⁾ Első kísérlete ennek ellenére balul ütött ki, és csak 1730 szeptember 22-én nyerte el a tanácsban a megválasztásához szükséges szótöbbséget.¹⁹⁷⁾

A tanács hatalmára féltékeny polgárok a kitűzött tanácsnokválasztást el akarták halasztatni a legközelebbi tisztújításig.¹⁹⁸⁾ Mivel kérésük nem talált meghallgatásra, a Laffert királyi biztos kiküldését eredményező panaszai sorába felvették Kerschbaumer megválasztását is. Kifogásként hozták fel ellene, hogy csak nemrég szerezte meg a polgárjogot, továbbá, hogy ajánlást vett igénybe megválasztása érdekében a választás szabadságának sérelmére, végül, hogy még Eysserich életében, akinek helyére került, gyűjtötte a tanácsban a szavazatokat. A polgárok panaszait kivizsgáló királyi biztos azonban tisztázta Kerschbaumert a vádak alól. A megválasztása körül támadt zavarokat elsősorban a tanács hibájául róta fel és megállapította azt is, hogy Kerschbaumer minősített, a város ügyeiben járatos tisztviselő, aki idővel hasznos szolgálatokat tehet majd a köznek.¹⁹⁹⁾

Tanácsnoki működésével igazolta Laffertnek előlegezett jó véleményét. Megbízatásaiban lelkiismeretesen járt el és arra is alkalmasnak találták, hogy a kormányzások előtt képviselje a város ügyeit. 1736-ban elszámolás megejtése végett Pozsonyba küldték a kamarához.²⁰⁰⁾ 1738-ban Bécsbe kellett utaznia, szintén pénzügyi vonatkozású kérdésben, mely a polgárokat közelről érintette. Ebben az évben a törvényhatóságok a szokottnál erősebb mértékben vették igénybe összeköttetéseiket, hogy minél kisebb részt vessenek ki rájuk az ország által fizetendő hadiadóból. Mikor a pesti tanács tudomást szerzett erről, szintén tett lépéseket polgártársai érdekeinek megvédésére és a tárgyalásokban már járatos Kerschbaumerre bízta az ügy képviselését.²⁰¹⁾

Ismételten szerepet játszott a Grassalkovich Antallal folyó határperben. Már 1736-ban tárgyalta az ügyben Partl bíróval együtt, miután pedig Partl 1737. évi tárgyalásai előkészítették a kibontakozás útját, őt küldték ki két másik tanácsnoktársával és két szószólóval a megegyezés nyélbeütésére. 1738 nyarán folytak le Bécsben a döntő megbeszélések, melyek nyugvópontra juttatták a régóta tartó határvitákat.²⁰²⁾ Pestnek sikerült biztosítania a mai IX. és X. kerület addig vitás déli részeit, célját pedig csekély áldozattal érte el, a mellett a nagyhatalmú főúr is kielégítőnek találta az eredményt és jóakarató támogatója lett a város ügyeinek.²⁰³⁾

Kerschbaumer tekintélyét eredményes munkássága egyre növelte. Lassanként a választópolgárok is elfelejtették a tanácsnökká történt megválasztása miatt személye ellen támadt ellenszenvet. Az 1739. évi tisztújítás alkalmával a bírói állás betöltésekor már komoly esélyei voltak, 1741 április 24-én pedig megválasztották bírónak.²⁰⁴⁾ Bírói tisztét annyira

közmegelégedésre látta el, hogy míg 1741-ben 97 szavazat közül csak 55 esett rá, 1743-ban 103 leadott szavazat közül 91-et szerzett meg.²⁰⁵⁾

Nyolc évig töltötte be ekkor egyfolytában a bírói tisztelet, követve az elődje által kijelölt utat, aki mögött talán csak mozgékonyásban maradt el.²⁰⁶⁾ A város belső békéjét is sikerült fenntartania. 1749-ben a tisztújítás eredményeképp átadta tiszteletét Partlnak, de csak rövid időre.²⁰⁷⁾ Partl megbetegedése után ismét át kellett vennie a bírói teendők ellátását és azokat, mint helyettes 1751 április 24-ig intézte.²⁰⁸⁾ Újabb, nyolc évig tartó tanácsnoki működés után, 1759 április 24-én még egy ízben bírónak választották.²⁰⁹⁾ Ezúttal az 1761. évi tisztújítás elmaradása miatt egyfolytában három évig bíraskodott. Az 1759. évi tisztújításról szóló jelentés igen meleg hangon emlékezett meg róla. Érdemül hozta fel, hogy már nyolc éven át volt bíró, ez alatt az idő alatt pedig kiválóan és bölcseséggel bíraskodott.²¹⁰⁾

Kerschbaumer is, mint elődje, mind bíraskodása, mind pedig utána következő tanácsnoki tiszte idején megbecsülésben állott. Mindig készségesen eljárta a város ügyeiben, amikor megbízták vele, a város falain kívül is. Polgártársai sok hasznát vették tapasztalatainak és tárgyalókészségének. Benne is nagymértékben élt a városi közület iránti szeretet. Ennek jeléül a városra hagyta egy és egynegyed évi fizetését, ami ötszáz forintot tett ki. Ötszáz forintos misedalapítványt létesített az elhunyt tanács-
tagok, tiszttviselők és polgárok lelkiüdvéért.²¹¹⁾

1765 november 27-én halt meg és utolsó kívánságának megfelelően a belvárosi plébániatemplom sírboltjába temették el. Négy gyermeke maradt. Jómódú, birtokos polgár volt. Általános örökösévé második feleségét, Bauer Anna Terézt tette. Első házasságából származó leányára 1000, második házasságából származó három gyermekére 400—400 forint készpénzt hagyott.²¹²⁾

Mosel József Mosel János Antalnak, Pest város kiváló emlékű jegyzőjének volt a fia. Pesten született 1709 körül. Anyja, Sauttermaister Anna Katalin testvére volt Sauttermaister Ferencnek, a város egyik bírájának. Középiskolai tanulmányait a pesti piarista atyák iskolájában végezte 1720-tól 1727-ig.²¹³⁾ Atyjának a régi kiváltságok visszaszerzése körül szerzett érdemei sokáig éltek a város polgárainak emlékezetében, és ez a körülmény megkönnyítette a városi szolgálatba lépő ifjú érvényesülését.

Hivatali pályáját 1728 december 6-án kezdte, amikor a tanács járulnökként alkalmazta a város irodájában. Az alkalmaztatásáról szóló határozatban emlékeztették boldogult atyja érdemeire és ajánlották, hogy lépjen nyomdokaiba: legyen tettekre kész és ügybuzgó és adja mihamarább tanujelét rátermettségének.²¹⁴⁾ 1732 január 28-án első írnoki címet nyert, fizetését azonban csak később állapították meg évi 50 tallérban.²¹⁵⁾

1733 május 4-én a tanács a telekkönyvi hivatal vezetőjévé választotta meg.²¹⁶⁾ Közvetlenül előtte, az április 24-én tartott tisztújítás alkalmával a választópolgárok sorába került, rövidesen pedig a polgárjogot is megkapta, ellenszolgáltatás nélkül.²¹⁷⁾ Telekkönyvvezetővé való megválasztása éppen arra az évre esett, amelyben hozzáfogtak a város falain kívül fekvő házak telekkönyvvezetéséhez. Ez a körülmény megszaporította a hivatal teendőit és körülményesebbé tette azok ellátását. Mosel a munkatöbbletből eredő

nehézségekkel sikeresen megbirkózott. Feladatai megoldásában a tanács is támogatta. Így például lótartási átalányt szavazott meg neki, mivel gyakran kellett kiszállnia helyszíni szemlére a város távoleső részeire.²¹⁸⁾

Tizenhat évig maradt a telekkönyvi hivatal élén és ezalatt bebizonyította, hogy megérdemelte a beléje vetett bizalmat. Mikor az 1749. évi tisztújítás alkalmával tanácsnokká választották, a kancelláriának küldött tisztújítási jelentésben, megválasztását indokolva, atyja érdemeit is említették még, de hangsúlyozták azt is, hogy a bizalmat elsősorban munkájával érdemelte ki. A tanács egyúttal hangoztatta azt a nézetét, hogy a tanácsnoki helyek betöltésénél támogatni kell azokat, akik maguk is, de már atyjuk is érdemeket szereztek a város ügyeinek intézése körül, ez ugyanis előnyére válik a közügyeknek, egyúttal serkenti a helybeli polgárok fiait és nemes vetélkedésre ösztönzi őket.²¹⁹⁾

Tanácsnoki tisztében még fokozottabb erővel dolgozott. Különös buzgalommal vett részt az 1751. év nyarára kitűzött rákosmezei katonai táborozás előkészítésében, melyre a királynő és családja érkezését is várták.²²⁰⁾ A táborozás és a magas vendégek fogadási előkészületei idején zajlott le a tisztújítás, melyen Moselt váratlanul bírónak választották.²²¹⁾ Így esett erre az évre a város életének két fontos eseménye, ugyanis a felszabadulás óta ekkor választottak első ízben helybeli születésű bírót, és ekkor tisztelte meg először az uralkodó látogatásával a várost.

A magas látogatást az egész polgárság osztatlan örömmel várta. A tanács fényes ünnepségeket készített elő erre az alkalomra és minden rendelkezésre álló eszközzel gondoskodott a fogadtatás fényének emeléséről. 1751 augusztus 4-én érkezett a városba Mária Terézia férjével és József trónörökössel, valamint fényes kísérettel. Mosel bíró a Váci-kapunál várta a tanács élén az előkelő vendégeket. Ott nyújtotta át az uralkodónak a szokásnak megfelelően a város kulcsait, melyeket az visszaadott neki megőrzésre. Augusztus 6-án szintén Mosel vezette a tanácsbelieket az engedélyezett uralkodói kihallgatásra. A fogadtatás és az ünnepségek a legnagyobb rendben folytak le. Mosel, aki annyit fáradozott a fogadtatás előkészítésén, joggal vette ki részét a legmagasabb elismerésből.²²²⁾

Mosel, amennyire a jelekből megítélhető, kedves, jómodorú ember volt, akit szerettek polgártársai. Bizalmuk jele volt, hogy bírói tisztében még három egymást követő tisztújításon megerősítették.²²³⁾ Bíraskodása első éveiben sokat foglalkoztatta a tanácsot és a polgárságot a választási rend megváltoztatása. Az 1751. évi tisztújítási rendelettel behozott változtatást a polgárok sérelmezték és úgy találták, hogy az csökkenti befolyásukat a tisztségek betöltésére. A tanács Mosel vezetésével Partl és Kerschbaumer szellemében engedékenységet tanúsított a felmerült kívánságokkal szemben. Vállalta, hogy a panaszokat illetékes helyre juttatja és ezzel elejét vette bonyodalmak keletkezésének.²²⁴⁾

Röviddel utóbb a tanács aggódni kezdett az újonnan bevezetett választási rend miatt. Aggodalma főleg abban domborodott ki, hogy az új szabályok mellett nem áll majd módjában tanult embereket juttatni az egyes tisztségekbe. Véleményét azzal indokolta, hogy hármassal jelölést kell megejteni választások alkalmával minden egyes tisztségre, annyi tanult emberrel pedig nem rendelkeznek, hogy egy-egy tisztségre hármat

is jelölhessenek. Kénytelenek lesznek tehát a szabályoknak meg nem felelő egyéneket is jelölni, ezeket pedig magukhoz közelebb állóknak tekintik a választók és szívesebben adják rájuk szavazatukat. A kormány-székek nem találták alaposnak a tanács aggodalmát és rámutattak arra, hogy az előírásoknak meg nem felelő egyén megválasztása esetén módjukban áll az esetleges szabálytalanság orvoslását kérni.²²⁵⁾

Kétségtelen, hogy Mosel bíraskodása alatt a tanács komolyan foglalkozott azzal, hogy kellő gyakorlattal és képzettséggel bíró egyének kerüljenek a megüresült tanácsnoki székekbe és maga Mosel is pártfogolta az ügyet. Ezt a célt különféle eszközökkel igyekeztek elérni. Választások alkalmával rendszeresen jelölték a választópolgárok testületének és a külsőtanács tagjainak megválasztásakor a tanács alá rendelt tisztviselőket, akik már rendelkeztek bizonyos képzettséggel és gyakorlattal is bírtak. Sajnos, a választók elárulták azt, hogy nem értenek egyet a tanács célkitűzéseivel. Az 1759. évi választáskor maga Mosel közölte az irodában tartózkodó tisztviselőkkel, hogy a választópolgárok ellenállásán megtört az a fáradozásuk, hogy őket a tanácsnokság felé vezető úton elindíthassák.²²⁶⁾

További eszközül szolgált a cél elérésére a magasabb tanulmányi képesítés helybeli megszerzésének lehetővé tétele. Mosel bíraskodása alatt állították fel a pesti jogi szakiskolát, mellyel a helybeli ifjúságnak módot akartak nyújtani arra, hogy minél nagyobb számban szerezhesse meg a jogi képesítést.²²⁷⁾ Jóval később a jogi szakiskola fenntartását ellenzők azt a hírt terjesztették, hogy az intézményt az egyik tanácsnok fiának a kedvéért létesítették.²²⁸⁾ Scopek tanácsnokra vonatkozott ez a célzás, akinek valóban nagy volt a befolyása tanácsnoktársaira. Ezt a megállapítást, legalább is teljes egészében nem fogadhatjuk el. Eltekintve attól, hogy olyankor hangzott el, amikor Scopeknek és az egész tanácsnak szenvedélyesen bírálták a ténykedéseit, kétségtelen, hogy a kérdésben egyéb tanácsnokok és a város sok polgára érdekelve voltak.

A jogi szakiskola felállításában inkább egy olyan folyamatnak a teljes kifejlődése ismerhető fel, melynek első határozott jele már Partl bíraskodása idején megmutatkozott. Már akkor buzdította a tanács a helybeli ifjakat a jog tanulására.²²⁹⁾ Később Mosel tanácsnökká választásakor az az óhaj jutott kifejezésre a tanácsban, hogy a városi tisztségeket a helybeli ifjak igyekezzenek elnyerni.²³⁰⁾ Minthogy pedig az 1751. évi tisztújítási rendelet azt írta elő, hogy az állásokat tanult emberekkel töltsék be, és ezt az intézkedést a tanács helyesnek találta, de meg is felelt már korábban kifejezett elgondolásainak, a tanács a jogi szakiskola felállításával említett céljait legmegfelelőbben mozdította elő. Moselnek kétségtelenül nagy az érdeme abban, hogy bíraskodása alatt komoly lépéssel haladt előre a tisztviselőképzés ügye.

Annak a nézeteltérésnek, mely az 1759. évi tisztújításkor felmerült a tanács és a választók között, kétségtelenül szerepe volt abban, hogy Moselt ez alkalommal nem választották meg bírónak.²³¹⁾ Viselnie kellett annak a következményeit, hogy a választás alkalmával nyíltan kiállt a képzett tisztviselők érdekében. Csak egyéni jótulajdonságainak, főleg megnyerő modorának köszönhetette, hogy nem sok idő múlva megenyhült vele szemben a közhangulat. A legközelebbi tisztújításon, amely a szokástól

eltérően három év múlva, 1762-ben folyt le, újra bíróvá választották, és az 1764. évi tisztújításon is ő nyerte el a bírói széket.²³²⁾

Ebben az időben a tanács és a választópolgárok között egyre több nézeteltérés merült fel, és mind rosszabbá vált a viszonyuk. A választópolgárok, akik a Laffert-féle választási rend megváltoztatásába nem tudtak belenyugodni, úgy vélték, hogy a tanács minden hatalmat magához ragad és megfosztja őket attól a lehetőségtől, hogy a város ügyeibe befolyhassanak. Elégedetlenségüket az 1764. évi tisztújítás még jobban fokozta. Három nappal a tisztújítás után, 1764 április 24-én terjedelmes panaszíratot nyújtottak be a tanács ellen.²³³⁾ A polgárok panaszai következtében az 1765. évre tervezett tisztújítás megtartását nem engedélyezték, a panaszok kivizsgálására pedig Szlávy Pált, a királyi ügyek újonnan kinevezett igazgatóját Pestre küldték.²³⁴⁾ Mosel személyét közvetlenül nem érintették a vádak, és a fennforgó viszályokban sem lehetett szerepe, mert a Szlávy vezetése alatt folyott 1767. évi tisztújításon a választók hetedízben választották meg Pest város bírójává.²³⁵⁾

Az 1767. évi tisztújítás nagy jelentőségűvé vált a város életében azoknál az intézkedéseknél fogva, melyeket a királyi biztos az ügyellátás rendezése során tett. Intézkedései közvetlenül kihatottak arra, hogy Pesten is megszervezték a polgármesteri tisztséget, a polgárok régi vágyának megfelelően. Szlávy azt kívánta, hogy a felszaporodott törvénykezési ügyeket külön üléseken tárgyalják. Minthogy a bírót eléggé elfoglalta az általános tanácsülések és az ekkor rendszeresített gazdasági ülések vezetése, a királyi biztos azt javasolta, hogy a törvénykezési ügyek ellátására helyettesbírót válasszanak. Javaslata a polgárok mindjárt meg is választották a helyettes bírót, aki azonban csak tanácsnoki fizetésben részesült.²³⁶⁾

Ezzel az intézkedéssel formailag már Pesten is megvolt az a kettősség, mely a polgármestert és bírót választó városokban állott fenn. A további fejlődésben Mosel is szerepet játszott. 1769-ben, a tisztújítás alkalmával Moselt, aki több éven át bírói fizetést élvezett, nem bíróvá, hanem helyettesbíróvá választották. Mosel, akinek azokat a teendőket kellett ellátnia, amelyeket a polgármestert és bírót választó városokban a polgármesterrel egyforma fizetésben részesülő bíró látott el, szeretne volna, ha őt is akkora fizetésben részesítik, mint a város bíróját. Óhaját a tanács magáévá tette, és méltányosnak találta az 1769. évi tisztújítást vezető Szlávy Pál is.²³⁷⁾

1770 július 30-án tehát a tanács a kamarához fordult és az említett indokokat felhozva kérte, hogy a bíró és a helyettesbíró egyenlő fizetést húzhasson a várostól. Utólag és valószínűleg szóbelileg történt annak a kérésnek az előterjesztése, hogy a »helyettesbíró« elnevezést »polgármester« elnevezésre változtathassák.²³⁸⁾ Ezek a kérések kedvező elintézkedést nyertek. 1771 decemberében a helytartótanács és a kamara közölte a tanáccsal, hogy az uralkodó hozzájárult kívánságaihoz. A város engedélyt nyert, hogy a helyettes-bíró elnevezés helyébe a polgármester elnevezés lépjen, és hogy a tisztségeket betöltők fizetései is azonosak legyenek.²³⁹⁾

Az 1771. évi tisztújításon ismét Moselt választották bírónak.²⁴⁰⁾ Kevéssel tiszteinek lejártá előtt, 1773 elején megtette Pest város tanácsa a lépéseket, hogy a város szervezete mindenben megegyező legyen az első osztályú szabad királyi városokéval. Miután már elnyerte rá a jogot,

hogy bírót és polgármestert is választhasson, még azt kellett kieszközölni, hogy a polgármester megelőzze rangban a bírót. Erre vonatkozó kérését 1773 február 13-án terjesztette a kamara és a helytartótanács elé. Hivatkozott Buda és Sopron példájára, melyekben mint első osztályú szabad királyi városokban a polgármester megelőzi a bírót, továbbá arra, hogy Pest a szabad királyi városok sorában közvetlenül Buda után következik, és kiváltságlevele a polgármestert a bíró előtt említi meg. Úgy találta, hogy Buda és Pest lakosságának is érdeke a szervezet megegyező rendezése, mert a két város egymás mellett fekszik. Erre a kérésre még a tisztújítás megtartása előtt megjött a kedvező válasz.²⁴¹⁾

Az 1773. évi tisztújítás nagy esemény volt Pest város életében, mert akkor választottak a polgárok első ízben polgármestert. A választás Mosel javára ütött ki, ő lett a város első polgármestere. Méltán részolgált erre a nagy megtiszteltetésre. Hosszú, negyvenöt éves hivatali pálya állott mögötte, melyet hűséggel szolgált végig és ebből 19 évet a város élén töltött. Meg tudta őrizni a polgárok ragaszkodását azokban a nehéz napokban is, amikor sokak működése ellen hangzott el kifogás.

Polgártársai ragaszkodása továbbra is megnyilvánult mellette, pedig előrehaladott korára való tekintettel foglalkozott a visszavonulás gondolatával.²⁴²⁾ A város életében is újabb nehézségek ütötték fel fejüket, melyek hozzájárultak elkedvetlenedéséhez. 1776-ban a városban tartózkodó jurátusok és a polgárok között verekedés támadt, amelyért a felettes hatóságok a város vezetését is hibáztatták. A tanács tagjait e miatt pénzbüntetéssel sújtották, csupán Moselt mentették fel alóla, tekintettel a városnak hosszú időn át teljesített hű szolgálataira.

Nemsokára a tanács kebelében fellépő egyenetlenségek és a polgárok újabb elégedetlensége olyan feladatok elé állították, amelyekkel nem tudott már megbirkózni. Neki és a városi ügyeknek is előnyére vált, hogy 1783-ban végre megválhatott tisztétől. Ekkor már rendkívül kiélezett volt a helyzet. Az elégedetlenség kölcsönös vádaskodásokra és feljelentésekre vezetett, és e miatt vizsgálatot rendeltek el. A feljelentők nem vették tekintetbe Mosel teljesen elaggott voltát, és neki is kijutott része a támadásokból.²⁴³⁾

A felmerült panaszokat végső fokon II. József bírálta el. A kancellária az ügyben az uralkodóhoz intézett előterjesztésében figyelembe vette Mosel elaggott voltát és mentségül hozta fel ebből eredő fogyatékosságait. Az uralkodó, akinek messzemenő tervei voltak a várossal kapcsolatban és örült, hogy alkalmá nyílik a város ügyeibe való beavatkozásra, nem vette tekintetbe a kancellária véleményét. Moselt a tanácsból való kizárássra ítélte, egyúttal alkalmatlannak nyilvánította a további tisztségviselésre.²⁴⁴⁾

Mosel nem nyugodott bele az őt ért sorsba és igyekezett kieszközölni új vizsgálatot. Ebben segítségére volt Papics polgármester, akit József szintén megfosztott tisztétől. Folyamodásukkal sikerült elérniük, hogy a városnál működő királyi biztos parancsot kapott újabb vizsgálat lefolytatására. A vizsgálat igazolta, hogy Moselt nem terheli súlyosabb bűn.²⁴⁵⁾ Ezért az uralkodó feloldotta a kizáratás büntetése alól, csupán azt tartotta fenn, hogy a régi tanács túlnyomó részével őt sem szabad többé tisztségekre jelölni a parancsa értelmében megtartandó új választáson.²⁴⁶⁾

A tanácsból való kilépése után teljes visszavonultságban élt 1786 december 19-én bekövetkezett haláláig. Első feleségének, Partl volt bíró sógornőjének elhunytá után újra megnősült. Házasságaiból nyolc gyermek született. Egyik lánya és egyik unokája magyar emberekhez mentek nőül. Hagyatéka, melybe a Partl bírótól örökölt vagyon is beletartozott, ingatlanokból állott és 21.756 forintnyi értéket képviselt.²⁴⁷⁾

Joseph György 1708 körül született Pesten.²⁴⁸⁾ Atyja, *Joseph György* pesti adózó volt és a kuruc háború idején értékes szolgálatokat teljesített a városnak.²⁴⁹⁾ Anyjának csak keresztnéveit — *Mária Róza* — ismerjük.²⁵⁰⁾ Atyját még gyermekkorában, 1718-ban elvesztette. Iskoláit a pesti piarista atyáknál végezte 1717-től 1726-ig.²⁵¹⁾

1730 január 30-án, amikor még gyámság alatt állott, kérte a tanácsot, hogy alkalmazza a városi irodában. Kérését azzal a feltétellel teljesítették, hogy igyekezzék megfelelően viselkedni és elsajátítani egyet-mást az állásához szükséges ismeretekből.²⁵²⁾ Egy év múlva fizetésben is részesítették és mint járulónak évi 30 forintot szavaztak meg neki.²⁵³⁾ Munkáját szorgalmasan végezte, csak írása ellen merült fel kifogás. 1733-ban azzal a feltétellel emelték fizetését, hogy szebben és helyesebben írjon.²⁵⁴⁾ A polgárjogot 1735-ben kapta meg, miután átvette atyái örökségét. Ekkor már írnoki tisztelet töltött be.²⁵⁵⁾ 1737-ben választópolgár lett, 1739-ben pedig a külsőtanács tagja.²⁵⁶⁾ 1740-ben árvaszámvevővé választották és megbízták a gyámügyek vezetésével.²⁵⁷⁾

Tanácsnokká az 1745. évi tisztújítás alkalmával választották. A tisztújításról a kancelláriának küldött jelentésben a szokáshoz híven megindokolták megválasztását. Érdeméül több nyelvben való jártasságát tudták be. Kiemelték, hogy latinul, magyarul és németül, azonkívül két szláv nyelven beszél, aminek — tekintettel a város lakosságának összetételére — sok hasznát veszik.²⁵⁸⁾ Tanácsnoki teendőit évek hosszú során át kifogástalanul látta el, csendben végezve feladatait. Elismerést jelentett számára, hogy az 1751. évi országgyűlésen őt választották városa egyik követének.²⁵⁹⁾

Körülbelül 60 éves volt, mikor 1767-ben megszervezték a helyettesbírói tisztséget. Az új tisztségre őt választották meg egyhangúlag.²⁶⁰⁾ Két év múlva elnyerte a bírói tisztelet és ezzel a város élére került.²⁶¹⁾ Csak rövid ideig, mindössze két évig állott a város élén. 1773-ban, az első polgármesterválasztáskor *Joseph*-t újra bírónak választották, ekkor azonban a bíró már nem a város élén álló főtisztviselő volt, hanem a törvénykező ülések vezetője.²⁶²⁾ 1775-ben még egy ízben megválasztották bírónak, tekintettel azonban elagott voltára és betegségére, teendőit nem tudta rendesen ellátni.²⁶³⁾

Betegsége rövidesen annyira elhatalmasodott, hogy az üléseken egyáltalán nem vehetett részt. 1776 szeptember 1-én kénytelen volt beadni lemondását.²⁶⁴⁾ Pótlásáról a legközelebbi tisztújításig helyettes állítása útján gondoskodtak. Visszavonultságában megérte még azt a vizsgálatot, melyet II. József intézkedésére a tanács ellen folytattak. Kevéssel az uralkodónak a vizsgálat ügyében hozott döntése előtt, 1785 június 23-án hunyt el. Bár nem fűződtek nevéhez jelentős események, elégtételül szolgál emlékének az, amit Szilágy királyi biztos állapított meg róla, aki az

1766—67. évi vizsgálat alkalmával azt írta róla a helytartótanácsnak, hogy jámbor és becsületes ember.²⁶⁵⁾

Papics János pesti polgárcsaládból származott. 1714-ben született. Szülei nem voltak jómódúak, de a helybeli iskolákat végigjáratták fiukkal. Középiskolai tanulmányait a pesti piarista atyáknál 1725 őszén kezdte és 1734-ben végezte. Miután a filozófiai osztályt is befejezte, az eszes, törekvő ifjú Bécsbe akart utazni, hogy jogi előadásokat hallgathasson. Hazulról nem kaphatott elegendő támogatást erre a célra, ezért Pest város tanácsát kérte, hogy segítsen rajta. Igéretet tett, hogy meg fogja szolgálni a városnak, ha pártfogásába veszi.

A tanács teljesítette kérését és 1737 szeptember 6-án 30 forintot szavazott meg neki jogi tanulmányai támogatására. A határozat meghozatalánál tekintetbe vette, hogy eddigi tanulmányaiban kedvező eredményt mutatott fel.²⁶⁶⁾ Jogi tanulmányainak végzése során még egy ízben pártfogóihoz fordult, kérve, hogy ruha megszerzésében segítsék. Ekkor újból kapott 15 forint segélyt.²⁶⁷⁾

Tanulmányainak befejezése után, 1740 június 3-án megjelent a tanács színe előtt és professzorainak bizonyítványával igazolta, hogy elvégezte a jogot, egyúttal ígéretéhez híven pártfogói rendelkezésére bocsátotta magát. A tanács azonnal felvette irnoknak évi 100 forint fizetéssel, melyet a szokásnak megfelelően külön juttatással egészített ki.²⁶⁸⁾ Papics már hivatali szolgálata megkezdésekor tanujelét adta tudásbeli felkészültségének és könnyűszerrel tájékozódott az ügyekben. Rátermettségével annyira megnyerte felettesei bizalmát, hogy alig egy évvel alkalmaztatása után a jegyző akadályoztatása esetére rábízta a tanácsülési jegyzőkönyvek vezetését és más jegyzői teendők ellátását.²⁶⁹⁾

Hasznavehetőségének és jogi ismereteinek köszönhetette elsősorban, hogy amikor az ügyészi teendők ellátását véglegesen függetlenítették a jegyzői teendőktől, 1742 január 19-én Papicsot megválasztották a város ügyészévé.²⁷⁰⁾ Mint ügyész, megjelenhetett a tanácsüléseken és így módjában állott még alaposabban betekinteni a város ügyeibe. Fiatal korán múlt, hogy ügyész letére is egyelőre irnoki fizetéssel kellett beérnie, bár munkával bőven megterhelték.²⁷¹⁾ Így iratokat másoltattak vele, azonkívül mutatóznia kellett a tanácsülési jegyzőkönyveket. Mikor ezekkel a nem ügyészi természetű munkákkal megterhelték, arra hívtak, hogy kevés az ügyészi teendő.²⁷²⁾ Ennek ellenére még 1742-ben rábízta a gyámhivatal jogi vonatkozású ügyeinek intézését.²⁷³⁾ Felhasználták kiküldetésekben is. Ezek közül igen nagy megbecsüléséről tesz tanuságot, hogy 1746-ban címzetes tanácsnökként képviselte a várost a tárnoki széken.²⁷⁴⁾

Papics a tanács bizalmát nemcsak megszerezte, hanem mindvégig megtartotta. Nemcsak a belső ügyintézés során mutatta meg hozzáértését minden szönyegre kerülő ügyben, hanem tárgyalókészségénél fogva kényes kiküldetésekben is eredményesen járt el. Ismételten járt el a tanács megbízásából a kormány székeknél és egyebütt, útjairól pedig rendszerint eredmények birtokában érkezett vissza. Fáradozásaival többízben könnyített a várost fenyegető olyan terheken, melyek végeredményben a polgárok vállára nehezedtek volna.²⁷⁵⁾

Hivatali kötelességének ellátása mellett ügyvédi gyakorlatot is folytatott. Számos adat vonatkozik arra, kik voltak ügyfelei. Soraikban előkelő papokat, nemeseket, azonkívül városi polgárokat találunk.²⁷⁶⁾ 1748 körül elnyerte a kúrián a szegények ügyvédője tisztelet, melyért évi 150 forint díjazás járt.²⁷⁷⁾ Magánügyvédi gyakorlatát felsőbb helyről érkezett figyelmeztetésre hivatkozva a tanács 1762-ben korlátozta annyiban, hogy fölöttes hatósági rendelkezés esetétől eltekintve, megvonta tőle a saját hatósága előtt való ügyvédi képviselő jogát.²⁷⁸⁾

Házassága szerencsés volt és sokban hozzájárult helyzete megerősítéséhez. Házastársul Scopek Ferenc városi főjegyző és tanácsnok Borbála nevű leányát választotta, akitől három gyermeke született, József, Erzsébet, később férjezett Eötvösné és Teréz, később férjezett Maurovicsné.²⁷⁹⁾ Anyagi körülményei ügyvédi tevékenysége révén kedvezően alakultak, később pedig felesége örökrésze is szerepet játszott a család megvagyonosodásában.

Sajnálatos körülmény, hogy Papicsnak sok jeles tulajdonsága mellett komoly egyéni hibái voltak, melyek később kedvezőtlenül folytak be sorsának alakulásába. Ezekről a hibákról is meg kell emlékezni, nemcsak azért, hogy a róla alkotott képet az igazságnak megfelelően lehessen megformálni, hanem mert szorosan hozzátartoznak élete későbbi eseményeinek megértéséhez.

Gyengéje volt elsősorban az, ami valószínűleg még diákkorában kifejlődött benne, hogy szerfelett hajlott a vetélkedésre. Ez volt az oka annak, hogy apósa egy másik vejével, Mayer Mihály városi kamarással, aki szintén ügyvéd volt, kevéssel közhivatali pályára lépése után ellenséges viszonyba került. Papics úgylátszik túljárt felesége sógorának az eszén, ami sértegetésre, sőt Papics részéről feljelentések megtételére vezetett.²⁸⁰⁾ Később vetélkedésük a polgárookra kiható pártoskodássá vált, azonban a hivatalos vizsgálat megállapítása szerint a pártoskodás kezdeményezője nem Papics volt.²⁸¹⁾

Másik nagy hibája volt, hogy anyagi jólétének szolgálatában sokszor csak a kínáló alkalmakat vette figyelembe, arra nem igen volt tekintettel, hogy tetteit félreérthetik, sőt felhasználhatják ellene. Élénk figyelemmel kísérte az ingatlanforgalmat és ismételten vásárolt ingatlanokat, mikor kilátása nyílt rá, hogy a megszerzett földet, házat haszonnal adhatja el. E miatt többször került másokkal érdeklentétbe és alkalmat adott arra, hogy szóbeszédnek keletkezzenek személye körül. Pervesztes ügyfelei közül szintén találkoztak olyanok, akik igyekeztek rossz hírért keltetni. Érdekes, hogy az utóbbiak a városban élő keleti kereskedők sorából kerültek ki.²⁸²⁾

Mégis a legtöbb kellemetlensége abból származott, hogy erőszakos egyéniség volt, aki akarataival szemben nem igen tűrt ellentmondást. Erőszakossága gyakran az önkényesség határán járt. Ha szembeszálltak vele, keményen visszavágott. Ebből keletkezett az a vád, hogy hajlik a bosszúállásra és megtorlásra ragadtatja magát.²⁸³⁾ Kétségtelen, hogy erejét elsősorban a tanács, illetőleg a tanács által képviselt ügyek szolgálatába állította, mert nem feledkezett meg róla, hogy szerencsáját elsősorban a város hatóságának köszönhetné. A tanács hálával fogadta, hogy

íranta tanúsított hűségében megingathatatlan volt, szívesen támogatta és hajlandó volt előmenetele útját egyengetni.

Miként szó volt róla, az 1760-as évek elején a tanács és a polgárok között súlyos nézeteltérések merültek fel. Midőn ebből kifolyólag a polgárok feljelentéssel éltek a tanács ellen, panaszaik során Papics személye ellen is súlyos kifogásokat hoztak fel. A megindult vizsgálat így Papics működésére is kiterjedt. A vizsgálatot eredetileg Végh Péterre, a királyi ügyek igazgatójára bízták, mielőtt azonban hozzáláthatott volna munkájához, a kancellária szolgálatába lépett.²⁸⁴⁾

Ebben az időben történt, hogy Papics apósa, Scopek tanácsnok súlyosan megbetegedett és képtelenné vált arra, hogy jegyzői teendőit ellássa. Tekintettel arra, hogy felépülésére nem lehetett számítani, a tanács szükségesnek ítélte, hogy új jegyzőt válasszon helyére. Papics már 25 éve helyettesítette Scopeket a jegyzői teendőkben gyakori akadályoztatásakor. Ennek és a tanács iránt állandóan tanúsított hűségének, valamint a város ügyeiben való eredményes eljárásának köszönhető, hogy 1766 június 23-án a tanács megválasztotta jegyzőnek.²⁸⁵⁾ Megválasztása következtében ügyészi tisztsége megszűnt, a szegények ügyvédje állásról pedig, melyet a kúrián töltött be, lemondott.²⁸⁶⁾

Nem sokkal jegyzővé történt megválasztása után kinevezték Végh Péter helyébe királyi ügyigazgatónak Szlávy Pált, egyúttal rábízta a város ügyeiben szükséges vizsgálat lefolytatását.²⁸⁷⁾ Szlávy a tanács ellen tett feljelentések ügyében számtalan kihallgatást eszközölt. Gyakran folytatott megbeszéléseket a tanács tagjaival is. A megbeszélések során állandóan igénybe vette Papicsot. Reá hárult a kérdések megvilágításához szükséges ügydarabok felkutatása, azonkívül állandóan készen kellett állnia, hogy szóbeli felvilágosításokat nyújtson. A tanács is igénybe vette saját ügyének védelmében, Papics pedig minden tudásával és képességével rajta volt, hogy pártfogói iránt eredmények kivívásával rója le háláját.²⁸⁸⁾

A királyi biztos magatartásából egyáltalán nem következett rá, hogy ügye rosszul áll előtte. Szlávy a nélkül, hogy Papicsot kihallgatta volna, összegyűjtötte mindazt, amit vele kapcsolatban mondtak, és ezen az alapon alkotta meg róla a véleményét. Beigazoltnak tekintette a panaszosok vallomása alapján, hogy ügyvédi tevékenysége kárával járt ügyfeleinek és hogy ingatlanvásárlásai is kifogás tárgyává tehetők. Főbűnéül mégis azt tekintette, hogy a Mayer Mihály városi kamarást tanácsnokká választani óhajtó párt ellen összefogott a vele egyetértő polgárokkal, ezzel pedig megbontotta a város békéjét.²⁸⁹⁾

A vizsgálat nagyjából való befejezése után, 1767 április 24-én került sor a szokásos tisztújítás megtartására. A tisztújítást Szlávy vezette, aki megüzente Papicsnak, hogy tartózkodjék otthon mindaddig, amíg érte nem küld. Ennek az intézkedésnek a háttere csak akkor vált nyilvánvalóvá, mikor Szlávy a választások megejtése során bejelentést tett a jegyzői tisztségre vonatkozólag. Röviden közölte a megjelent tanácsnokokkal, hogy a jegyzői tisztségre olyan egyént kell választani, akiben a közönség minden egyes tagja megbízik. Papicsról ezt nem lehet állítani, ezért nem erősíthető meg a jegyzői tisztségben, amit a tanács ráruházott.

Szlávy bejelentése nagy megdöbbenést keltett a résztvevők többségében, úgyhogy a királyi biztos egyelőre elhalasztotta a kérdés további tárgyalását. Később Mosel, majd a választópolgárok szószólója is kérte, hogy engedjen Papicscsal szemben elfoglalt álláspontjából, de hiába. Az egyéb választások megejtése után újra szóba hozta a főjegyzői tisztség kérdését, végül hosszabb tárgyalás után megválasztották rá a városi közigazgatásban eddig nem szerepelt Kregár Mihályt. Ezzel Papics minden tisztségét elvesztette.²⁹⁰⁾

A választásról és az intézkedéseiről tett jelentésben Szlávy részletesen megokolta Papicscsal szemben követett eljárását. E szerint ő a városban fellépett bajok okozójául az időközben elhunyt Scopek tanácsnok és főjegyző hatalmi törekvéseit tekintette. Úgy vélte, hogy Papicsot szintén felhasználta eszközül céljai elérésében, és csak akkor állítható helyre a béke, ha mindenkit elmozdítanak, aki Scopek érdekeltiségéhez tartozott. Egyébként hivatkozott arra is, hogy Papics eljárásában sok kifogásolhatót talált.²⁹¹⁾

Ezek a megállapítások nem állják meg helyüket teljes mértékben. Papics veje volt Scopeknek, ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy Mayer Mihálynak, Scopek másik vejének a megválasztását teljes mértékben ellenezze. Mayer kamarási tisztségében a városnak súlyos károkat okozott, elszámolásai benyújtásával évek óta késedelmeskedett és megérdemelten vonta magára Papics haragját, valamint azt, hogy Szlávy soron kívül elmozdította kamarási tisztétől. Arra is van adat, hogy Papics az illendőség határán túlmenőleg nem volt tekintettel Scopekkel szemben fennálló családi kapcsolatra és éppen a Scopek által különösképpen pártfogolt Mayer miatt nem is követhetett vele azonos célokat.²⁹²⁾

A kancellária sem látta véglegesen elintézettnak Papics ügyét. Előterjesztése alapján a királyi biztos jelentésének rávonatkozó részére az uralkodó nem is hozott végleges döntést.²⁹³⁾ Egy idő múlva maga Papics is kísérletet tett ügyének tisztázására. 1769 február 20-án a királynőhöz fordult és feltárta előtte helyzetét. Megmondta nyíltan, hogy kenyérre van szüksége és utalt arra, hogy családot kell eltartania. Hivatkozott a város szolgálatában szerzett érdemeire. Kérte, hogy helyezték vissza a jegyzői állásba, vagy ha ez nem lehetséges, tegyék meg tanácsnoknak. Panaszkodott a vizsgálatra és kifogásolta, hogy Szlávy nem hallgatta ki, hanem a vádlók pusztá állításai alapján marasztalta el.²⁹⁴⁾

Papics több ízben megismételt kérésével elérte, hogy a királyi biztost a vizsgálat kiterjesztésére utasították.²⁹⁵⁾ Szlávy, bár meg volt győződve Papics vétkességéről, nem térhetett ki a parancs végrehajtása elől. Arra vonatkozólag, hogy az általa elmozdított jegyző részes volt a pártoskodásban, feleslegesnek tartotta a további bizonyítást. Az ügyészi és ügyvédi tevékenységére, illetőleg ingatlan-adásvételeire vonatkozó vádak ellenben írásba foglaltatta és azzal juttatta el őket Papicshoz, hogy adjon azokra választ és mutassa be a javára szóló bizonyítékokat.²⁹⁶⁾

Papics két napon belül válaszolt Szlávynek és részletesen kitért minden egyes vádpontra. A vádak közül csak egyet ismert be, hogy mint ügyész egy peres beadványból törölt egy kitért, de felhozta mentségül, hogy a felperes képviselőjének tudtával tette. A többi vádat tagadta,

illetőleg kijelentette, hogy a bennük foglaltak elferdítve közlik a tényeket. Állításait azzal igyekezett támogatni, hogy egyes vádak magukban véve is valószínűtlenek, egyébként többen vannak, akik kihallgatásuk esetén tisztázhatják őt tanuskodásukkal. Hangoztatta, hogy több ellensége van és a vádak azok rágalmain alapulnak.

Ez a védekezés alapját képezhette volna további vizsgálatnak, ha Papics fékezte volna magát védekezőirata megszerkesztésénél. Erre azonban egyáltalán nem ügyelt és teljesen szabad folyást engedett érzelmeinek. Védekezését kioktatólag, sőt gúnyos hangon adta elő és célzást tett arra, hogy a királyi biztos nem járt el alaposan az ellene folytatott vizsgálat során, viszont olyanokat, akik valóban elkövettek olyat, amivel őt vádolja, teljesen megkímélt a vizsgálattól. Érthető ezek után, hogy Szlávty, akiről kétségtelen, hogy már korábban is előítélettel viseltetett iránta, még jobban magára haragította.²⁹⁷⁾ Szlávty ezek után a helytartótanácsához intézett jelentésében Papics védekezését értéktelennek nyilvánította és a hivatali tekintélye ellen irányuló sértésnek minősítette. A helytartótanács a kamarával együtt igazat adott a királyi biztosnak és ilyen értelemben tett jelentést a kancelláriának, kérve egyúttal a királyi biztos tekintélyének megóvása érdekében Papics megbüntetését.²⁹⁸⁾

A kancellária nem osztotta az elébe terjesztett véleményt, mert úgy találta, hogy Papics ellen csak a királyi biztos jelentése szól terhelően, bizonyíték nem merült fel olyan, melynek alapján meg lehetne fosztani állásától. Mégis, hogy a királyi biztos tekintélye megóvassék, továbbá, hogy a jegyzői tisztséggel járó befolyásnál fogva ne legyen alkalma nyugtalanságot előidézni, nemkülönben enyhe bünteteskép nem helyezték vissza a jegyzői tisztségbe. E helyett az egyik betöltetlen tanácsnoki helyet kapta meg királyi kegyelemből és azzal a szigorú figyelmeztetéssel, hogy ezentúl tartózkodjék a nyugtalanságkeltéstől, különben elveszti tanácsnoki székét.²⁹⁹⁾

Az uralkodó döntését az 1767-ben megkezdett vizsgálat ügyében 1774 április 12-én hirdette ki Szlávty királyi biztos és ennek során jelentette be Papicsnak tanácsnokká történt kinevezését. A tanács megjegyzés nélkül tudomásul vette a kinevezést és április 18-án letétette Papicscsal a tanácsnoki esküt.³⁰⁰⁾

Papics közhivatali pályájának újabb elindulása kedvező körülmények között történt. A város lakosai belefáradtak a pártoskodásba, az azt követő hosszas vizsgálatba és vágyódtak a békére. Az izgatások megszűntek, és Papics ellenfelei elhallgattak. Papics a várost érdeklő ügyekben régi odaadásával szállt síkra és ezzel elősegítette a kedélyek megnyugvását.

Egyik legnagyobb érdemét az 1776. évi farsang alkalmával a városban tartózkodó nemes ifjúság és a polgárok között bekövetkezett verekedés káros következményeinek elhárításával szerezte. Abban, hogy a verekedés megtörténhetett, a felettes hatóságok a városi tanácsot is hibásnak találták.³⁰¹⁾ Ezt az alkalmat Buda főváros tanácsa arra akarta felhasználni, hogy a királyi kúriát, mely 1723-ban került Pestre, saját városának szerezze meg. Amint értesült a verekedésről, a kúria áthelyezésére vonatkozó kérésével Mária Teréziához fordult. Kérése indoklásául felhozta, hogy a jurátus ifjúság és a pesti polgárok között nem lehet többé helyreállítani a békét, Budának pedig nagy szüksége van olyan közintéz-

ményekre, melyek a város nehéz gazdasági helyzetét a forgalom emelésével fellendíthetik.³⁰²⁾

A pesti tanács, értesülve a budaiak törekvéseiről, elhatározta, hogy mindenkép megvédi szerzett jogait. Haladéktalanul Bécsbe küldte tehát Papicsot egyik tanácsnoktársával, hogy járjanak el a kúria megmentése érdekében. Papics nyomott hangulatban indult el útjára, amint azt egy a tanácshoz intézett levele tanusítja. Levelében feltárta aggodalmait, melyek a város jövő sorsát illetőleg szomorították. Erélye és tárgyalókészsége mégis sikeressé tették küldetését. A felettes hatóságok eltekintettek attól, hogy az egész közületet megbüntessék. A kúria Pesten maradt, Budát pedig rövidesen más úton kárpótolták.³⁰³⁾

A tanács rendkívül hálás volt Papicsnak az elért eredményért. A város nehéz anyagi helyzete miatt nem részesíthették külön jutalomban, azonban Josephy bíró megbetegedése, ami lemondását is maga után vonta, alkalmat adott rá, hogy kifejezésre juttassák elismerésüket. A bírói szék megürülése után ugyanis Papicsra bízta a bírói teendők ellátását. 1776 szeptember 23-tól kezdve szerepelt mint behelyettesített bíró, egészen a legközelebbi tisztújításig.³⁰⁴⁾ Ekkor, 1777 április 24-én, a három bíró-jelölt közül a választópolgárok őt választották bírónak.³⁰⁵⁾ Ez igen figyelemreméltó körülmény, mert nyilvánvalóan megmutatta, hogy Papicsról jobb véleménye volt a választók többségének, mint azt a korábban elhangzott vádaskodásokból következtetni lehetne. Bírói tisztében való tevékenysége sem lehetett annyira rossz, amint azt később egyesek állították, mert 1779-ben és 1781-ben újra megválasztották bírónak.³⁰⁶⁾

Bár 1773 óta a polgármester volt a város vezetője, Papicsra mégis nagy feladatok hárultak a tanács kebelében. Eddig a tanács, legalább kifelé, egységesnek látszott, mert ha felmerültek is nézeteltérések a tanács-tagok között, azok nem kerültek nyilvánosságra. 1777-től kezdve megváltozott a helyzet. Az 1777. évi tisztújításon a tanácsnokok sorába került Perghold Lukács, az 1771-ben megszüntetett pesti jogi szakiskola nyugalmazott tanára. Perghold már tanároskodása idején ismételtén összejutkozásba került a tanáccsal. Nyughatatlan természetű egyén volt, aki szerette fitogtatni tudását és igazságérzetének hangoztatásával jogot formált rá, hogy a tanács intézkedéseit nyilvánosan kifogás tárgyává tegye.

Perghold szereplése rövid időn belül megbontotta a tanács békéjét. A tanács tagjai rossz néven vették tőle, hogy megjegyzéseivel, vitatkozásokkal késleltette az ügyek elintézését, különösen pedig azt, hogy esküje ellenére a tanács körén kívül is előhozakodott a tanácsban történt dolgokkal, mintegy igazolni akarva eljárását a nyilvánosság előtt. Nagy baj volt, hogy Mosel polgármester és a tanácsnak több tagja idős ember volt. Így nem tudtak kellő eréllyel fellépni a jövevénnyel szemben.³⁰⁷⁾

Ebben a nehéz helyzetben mutatkozott meg Papics erélyének az értéke. Reá hárult a feladat, hogy erélyének latbavetésével a lehetőséghez mérten fenntartsa az ülések rendjét és biztosítsa az ügymenet folytonosságát. Kötelességének tudatában bátran szembeszállt a rendbontóval, amikor pedig nyilvánvalóvá vált, hogy szépszerével nem érheti el célját, rávette a tanácsot, hogy tegyen feljelentést Perghold ellen.³⁰⁸⁾ Pergholdot az erélyes fellépés még jobban feltűzelte és védekezése során a vádak

tömegét hozta fel a tanács, különösen pedig Papics ellen. A testületi összetartozás érzése annyira hiányzott belőle, hogy a tanácsstagok ellen felhozott kifogások dokumentumait magánál tartotta és megakadályozta, hogy a panaszok a helyi hatóság kebelében orvosoltassanak.³⁰⁹⁾

Teljes erővel folyt a harc a tanács és Perghold között abban az időben, mikor II. József reformtörekvései szélesebb körben ismertekké váltak. Perghold igyekezett a maga javára kamatoztatni, hogy az uralkodó a városok ügyeibe is be akart avatkozni. Jóllehet védtelen egyéneket bántalmazott, akik feljelentették hivatalos hatalommal való visszaélésért, illetőleg ebből kifolyólag elkövetett súlyos testi sértésért, a vádak pedig bebizonyosodtak, baj nélkül megúsza az ellene folyó eljárást. A polgárok sorából Hacker József ácsmester lépett fel a tanács és Papics vádlójaként, vádjaival pedig egyaránt szolgálta Perghold és az uralkodó céljait.³¹⁰⁾

A Papics ellen emelt vádak lényege az volt, hogy zsarnoki módon, a jog és igazság mellőzésével intézi polgártársai ügyeit, a tanácsban szintén zsarnokoskodik és elfojtja a szabad véleménynyilvánítást. Megvádolták azzal is, hogy őt meg nem illető pénzt fogadott el. A feljelentéseknek a polgárookra vonatkozó részét maguk az érdekeltek részesítették a legmegfelelőbb válaszban. 1783 április 24-én, amikor már királyi biztost küldtek ki a felfedezett vádak megvizsgálására, a választópolgárok Papicsot választották polgármesterré a lemondott Mosel helyébe, jóllehet három jelölt közül választhattak.³¹¹⁾

Sajnos, polgármesterré történt megválasztása már olyan időben következett be, amikor a benne rejlő értékeket nem fejthette ki városa javára. A közfigyelem a folyamatban levő vizsgálatra terelődött, és a tanács idejét is túlságosan igénybe vette a napról-napra érkező rendeletek végrehajtása. Másfél évig tartó polgármestersége alatt folyt le az uralkodó által a városhatóság ellen elrendelt vizsgálat. A vizsgálati jelentés alapján József Mosellel együtt Papicsot is állásvesztésre ítélte. Papicsnak 1784 szeptember 11-én meg kellett válnia a polgármesteri tisztségtől.³¹²⁾

Papics nem nyugodott bele a történetekbe és fiatalos hévvel kelt ügye védelmére. Terjedelmes beadvánnyal fordult a vizsgálatot végző Lányi királyi biztoshoz és ellenfeleire fordítva vissza az ellene emelt vádakát, valamint hivatkozva a város szolgálatában szerzett sok érdemére, kérte ügyének újabb elbírálását. Beadványában hangsúlyozta, hogy benne nem él gyűlölet polgártársai iránt, hanem azok a gyűlölködők, akik állandóan elhalmozzák vádakkal és mindent elkövetnek, hogy tönkretegyék. Ezzel kapcsolatban utalt a feljelentésekre, illetőleg azok gyűlölködő hangjára. Annak bizonyítékaul, hogy mennyire jogosulatlan bírói ítéleteinek igazságtalansággal való vádolása, hivatkozott a tárnoki szék ítéleteire, melyek eljárása helyessége mellett szólnak. A tanácsüléseken tanúsított magatartásának igazolása érdekében kérte tanácsnoktársai meghallgatását.³¹³⁾

Sikerült elérnie, hogy ügyében újabb vizsgálatot rendeltek el. Lányi, eltérőleg Szlávy eljárásától, lelkiismeretesen utána járt az ügynek. Utána járása eredményeképp újabb jelentésében lényegében véve igen kedvezően nyilatkozott Papicsról. Azt fenntartotta ugyan, hogy nehéz természetű ember, kifejtette azonban ezúttal, hogy a tanácsban tanúsított magatartása, melyet zsarnokságnak bélyegeztek, Perghold rendbontásainak

megakadályozására irányult és helytállás volt az elaggott Mosel helyett és más, idős vagy gyenge tanácsnokokért. Ezzel kötelességén túlmenőleg vállalt magára terhet, mert még nem is ő volt a tanács feje. Az ügyintézésben és a pénzkezelés körül támadt bajokért ő felelhet a legkevésbé, mert a gazdasági ügyek nem az ő hatáskörébe tartoztak a kérdéses időben. Megállapította, hogy Papics tudásban és gyakorlatban egyaránt kiváló.³¹⁴⁾

Lányi véleménye Papics egyéniségének és hivatali ténykedéseinek megítélése szempontjából döntő jelentőségű. Szlávy ítéletének megalkotásában talán még joggal hivatkozott egy és más körülményre, melyet méltán szemére lehetett vetni Papicsnak. Időközben azonban úgylátszik, szakított sok mindennel, ami közhivatali pályán működő egyénre kedvezőtlen fényt vethet, és annál élesebben domborodott ki a köz érdekében való helytállása.

Minthogy József már intézkedett a város jövőbeni vezetéséről, ellenkezett volna terveivel, ha a királyi biztos ítéletéből messzebbmenő következtetéseket von le. Mégis talált rá megoldást, hogy jóindulatának megmutatása mellett terveit is végrehajthassa. Papicsot tehát Mosellel együtt feloldotta a tanácsból való kizáratás büntetése alól. E helyett elrendelte, hogy amikor a legközelebbi tisztújítás alkalmával a tanácsnokokat újraválasztják, Papicsot ne jelöljék. E döntését csak a tisztújítás alkalmával tették közzé, tehát Papics már nem került vissza a polgármesteri székbe.³¹⁵⁾

Papicsot nem törték meg az események, és bár vissza kellett vonulnia a magánéletbe, életkedve nem hagyta el. A város társadalmi életében továbbra is résztvett, a mellett családja ügyeivel foglalkozott. Becsületét a József rendeletére választott új tanács is csorbítatlannak tekintette és büntetéssel sújtotta az egyik városi alkalmazottat, aki sértegette őt, célozva a vele történetekre.³¹⁶⁾ Életét 1794-ben, vagy 1795-ben fejezte be.³¹⁷⁾ Vagyonát három gyermekére hagyta.

Lehner Tóbiás 1730 körül született Pesten, helybeli polgárcsaládból.³¹⁸⁾ Középiskolai tanulmányait a pesti piarista atyáknál végezte 1741-től kezdve. Jártas volt a hazai jogban és a mennyiségtan is érdekelte.³¹⁹⁾ Polgárjogot 1755 november 29-én nyert.³²⁰⁾ A tanácsba nem mint városi tisztviselő került, hanem a választópolgárság sorából. Az 1757. évi tisztújítás alkalmával jutott be a százasok közé, majd 1762-ben a külső tanácsba választották meg.³²¹⁾ Első ízben 1764-ben szerepelt a tanácsnokjelöltek közt, ekkor azonban elbukott egy Kastberger nevű választópolgárral szemben.³²²⁾ 1767-ben a Szlávy királyi biztos vezette tisztújításon sikerült bejutnia a tanácsba.³²³⁾

Mint tanácsnok kielégítően elvégezte a rábízott feladatokat. Rendszeresen résztvett a folyó ügyek referálásában, és több kiküldetéssel is megbízták. Kiküldetései sorában több reprezentatív jellegű is szerepelt. Képviselte a várost Grassalkovich kamarai elnök temetésén és a Mária Terézia lelkiüdvéért tartott budai rekviemen.³²⁴⁾ Résztvett a normális iskolák felállítása körül folyó tárgyalásokban.³²⁵⁾ A mellett vállalkozó szellem élt benne és amikor a tanács elégtelennek találta a rondella-színház jövedelmeit, több ízben bérbevette a színházat.³²⁶⁾

Bíróvá 1783-ban választották meg Papics helyére.³²⁷⁾ Ettől kezdve a törvénykezési üléseket vezette Papics elmozdításáig. Miután ez bekövet-

kezett, reáharult a városhatóság vezetése, nem polgármesterré való megválasztása miatt, hanem a fennálló helyzet következményeképp mint rangelsőre. Teendője bőségesen volt a tömegesen kiadott rendeletek végrehajtása körül és az egyébként is erősen szaporodó ügyforgalom miatt. Résztvett annak a határozatnak a meghozatalában, melyben a tanács kifogásolta, hogy József kiszemelt emberét kinevezés útján a tanácsba ültette.

A város sérélméin azonban nem lehetett segíteni és a régi tanács sorsa is hamarosan megpecsételődött. Lehner feladataiban utoljára 1785 november 19-én járt el.³²⁸⁾ A másnap végbement tisztújításon az uralkodó intézkedése következtében ő is elvesztette tisztét, és nem volt szabad újra jelöltni.³²⁹⁾ Visszavonult a magánéletbe és a közügyektől távol fejezte be életét.

II. JÓZSEF VÁROSIGAZGATÁSI REFORMJAI.

II. József intézkedései, melyek az ország közigazgatási életét új alapokra fektették, a szabad királyi városok szervezetében is jelentős változásokat idéztek elő. Kétségtelen, hogy a kormányhatósági beavatkozás a városok életébe már évtizedek óta erősödött, ez azonban az alkotmányos kereteket nem lépte túl. József intézkedéseinek alapját nem a jog, hanem a hatalom képezte és hatalmi úton kellett biztosítani, hogy a korábbi állapotokat megváltoztató rendeleteit végrehajtsák és betartsák. Ehhez megbízható emberekre volt szüksége, akik hívek hozzá, főleg pedig függenek tőle. A városi tisztségek betöltési módját tehát úgy szabályozta, hogy említett célját minél jobban elérhesse.

A tisztségek, köztük a polgármesteri és bírói tisztség betöltésénél megmaradt továbbra is a választási eljárás, tehát a polgárok befolyása nem szűnt meg. Választási joguk azonban lényegesen korlátozódott. A József által megállapított végleges választási rend életbelépése után (1788) a tisztújítást megelőzőleg ment végbe a jelölés, amelyet immár nem a városhatóság ejtett meg, hanem az államhatalom érdekeit képviselő kerületi főispán. A kerületi főispán állított a polgármesteri és bírói tisztségre három-három alkalmas és az előírt módon megvizsgált jelöltet, akiknek nevét az uralkodóhoz terjesztette fel. A jelölteket csak a legfelsőbb jóváhagyás elnyerése után bocsátották választás alá.

Azokat a jelölteket, akik a választás alkalmával elnyerték a szótöbbséget, a főispán négy évi hatállyal megerősítette. Amennyiben négy év alatt nem merült fel ellenük komoly kifogás, a főispán jelentést tett az uralkodónak, aki megadta a végleges megerősítést.³³⁰⁾ E szerint az uralkodói megerősítés, ami korábban inkább formális jelleggel bírt, lényeges kellékévé vált a polgármesteri és a bírói tisztség elnyerésének. Aki elnyerte az uralkodó megerősítését, nem mondott le állásáról tisztújítás alkalmával, tehát a polgármesteri és a bírói tisztség végleges jelgévé vált.

Gondoskodott az uralkodó arról is, hogy a tisztújításokat a politikai szempontoknak megfelelő időben lehessen megtartani. Ennek érdekében megszüntette a város kiváltságlevelében megállapított kétévenkénti tisztújító székeket. Tisztújítást ezentúl a kerületi főispán hirdetett, és pedig

az arra alkalmasnak látszó időpontban.³³¹⁾ A tisztújításon vagy a kerületi főispán elnökölt, vagy az általa kiküldött megbízott.³³²⁾

Az igazságszolgáltatás rendjének átalakításával kapcsolatban megváltozott a város első és második főtisztviselőjének a címe. 1787 szeptember 1-étől a város élén álló polgármestert elsőbbségének megtartásával a bírói cím illette, míg az eddigi bírót a polgármesteri cím. Ettől kezdve az ügykörükben eddig fennállott különbség megszűnt, mindketten résztvettek valamennyi városi ügy intézésében. A teendőket nem szak-, hanem célszerűség szerint kellett egymás között felosztaniuk. A polgármester teljesen alárendeltjévé vált a bírónak, de akadályoztatása esetén minden további intézkedés nélkül, hivatalánál fogva helyettesítette őt.³³³⁾

József intézkedései lényegesen megnövelték a város első tisztviselőjének befolyását, sőt hatalmi állást biztosítottak neki helyettese és a tanács tagjai felett. Az uralkodó bevezette a minősítési rendszert, a minősítést pedig a város élén álló főtisztviselőre ruházta. A kedvezőtlen minősítés súlyos következményeket vont maga után. Ha valaki az általa betöltött ügykör ellátására nem volt alkalmas, más ügykört bízta rá, ha pedig egyáltalán nem felelt meg a követelményeknek, amennyiben önhibáján kívül vált alkalmatlanná, nyugdíjazták, egyébként elbocsátották a szolgálatból.³³⁴⁾

Ennek a tisztviselők felett nyert hatalomnak a birtokában a bíró (1787 szeptember 1. előtt polgármester) urává vált a városi közigazgatásnak. A tanácsüléseket rendszeresen megtartották továbbra is, azokon szavazással határozatokat hoztak, de a tanácsülés vezetőjének szava döntő lett. Hatalmánál fogva módjában állott, hogy a felsőbb rendeleteket pontosan végrehajtsa és csírájában elfojtsa minden kísérletet, mely a fennálló rend ellen irányul. Aki magára vonta nemtetszését, az állásával játszott.³³⁵⁾ Ezidőtájt halványult el a régi előjogok jelentősége, melyek a bírót, illetőleg polgármestert illették, de az elnyert hatalom bőséges kárpótlást nyújtott ezért.

Míg a tanács és az alája rendelt tisztviselők sorsa a bíró kezébe volt letéve, addig a bíró elsősorban a kerületi főispántól függött. A kerületi főispán feladata volt, hogy éber szemmel figyelje a városhatóság működését. Figyelme kiterjedt arra, hogy a város életében mutatkozó megnyilvánulások megfelelnek-e az uralkodó elgondolásainak. Gazdasági természetű kérdésekben a kerületi kamarai adminisztrátor gyakorolta a felügyeletet, ügyviteli kérdésekben pedig a megyei alispán, aki egyúttal a felettes hatóságokkal való kapcsolatot is közvetítette.³³⁶⁾

Pesten fennakadás nélkül végbement az átalakulás, és az újonnan megalakított városhatóság kifogástalanul működött még akkor is, amikor a török háború alatt nehézre fordultak a viszonyok. Ezt főleg annak kell tulajdonítani, hogy József választása szerencsés volt, megtalálta azt az egyént, aki eréllyel és hűséggel szolgálta rendszerét. A rendszer és az azt szolgáló személy kapcsolata oly szoros volt, hogy József halála után szinte törvényszerűleg következett be együttes bukásuk.

Hülff Móric Bálint 1734 május 11-én született Pesten polgári családból.³³⁷⁾ Atyja, Hülff Farkas a bajorországi Obereschenbachból vándorolt be és 1738 december 19-én szerezte meg a pesti polgárjogot.³³⁸⁾ Fiát 1752-ben katonai pályára adta.³³⁹⁾ Az ifjú a Savoyai Jenő főhercegről

nevezett dragonyosezredhez került.³⁴⁰⁾ Már fiatal korában felébredt benne a közhivatali pálya iránt érzett vágyódás. 1754 december 5-én, mikor őrmester volt, arra kérte a pesti tanácsot, hogy fogadja a város szolgálatába irnokként. A tanács elutasította kérését. Határozatát azzal indokolta, hogy irthoki állás nincs üresedésben, egyébként is folyamodó fizetést kap ezredétől, azonkívül lehetősége van további előlépésekre. Azt tanácsolták, ne dobja el szerencsáját.³⁴¹⁾

A katonai ranglétrán valóban kedvezően haladt előre. 1758-ban ezredsegédtiszt volt, 1770-ben főhadnagy, 1773-ban pedig százados.³⁴²⁾ Szolgálatát felettesei teljes megelégedésére látta el békében és háborúban egyaránt. Mégis 1773-ban kivált a katonaság kötelékéből. Elbocsátását seborvosi bizonyítvány alapján eszközölte ki, melynek tanúsága szerint közhivatalban, aranyérben és ebből eredő derékfájásban szenvedett. Tekintettel kifogástalan szolgálatára, engedélyt nyert, hogy a polgári életben őrnagyi címet viselhessen.³⁴³⁾

Kilépése után rövidesen megnősült. Feleségül Schallhardt Éva Rózát, az év elején elhunyt Conty Lipót Antal pesti kőfaragómesternek, a belvárosi templom egykori gondnokának özvegyét vette el.³⁴⁴⁾ A házastársak között teljes egyetértés uralkodott, Hülff pedig atyailag gondját viselte neje első házasságából származó három leányának.³⁴⁵⁾ A házastársak megosztották egymással vagyonukat, mely Hülff részéről pénzből, felesége részéről pedig az elhunyt férjtől örökölt házakból és földekből állott.³⁴⁶⁾ Életüket előkelően és Hülff katonatiszti címéhez illően éltek. Előkelő életük külső jele volt, hogy hintót tartottak.³⁴⁷⁾ Hülfföt csak a közös vagyon kezelésével járó gondok terhelték, továbbá neje első férje adósságainak törlesztése, egyébként bőven volt ideje szórakozásra. 1774 január 14-én a házassága révén szerzett ingatlanok alapján elnyerte a polgárjogot.³⁴⁸⁾

Csakhamar bajok, nehézségek látogatták meg a jómódú házaspárt. 1775-ben a február 15 és 17-e között lezajlott nagy árvíz erősen megrongálta a »Két Nyúl«-ról nevezett házukat, 1776-ban pedig egy másik házukat villám gyújtotta fel.³⁴⁹⁾ Ezek az elemi csapások megnehezítették adósságaik törlesztését, mert elsősorban a helyreállítás költségeit kellett előteremteniök. Nyilván ezért kérte Hülff a tanácstól, hogy egyik szántójukat házhelyekké felosztva eladhassák.³⁵⁰⁾

Az újjáépítés után bérbeadta a házukban lévő »Két Nyúl« fogadót, minthogy azonban a bérlő cserben hagyta és meg is károsította, más úton jövedelmezettette házát.³⁵¹⁾ Szerződést kötött a Gyulay-gyalogezred parancsnokságával, melynek értelmében katonai nevelőintézet céljára bérbe adta házát, azonkívül állandó tiszti szállást tartott fenn nevezett házában. Később a bérleti díjak fizetését a városra hárították.³⁵²⁾

Hülff letelepedése után néhány évig nem adta jelét annak, hogy a közügyek iránti érdeklődés élne lelkében. A tanáccsal ismételten érintkezett hivatalos ügyekben, érintkezésük során pedig egészen 1779-ig nem találkozunk semmi zavaró körülménnyel. Még támogatásban is részesült, mert a termelési költségek ellenében építőkövet adott neki a tanács kárt szenvedett házai rendbehozására.³⁵³⁾ A tanács egyes tagjaival társadalmi úton is érintkezett.³⁵⁴⁾

A közügyek iránt József trónörökös 1777. évi pesti látogatása után kezdett érdeklődni. Maga a látogatás is jelentős esemény volt Hülff életében, mert alkalmat nyújtott arra, hogy a leendő uralkodóval megismerkedjék. 1777-ben József személyesen résztvett a város külterületén tartott katonai táborozáson. A trónörökös szállásául a katonaság képviselői Hülff egyik házát szemelték ki, mert az közel feküdt a táborozás helyéhez. Ezt a házat a tanács a város költségén rendbehozatta. József több napon át volt Hülff vendége és távozásakor kétszáz aranyat nyújtott át házigazdájának.

A trónörökös látogatása után sorozatosan követték egymást olyan események, amelyek felkeltették az addig önmagának élő szolgálaton kívüli őrnagy érdeklődését közérdekű kérdések iránt. József elutazását követően Hülff összeállította a trónörökös látogatásával kapcsolatos költségeit és Petz tanácsnok útján arra kérte a tanácsot, hogy azokat térítse meg. A tanács tagjai közül Perghold Lukács, aki általánosan ismert volt arról, hogy a tanáccsal nem értett egyet, ellenezte Hülff kérésének teljesítését. Véleménye az volt, hogy a József által adott kétszáz arany ajándék bő kárpótlás volt a felmerült kiadásokért és kellemetlen következményekkel járna a tanácsra, kellemetlenséget okozna Hülffnek is, ha kitudódnék, hogy ilyen célra fordítottak városi pénzt. Perghold heves ellenkezése miatt a tanács nem merte teljesíteni Hülff kérését.

Perghold kifogásolta azt is, hogy Hülff házának rendbehozatalára közpénzt fordítottak, és úgy állította be az ügyet, hogy a rendbehozás költségeit közvetlenül Hülff kezeihez fizették ki. Egyéb gyanúsítások is elhangzottak ajkáról, sőt kifogásait, melyeket a volt tiszt ellen felhozott, írásba foglalta és eljuttatta a katonai hatósághoz. Hülff mindezt becsületsértésnek tekintette és bepanaszolta Pergholdot a tanács előtt. A tanács elismerte Hülff igazát, Pergholdot azonban nem büntette meg, csak megbélyegezte eljárását. A peres felek nem békültek ki, és a kellemetlenségek miatt, amelyeket a vizsály során egymásnak okoztak, állandóvá vált ellenséges viszonyuk.³⁵⁵⁾

Kevéssel utóbb egy másik pere keletkezett Hülffnek. Ez az újabb per okozta, hogy Hülff az egész tanáccsal rossz viszonyba került. Az ügy előzménye az volt, hogy katonákat szállásoltak a Két Nyúlhoz címzett fogadójába, mely akkor a már említett bérlő kezén volt. A katonaság kívánságára átalakításokat hajtottak végre a kevéssel azelőtt kijavított épületen, melyek Hülff véleménye szerint csökkentették ingatlana értékét. A beszállásolt katonák is okoztak károkat, azonfelül a beszállásolás költségeinek fedezése érdekében a hadiadót pótlékokkal emelve vetették ki a lakosságra. Hülff ezekre a terhekre való hivatkozással részesülni akart a beszállásolás címén megállapított megtérítésben, a tanács azonban elutasította kérését és teljes egészében bérlőjének juttatta a megtérítést.³⁵⁶⁾

Hülff ezután engedményeket kért a tanácstól a rá kivetett terhekből. A tanács nem volt hajlandó engedményt tenni és a katonaság által okozott károk megtérítését is szokatlan kívánságnak nyilvánította. Arra hivatkozott, hogy sokan szenvednek károkat a beszállásolások következtében, de Hülfföt kivéve még nem kérte senki azok megtérítését. Hülff erre megtagadta az adó fizetését. Éppen a Hülffre haragvó Perghold

tanácsnok hatáskörébe tartozott a hátralékok behajtása, aki Hülffel szemben azonnal a katonai végrehajtás eszközéhez nyúlt. Mivel a beszállásolt katonák túrheterlenül viselkedtek, és hír szerint erre Perghold bízta fel őket Hülff ellen érzett haragjában, a volt katonatiszt elkeseredése tetőpontra hágott. Indulatát az sem csillapította le, hogy tisztbarátai révén sikerült a beszállásolt katonákat visszaparancsoltatnia.

Elkeseredése ellenére több ízben kísérletet tett még, hogy a tanácsnál eszközölje ki panaszainak orvoslását, a tanács azonban nem válaszolt beadványaira, sőt Perghold újból küldött katonát a lakására. Ekkor végleg elfogyott a türelme és sérelmével közvetlenül egykori magas vendégéhez, József trónörököshöz fordult. Panasziratában nemcsak az őt érintő kérdésekkel foglalkozott, hanem ezen túlmenőleg bírálat tárgyává tette a tanácsnak azt az eljárását, amelyet a hadiadó kivetése és a katonai elszállásolások körül tanusított. Szerinte a tanács felületesen intézte ezeket az ügyeket és nem sokat törődött az adózók sorsával. Úgy vélte, hogy amennyiben a tanács a hivatali formaságok háttérbeszorításával idejében intézkedett volna a közelmúlt évek igen terhes beszállásolási ügyében, lényegesen csekélyebb adóval kellett volna megróni a polgárokat.

Hülff panasza a magyar kancelláriához került elintézésre. 1779 október 8-án a kancellária felhívta a tanácsot, hogy nyilatkozzék a felmerült panaszok ügyében. A tanács elhárította magáról a felelősséget. Véleménye szerint lelkiismeretesen járt el a beszállásolásokkal összefüggő ügyekben, a kivetett adók alól pedig nem állott módjában felmentést adni. Hivatkozott arra, hogy a fennforgó bajoknak a súlyos katonai terhek az okai, erről pedig már korábban is tett jelentést és mint akkor kérte, most is kéri, hogy ezeket a terheket csökkentsék. Hülfföt súlyos szemrehányásokkal illette, mert úgy találta, hogy vádjai igaztalanok és feljelentésével megszegte polgári esküjét.³⁵⁷⁾

A tanács jelentésével ez az ügy lekerült a napirendről, kétségtelen azonban, hogy Hülff továbbra is azon a meggyőződésen volt, hogy a tanács igazságtalanságot követett el rajta.³⁵⁸⁾ Hülff figyelmét a Pergholddal való pereskedése, majd a tanáccsal folytatott viszálya akaratlanul is a közügyek és azok helyi állapota felé terelte. Ezek után érthető, hogy Mária Terézia halála után készségesen teljesítette József arra vonatkozó felhívását, hogy igyekezzék városában tanácsnoki tisztséget szerezni.

Minthogy a legmagasabb helyről kapta a felhívást, az a kérdés, hogy a fennálló szabályok szerint miképpen lehet elnyerni a tanácsnoki tisztséget, nem érdekelte. Kérvényét az uralkodóhoz intézte és azt kérte benne, hogy nevezze ki a pesti tanács tagjává. Hülff kérvénye a kancelláriához került. A kancellária védelmére kelt a város kiváltságainak és az uralkodóhoz intézett előterjesztésében kifejezte abbéli véleményét, hogy a volt katonatiszt kérése sérti a fennálló rendet. József nem osztotta a kancellária aggodalmait és úgy nyilatkozott, hogy a kérvényező ajánlhatják a város figyelmébe a nélkül, hogy ezzel a szabad választást sértenék. Ezek után gróf Eszterházy Pál kancellár levelet írt a tanácsnak és hivatkozva az uralkodó kívánságára, megválasztásra ajánlotta Hülfföt.

A pesti tanács nehéz helyzetbe került, mert nem tagadhatta meg kifejezetten az uralkodó akaratának teljesítését. A kancellárnak adott

válaszában azonban felhívta a figyelmet azokra a körülményekre, melyek megnehezítették Hülff kérésének teljesítését. Utalt arra, hogy többen szolgálják már a várost huzamosabb ideje, és ezeknek az a reménye, hogy szolgálataik jutalmaképp a tanács tagjai sorába kerülnek. Kiemelte még azt is, hogy egyelőre egy tanácsnoki szék sem üres. Végül nyomatékosan hivatkozott a város kiváltságaira, melyek értelmében a tanácsnoki tisztségek betöltésének módja a szabad választás.³⁵⁹⁾

Hülff érthető okokból nem csüggedt el kísérlete eredménytelenségén. 1782-ben újabb kérelmet terjesztett az uralkodó elé és figyelembe véve, hogy valamennyi tanácsnoki szék be volt töltve, kérte tőle, hogy juttasson neki számszerű tanácsnokságot. A kancellária a József elé terjesztett véleményében ezúttal is állást foglalt Hülff kívánságával szemben, mert úgy látta, hogy a számszerű tanácsnokság szokatlan intézmény, egyúttal újra védelmébe vette a város jogait. József megjegyzés nélkül tudomásul vette a kancellária véleményét.³⁶⁰⁾

Nyilvánvaló az elmondottak alapján, hogy az uralkodó főleg azért nem vihette keresztül Hülffel való szándékát, mert a tanács létszáma teljes volt. Ez az akadály nemsokára megszűnt. Perghold a tanáccsal 1778 óta folyó vitájában újabb vádakát emelt a tanács ellen. Vádiratot adott be a tanács ellen az egyik választópolgár, Hacker József ácsmester is. Ezeknek a vádaknak a kivizsgálására 1783 februárjában Lányi Józsefet, a királyi ügyek aligazgatóját küldték ki a városba, aki hosszabb vizsgálat után a tanács ellen emelt vádak közül többet beigazoltnak talált.³⁶¹⁾

A Perghold tanácsnok ellen a tanács részéről 1778-ban emelt vádak szintén súlyosak voltak, és e miatt az uralkodó elgondolásaiba be nem avattak számoltak Perghold elmozdításával. Ebben a reményben folyamodott 1784-ben az uralkodóhoz Hülff, aki ekkor már harmadízben kérte, hogy tegye meg tanácsnokká.³⁶²⁾ József a felmerült panaszokat valóban felhasználta Hülff kinevezése érdekében, de nem Perghold rovására, akit még védelmébe is vett. A pesti tanács ellen érzett haragja teljes mértékben Papics polgármester és Mosel tanácsnok, volt polgármester ellen fordult, akiket, mint szó volt róla, elmozdított tisztségükből.

Mikor az uralkodó Papicsot és Moselt állásvesztésre ítélte, egyúttal elrendelte, hogy Pesten mielőbb tartsanak tisztújítást, a tisztújítás alkalmával pedig legyenek megkülönböztetett figyelemmel Hülffre, mert elhatározta, hogy őt a tanács tagjává és polgármesterré teszi.³⁶³⁾ A Hülffre vonatkozó rendelkezés végrehajtása huzamosabb ideig késett. Csak az 1784. év végén közölte a kancellária a helytartótanáccsal, hogy intézkedjék az új tanácsnok kinevezése ügyében. A helytartótanács Lányit bízta meg a rendelet foganatosításával. Lányi 1785 március 9-én adta tudtára a tanácsnak Hülff kinevezését. Ezúttal a tanács kénytelen volt meghajolni az uralkodó akarata előtt és a kinevezett tanácsnokkal letétette az esküt.³⁶⁴⁾

Elismerésre méltó, hogy a súlyos vádakkal elhalmozott és két tagjától megfosztott pesti tanács írásban felszólalt a királyi biztoshál a város jogainak védelmében, sőt jelentéséhez másolatban mellékelte II. Józsefnek azt a kiáltványát, melyben megígérte a régi jogok tiszteletbentartását.³⁶⁵⁾

Az újonnan kinevezett tanácsnok minden zavaró körülménytől menten kezdte meg működését. Bevonták az ügyintézésbe, és a rábízott ügyekben rendszeresen előterjesztette javaslatait. Ebben az időben azok, akik a tanácsülésen megjelentek, aláírták az egyes ülések jegyzőkönyveit, jellemző azonban, hogy Hülff még akkor sem írta őket alá, amikor kétségtelen, hogy részt vett az ülésen.³⁶⁶⁾

Tanácsnoki működése alatt József intézkedett a tisztújítás lefolytatásának módjára nézve, így a Szent György-napról elmaradt pesti tisztújítást meg lehetett tartani. Ugyancsak döntött a pesti tanács ellen emelt vádak ügyében. Ítélete, mellyel a pesti tanács tagjait sujtotta, lehetővé tette, hogy kiszemeltjeit nagy számban bejuttassa a tanácsba. A régi tanács tagjait Hülff kivételével felfüggesztette állásuktól, azonkívül — Perghold és Heusel tanácsnokokat kivéve — megtiltotta, hogy újra jelöljék őket.³⁶⁷⁾

Az általános, a tanácsnokokra is kiterjedő tisztújítás 1785 november 20-án folyt le Lányi királyi biztos elnöklése mellett. A királyi biztos közölte a megjelentekkel, hogy meg akarják szüntetni a tanács és a választópolgárok között hosszú ideje tartó viszályokat, a megválasztandó tanács pedig olyan személyekből kell, hogy álljon, akik munkájukkal elnyerik a felsőbbség megbecsülését, polgártársaik szeretetét. Ezután kihirdette az uralkodónak a régi tanács tagjaira vonatkozó döntését, majd megkezdődött a szavazás. A választópolgárokat elrekesztették a levéltár helyiségébe, ahonnan egyenként bocsátották őket szavazataik leadására.

A királyi biztos által megnevezett jelöltek sorában sok új ember szerepelt, akik eddig még nem vettek részt a városi közigazgatásban, ennek ellenére egyik-másik közülük szépszámu szavazatot nyert. A tanácsnokválasztás után a polgármesterválasztásra került a sor. Lányi erre a tisztségre az uralkodó előzetes hozzájárulásával Hülff Móric Bálint őrnagyot, Kögl József századost és Paschgall Antalt jelölte a tanácsnokok sorából. A jelöltek 58, 19, illetőleg 38 szavazatot nyertek, tehát a szavazatoknak több mint fele Hülffre esett. Bíróvá Kregár Mihály főjegyzőt választották 93 szavazattal. Lányi a választás eredményéről jelentést tett Józsefnek, aki a megválasztottak megerősítését magának tartotta fenn.

Jóllehet az uralkodó döntésének megérkeztéig az újonnan megválasztottak nem láthatták volna el teendőiket, biztosítani kellett addig is a városhatóság működését. A tanácsnak csak egyetlen végleges tagja volt, mégpedig Hülff, akit tanácsnoki minőségében, miként a királyi biztos a választásra egybegyűltekllel közölte, az uralkodó megerősített. Lányi tehát a ráruházott hatalomnál fogva megbízta további intézkedésig a polgármesteri és bírói teendők ellátásával, a tanácsnoki teendők ellátásával pedig, szintén ideiglenesen, a két megtartott régi tanácsnokot, Pergholdot és Heuselt, illetőleg az újonnan választottak közül Kregárt, Paschgallt és Boráros Jánost. Kregár egyelőre megtartotta főjegyzői tisztét.³⁶⁸⁾

A polgármesteri és bírói ügykör birtokában Hülff teljes mértékben a város ügyeinek ellátására szentelte magát és igyekezett magas partfogója bizalmát kiérdemelni. Bár feleannyian intézték az ügyeket, mint rendes körülmények között, fennakadás nem következett be. Ezt első sorban Hülff érdeméül kell betudni, aki fáradhatatlan munkájával és

kitartásával példát mutatott az alája rendelteknak. Hülff magánéletét is igyekezett alárendelni a közérdekű szempontoknak. Háztartásában a legszigorúbb takarékossgot vezette be, hozzátartozóit pedig egyszerű életmódra kötelezte. Még a hintótartást is megszüntette.³⁶⁹⁾

Az 1785 november 20-án behelyettesített csonkatanács kiegészítése lassan, részletekben történt meg. Csak 1787 februárjában, amikor Pergoldnak nyugalomba kellett vonulnia, rendelték be a tanácsba néhány korábban megválasztott tanácsnokot, szintén ideiglenes minőségben.³⁷⁰⁾ 1787 augusztusában végre megérkezett az a döntés, mely véglegesítette az eddig ideiglenesen polgármesterként és bíróként működő Hülfföt, mint a város vezető főtisztviselőjét, de bírói címmel. Ugyanez a rendelet intézkedett a többi tisztségek véglegesítéséről is és a tanács létszámát — beleértve a bírót, valamint helyettesét, a polgármestert — tíz főben állapította meg.³⁷¹⁾

József reformintézkedései következtében Hülffre és munkatársaira nehéz feladatok hárultak. Az uralkodó rendeletei számtalan olyan életviszonyt vontak a hatósági ügyintézés körébe, mellyel a korábbi tanácsnak nem volt gondja.³⁷²⁾ A mellett ismételten szabályozta az ügyintézés módját, hogy minél korszerűbbé tegye a közigazgatást. A vonatkozó rendeletek többízben homályosak voltak, annyira, hogy zavar támadt a nyomukban, vagy pedig feliratban kellett kérni helyes értelmezésüket.³⁷³⁾ Ki kell emelni, hogy a német nyelv általános bevezetése az ügyintézésben Pesten zökkenőket idézett elő, amit maga Hülff szegezett le később.³⁷⁴⁾ Nehéz feladat volt a számadási rendszer és a különféle városi pénztárak átalakítása, és az új rend még évek multán is félreértésekre adott alkalmat.³⁷⁵⁾

A József által elrendelt reformok végrehajtása inkább bürokratikus természetű készséget kívánt. Egyébként is a reformok végrehajtása a nemzet ellenállását váltotta ki. Hülffnek a végrehajtás során elért eredményei nem emelik ki személyét a József rendszerét szolgáló egyének sorából. Az viszont kétségtelen, hogy Pest fejlődésére Hülff városvezetői szerepe igen jelentős eredményekkel járt. József Pest fejlődését tervszerűen elő akarta mozdítani, erre vonatkozó megbeszéléseibe pedig Hülfföt is belevonta és igénybe vette segítségét. József ismételt pesti látogatásai során nagy vonalakban megismerte a város helyzetét, egyes részletekre vonatkozólag pedig Hülff hasznos felvilágosításokkal szolgált neki.

Az uralkodót elsősorban a város katonai vonatkozású kérdései érdekelték. Pest fontos katonai központ volt, ami a katonaság, de a lakosság szempontjából is fontos problémákat rejtett magában. Mindeddig teljesen kezdetleges módon oldották meg a városban tömegesen megforduló katonák elhelyezését, ami a polgárok súlyos kárával és kényelmetlenségével járt, miként Hülff már 1779-ben kifejtette József előtt a tanács ellen beadott panaszában. Ezt a kérdést csak megfelelő laktanyák felállításával lehetett megoldani.

Ezért helyezte át az uralkodó a rokkantakat a mai városháza épületéből vidékre és bocsátotta a felszabadult épületet a sorkatonaság rendelkezésére. Ezért készítette el egy teljesen új laktanyának, melyet később Újépületnek hívtak, a terveit.³⁷⁶⁾ Közvetlenül az építkezés megkezdése

előtt a városi hatóság közbejöttével jelölték ki az épület számára szükséges ingatlanokat. Erre az alkalomra a tanács 1786 január 14-én Hülfföt és Paschgall tanácsnokot küldte ki, akik a helyszíni szemle alkalmával a tanács nevében ígéretet tettek, hogy egy városi telket ingyen engednek át a célra. Ígéretüket a tanács magáévá tette, és bár nem foglalták ezt jegyzőkönyvbe, kötelezvényt adtak róla Alvinczy tábornagynak.³⁷⁷⁾

Elsősorban a külvárosi polgárok és lakosok érezték a terhét annak, hogy ebben a nagy katonavárosban nem volt katonai kórház. E miatt a beteg katonákat a külvárosi házakba utalták be ápolásra. Az ápolással terheltek ebből kifolyólag súlyos helyzetbe kerültek. Ki voltak téve a fertőzés veszélyének, házaikat pedig nem igen merték elhagyni, mikor beteg katonák voltak benne, inkább elhanyagolták házon kívüli munkáikat.³⁷⁸⁾ Erre a bajra Hülff 1786 augusztusában felhívta József figyelmét, aki azonnal elrendelte katonai kórház építését. A kórház megépítésére egy tisztekből és a város képviselőiből álló bizottság Hülffnének a mai Boráros-tér mellett fekvő egyik telkét szelteme ki. A tanács vállalta a tulajdonos megfelelő kártalanítását.³⁷⁹⁾

A városban tartózkodó katonaság érdekében József elhatározta, hogy megépítteti Pesten a Mária Terézia által Óbudára tervezett állatorvosi iskolát.³⁸⁰⁾ Az intézet céljára szükséges telkeket az egyetem ajánlása alapján szemelték ki. Hülffnek kellett intézkednie, hogy a kiszemelt telkeket tulajdonosaik ne adják el és ne építsék be. Ez kellemetlen feladat volt, mert az érdekelt tulajdonosok ebben jogsérelmet láttak és rossz néven vették, hogy Hülff végrehajtotta az intézkedést.³⁸¹⁾

A katonai vonatkozású építkezések mellett a város rendezésére és további kiépítésére is volt gondja Józsefnek. Ezekben a kérdésekben beható megbeszélést folytatott Hülffel, mikor 1786 augusztusában lakásán tisztelte meg látogatásával. A megbeszélés folyamán augusztus 21-én Hülff felhívta a tanácsot, jelentse az uralkodó kívánságára a helytartó-tanácsnak és Majláth kerületi főispánnak, hogy a Váci-kapu előtt azonnal meg kell kezdeni a telkek parcellázását új városrész építése érdekében, továbbá, hogy a Szent Rókus-kápolna mellett folytassák a megkezdett városi kórház építését.³⁸²⁾ A tanács, jelentést téve az illetékeseknek, egyúttal megfelelő utasítást kért a további teendőkre nézve.³⁸³⁾ Bár az új városrész ügyét nem a tanácsra, hanem a kamarai adminisztrátorra bízta a városrendezési kérdésekkel egyetemben, az alapelvek lefektetésében Hülffnek jelentős szerep jutott.

Az említett megbeszélés döntő jelentőségű volt a város további fejlődése tekintetében. Az 1780-as évek végéig a Belvárost falak választották el az ütemesen fejlődő külvárosoktól, melyekben csak kevesen éltek olyanok, akik bejutottak a polgárok sorába. A város ügyeibe való befolyás úgyszólván a belvárosiak kiváltsága volt, akik túlnyomó részét tették a választópolgárok testületének.³⁸⁴⁾ Hülff érveinek hatása alatt az uralkodó elismerte annak a szükségességét, hogy a Belváros és a külvárosok érintkezését meg kell könnyíteni a város erődjellegének feláldozása árán.³⁸⁵⁾ Rövidesen megtörténtek az erre vonatkozó intézkedések, a zsákutcák végén több helyen áttörték a falakat és nemsokára a történeti nevezetességű városkapuk is eltűntek.

A város fejlesztése érdekében József kétségtelenül forradalmi jellegű intézkedéseket tett. Ezekben az intézkedésekben az elmondottak szerint Hülffnek, aki élvezte az uralkodó bizalmát, döntő szerepe volt. Elgondolásaival, az uralkodóra gyakorolt befolyásával nagy szolgálatot tett Pestnek és irányt szabott az utána következő nemzedéknek.

A város tervszerű fejlesztése érdekében Hülff a maga hatáskörében is fontos intézkedést tett. Gondoskodott róla, hogy ezentúl senki sem építkezhessen kénye-kedve szerint, hanem tartsa be a város rendje és fejlődése érdekében kiadott utasításokat. 1787 április 3-án a tanács elfogadta azt a javaslatát, hogy építkezési bizottságot állítsanak fel. A bizottság elnökévé Hülfföt választották. Közzétették egyúttal, hogy az építési bizottság engedelmére nélkül sem a falakon belül, sem azokon kívül nem szabad építkezni.³⁸⁶⁾ Sajnos, ez a bizottság 1790 elején beszüntette működését.

Hülff csak úgy tudta biztosítani, hogy a sokféle teendő mellett egységesen és eredményesen lehessen eljárni, hogy a legfontosabb ügyek elintézését, vagy legalább is irányítását magának tartotta fenn. Ennek érdekében a felettes hatóságok képviselőivel és általában a fontosabb szerepet játszó egyénekkal lehetőleg személyesen tárgyalt. Szigorú rendet tartott fenn a tanácsban. Nem akadályozta meg az eltérő vélemények kinyilvánítását és meghallgatta a tanácstagokat, akaratának azonban érvényt szerzett.³⁸⁷⁾ De ha személyét, vagy hozzátartozóját érintő kérdést tárgyaltak meg, elhagyta az ülést. A tanácsi határozatokat rendszerint személyesen fogalmazta.

Arra, hogy tekintélyét és felsőbbbségét megtartsa, fellépése is alkalmassá tette. Hangja erélyes, utasításai rövidek, katonaság voltak. Olykor egyes kifejezései túllépték a társadalmi érintkezésben megszokott mértéket, e mögött azonban nem rejtett rosszakarat. Nagy erélye és határozottsága mellett sem vált zsarnokká, amit később a tanács tagjai, tehát legközvetlenebb munkatársai állapítottak meg róla.³⁸⁸⁾

Kétségtelen, hogy a fennálló szabályok megtartása a felszaporodott teendők következtében nehezzé vált. Előfordult, hogy ilyenkor Hülff saját hatáskörében tett intézkedést és elmulasztotta a jóváhagyás megszerzését. A városi pecsétet például szigorú rendelkezések értelmében a tanács helyiségében kellett zár alatt őrizni. Mivel a nagyszámú átutazó útlevelét sokszor éjnek idején kellett láttamozni, Hülff úgynevezett kispecsétet csináltatott és ezt a lakásán tartotta. A tanács tagjai kifejezték aggodalmukat, hogy ez a fennálló szabályok megsértése, ő azonban azzal, hogy megszerzi majd a főispán jóváhagyását, elütötte a kérdést.³⁸⁹⁾

Miként szó volt róla, Hülff még családi életében is érezte annak a következményét, hogy a város élére került. Azt azonban nem kerülhette el, hogy olyan természetű ügyei legyenek, melyek anyagi érdekeltséggel állottak kapcsolatban és részben a tanács, részben a felettes hatóságok döntése alá tartoztak. Bár tartózkodott attól, hogy a tanácsi döntés meghozatalában résztvegyen, azt nem tudta elkerülni, hogy ellenfelei számon ne tartsanak minden, rá nézve kedvező döntést, sőt azt is, ha valamely kérését jogalap híján nem teljesítették. A személyével kapcsolatos mendemondákat támogatta az a körülmény, hogy az elemi csapásokból

eredő károk következményeinek kiheverése után anyagi helyzete fokozatosan javult.³⁹⁰⁾

Mindaddig, míg hatalmas pártfogója a trónon ült, nem fenyegette veszedelem. Mikor azonban a szerencsétlen török háború következtében napról-napra romlott az általános helyzet, a József rendszerét szolgáló vezetők is nehéz feladat elé kerültek. A közellátási viszonyok lényegesen megromlottak. A pesti tanács részben felsőbb utasításra, részben a maga hatáskörében igyekezett a bajokon segíteni, az intézkedések azonban nem érték el a kívánt hatást. A mellett a városi adózókat terhelő katonai kiadások is nőttön-nöttek, mert átvonuló katonákról kellett gondoskodni, törökországi menekülteket kellett támogatni és egyéb előre nem látott háborús terheket kellett viselni. Érthető, hogy az emberek elégedetlenkedtek, az általános elégedetlenséget pedig igyekeztek többen is felhasználni a maguk céljaira.³⁹¹⁾

József intézkedéseinek már kezdettől fogva ellenségei voltak azok a belvárosi polgárok, akik a város adottságából folyó helyzetnek kizárólagos hasznát látták. Azoknak az embereknek az utódai voltak ezek, akik nem egészen fél évszázaddal azelőtt szerették volna a külváros fejlődését megállítani és mindig féltékenyen őrködtek azon, hogy a polgári jogok és jövedelmek élvezete a kezükön maradjon. Mikor nyilvánosságra került az uralkodónak az a terve, hogy rendészeti és városrendezési szempontokból a vásárokat az általa alapított új városrészbe helyezi, a választópolgárok testülete minden követ megmozgatott, hogy a terv ne valósuljon meg. A testület tagjai ugyanis féltették azokat a jövedelmeket, melyeket a vásárosok és a vásárokat látogatók révén eddig kizárólag a belvárosi polgárok élveztek.

A vásárok áthelyezése miatt támadt elégedetlenség állandóan tovább élt, az általános politikai események hatása alatt pedig a választópolgárok bátorsága annyira megnőtt, hogy Schilson báró kamarai adminisztrátor, aki a vásárrendezés, a városszépítés és az új városrész építésének a kérdéseit intézte, kénytelen volt 1790 januárjában több választópolgárt feljelenteni izága magaviselete miatt.³⁹²⁾ Mielőtt ebben az ügyben döntés történt volna, József visszavonta reformjait és nem sokkal utóbb meghalt.

József halála után a nemzeti visszahatás elemi erővel robbant ki országszerte. Számos helyen elűzték az általa kinevezett tisztviselőket, megsemmisítették az uralma alatt létrejött iratokat, felméréseket és még a nyomát is el akarták törölni újításainak. Pest városával a József elleni forradalmi hangulat a megyeházán keresztül érezte legjobban a hatását. Pest vármegye 1790 március 2-án gyűlést tartott, melyen kihirdették az elhunyt uralkodónak azt a rendeletét, mellyel reformjait visszavonta. Ezen a nemzeti visszahatást tükröző gyűlésen a pesti polgárok közül is többen megjelentek és nagy mértékben hatása alá kerültek az ott hallottaknak.³⁹³⁾ Hamarosan a város egész lakossága a nemzeti felbuzdulás hatása alá került. Kávéházakban, magánlakásokban tárgyalták az eseményeket, az elégedetlenek fejei pedig hozzáláttak, hogy Pest város életéből is kiirtsanak mindent, ami II. József uralkodására emlékeztet.

A mozgalom vezetői elsősorban a választópolgárságnak a Schilson által nemrégén feljelentett tagjai voltak, akikhez a városi tisztviselők

közül Ebenhöch ügyész csatlakozott. Az elégtelennek megfogalmazták követeléseiket és március 7-én a választópolgárok testülete nevében a tanács elé terjesztették. Részletesen felsorolták, hogy milyen korábbi intézkedések hatályon kívül való helyezését kívánják és felszólították a tanácsot, hogy mielőbb hajtsa végre kívánságaikat.³⁹⁴⁾

A tanács Hülff vezetése alatt március 12-én tárgyalta a polgárok beadványát. Elvileg nem zárkózott el kívánságaik teljesítése elől, válaszában azonban utalt rá, hogy a közvetlen intézkedések megtétele előtt be kell várni az illetékes felettes hatóságok vonatkozó rendelkezéseit. A tanács óvatossága mindenképp indokolt volt, mert a polgárok képviselte részéről többek között az a kívánság is elhangzott, hogy a tanács valamennyi tagja mondjon le és vesse magát új választás alá, mert tisztsegeiknek megszerzése nem történt jogszerűen.³⁹⁵⁾

A beadvány tanuságot tett arról is, hogy a tanács és a polgárok hosszú ideje tartó ellentétét Józsefnek nem sikerült megszüntetnie, bár az 1785. évi tisztújítás alkalmával Lányi éppen ezzel indokolta új tanács megválasztásának a szükségességét. Az ellentét, sajnos, sokkal mélyebben gyökeredzett, semmint hogy azt a legkiválóbb tisztviselők útján is meg lehetett volna szüntetni. Ezúttal világosan kitűnt, hogy hatalmi kérdések képezték a nyugtalanságok okát. A választópolgárok ugyanis kijelentették említett beadványukban, hogy a tanács már régóta visszaél a polgárok rovására a város kiváltságaival, és a kiváltságlevél biztosította jogokból alig maradt valami III. Károly óta a polgárok kezén.³⁹⁶⁾ Ez a kijelentés előre jelezte, hogy újra súlyos nyugtalanságokkal kell számolni a város életében.

Hülff a számára oly nagy mértékben megváltozott helyzetben is megőrizte nyugalma és folytatta megszokott tevékenységét. Most azoknak a rendeleteknek a végrehajtása kötötte le idejét, amelyek az általa megvalósított rendeletek eredményeit változtatták meg. A tanácshoz is megérkezett József január 28-án kelt rendelete, melyben reformintézkedéseit visszavonta. További rendeletek intézkedtek a tisztújításról és az országgyűlés megtartásáról. A rendeletek végrehajtása szabályszerűen megtörtént, és látszat szerint békességgel lehetett visszatérni a korábbi rendhez.³⁹⁷⁾

Egy véletlen esemény nyújtott rá alkalmat, hogy az elégtelenek erőszakhoz nyúlhattak és Hülfföt megfoszthatták bírói tisztétől. 1790 március 26-án, mintegy két héttel azelőtt, hogy a város rendeletet kapott országgyűlési szállások nyújtására, Schilson kamarai adminisztrátor Hülff és mások előtt megemlítette egy utcai beszélgetés során azt az értesülését, hogy az országgyűlés Budán lesz, és Pestnek is kell országgyűlési szállásokat adnia. Hülff a beszélgetés során azt mondta, hogy amennyiben az országgyűlés Budán lesz, a pestiek nem adnak szállásokat. Schilson ezt a kijelentést hivatalos megnyilatkozásként fogta fel és ebben az értelemben tájékoztatta az illetékeseket.³⁹⁸⁾

Mikor április 10-én a város megkapta a felhívást országgyűlési szállások nyújtására, a tanács Hülff vezetésével azonnal intézkedett a szállások összeírása ügyében. Egyesek Hülff ellenségei közül időközben megtudták, hogy Schilson milyen jelentést tett az illetékeseknek az ország-

gyűlési szállások ügyében. Ezek, akik sorába több tanácsnok is tartozott, összebeszéltek és április 21-én a tanácsülésen szótartották a kérdést. Erre az ülésre a választópolgárok is felvonultak. Elsőnek Boráros János tanácsnok emelkedett szólásra és azt fejtegette, hogy súlyos jogkövetkezmények háramolhatnak a városra a bíró március 26-án elhangzott kijelentése következtében. Az ülésről többekkel együtt Hülff is elment Schilsonhoz, aki megerősítette, hogy a kijelentés elhangzott. Az ülés további folyamán Hülff hiába mentegetődzött azzal, hogy kijelentése csak tréfálkozás volt. Mentegetődzését nem fogadták el, mire eltávozott az ülésről.

Távoztása után felemelkedett helyéről Ebenhöch főügyész és írásba foglalt nyilatkozatot olvasott fel, vádat emelve benne Hülff ellen. Vádja szerint a bíró megfélemlítve a városnak tartozó hűségéről, nem átalította a város és az adózó polgárok kárára megfontolt gonoszságból és ártó szándékkal gyalázkodó kijelentését megtenni. Ügyészi hatáskörénél fogva kérte, hogy Hülfföt, aki megsértette a tanács jogkörét és a város iránt tartozó hűséget, függeszték fel, vegyék el tőle a város pecsétjét és a nála lévő iratokat. Javasolta, hogy a közeljövőben esedékes tisztújításig a bírói széket foglalja el Kregár polgármester, a polgármesterit pedig Heusel tanácsnok. Főntartva a fiscalis actio jogát, kérte még, hogy foglalják a történeteket jegyzőkönyvbe, a főlovászmesternél pedig tisztázzák a várost és a hozzáintézendő irathoz csatolják a folyamatban lévő tanácsülés jegyzőkönyvét.

Kregár polgármester megdöbben a hallottak felett. Rögtönzöttnek ítélte az eljárást és aggodalmának adott kifejezést a várható következményeket illetően. Szavait sem a tanács, sem a választópolgárok nem méltatták figyelemre. Krausz Fülöp szószóló Hülff székét is eltávolította helyéről, mint később mondták, hogy a belőle áramló métely ne fertőzze meg az utódot. Utána felhívta Kregárt, hogy foglalja el a bírót megillető főhelyet. Hülff lakására küldöttséget menesztettek azzal a felhívással, hogy adja ki a város pecsétjét és a nála levő hivatalos iratokat. Hülff a küldöttség előtt méltatlankodva kijelentette, hogy nem érdemelte meg, amit rajta elkövettek és fájdalommal veszi tudomásul a történeteket, azonban engedett a felszólításnak és átadta, amit kértek tőle. A küldöttség visszaérkezése után figyelmeztették az ajtónállót, hogy Hülffnek többé ne engedelmességedjék, hanem csak Kregárnak és Heuselnak. Elhatározták azt is, hogy az országgyűlési szállások ügyében kimentik a várost a főlovászmesternél, a kancelláriánál és a helytartótanácsnál, azután bezárták az ülést.³⁹⁹⁾

Hülff, akit a történetek nagyon felháborítottak, haladéktalanul panasszal fordult a helytartótanácsához a rajta esett sérelem miatt, egyúttal kérte, hogy helyezték vissza a tőle erőszakosan elvett bírói tisztségbe.⁴⁰⁰⁾ A helytartótanács teljes mértékben magáévá tette panaszát és a városhoz intézett leiratában kemény szavakban fejezte ki rosszaságát a történetek felett. Emlékeztette a várost Mária Terézia 1778 december 18-án kelt rendeletére, mely megtiltotta, hogy a tanács saját hatáskörében felfüggeszzen tisztviselőket. Kiemelte, hogy a személyes biztonságot veszélyezteti, ha bárkit is kellő meghallgatás nélkül elmarasztalnak. Utasította egyúttal a helytartótanács Szily József pestmegyei alispánt, akit már

előzőleg megbíztak azzal, hogy királyi biztosi minőségben vezesse a pesti tisztújítást, szerezzon érvényt a Hülff visszahelyezése érdekében kibocsátott rendeletnek.⁴⁰¹⁾

Szily, aki a tisztújítást április 28-ra tűzte ki, előző napra megbeszélésre hívta össze a tanácsot és a választópolgárokat a tisztújítás lefolytatása ügyében. Megkapva a helytartótanács Hülffre vonatkozó rendeletét, ezen az előzetes megbeszélésen kísérelte meg annak végrehajtását. Miután rátért a kérdésre, figyelmeztette a megjelenteket, hogy a visszahelyezés nem fogja befolyásolni a választás eredményét, mert a választók arra adják szavazatukat a három jelölt közül, akire akarják, és ha az a szándékuk, hogy Hülfftől megszabaduljanak, az csak rajtuk múlik.

A királyi biztos érvelése egyáltalán nem győzte meg a választókat. Vezetők már teljesen forradalmi hangulatban éltek és makacsul ragaszkodtak elhatározásaikhoz. Kijelentették, hogy amennyiben a letett bírót visszahelyezik, nem fognak neki engedelmeskedni, egyúttal átadtak a királyi biztosnak egy vádiratot, melyben Hülff hivatali működésének és egyéni életének ténykedéseit a legsúlyosabb vádakkal illették. A vádiratban foglaltak alapján arra kérték Szilyt, hogy tekintsen el Hülff visszahelyezésétől. A tanács szintén ragaszkodott Hülff felfüggesztésének fenntartásához, kijelentette azonban, hogy a vádiratban foglaltakról nem volt tudomása. Szily, tekintettel a gyűlésen résztvevők hangulatára, lemondott Hülff visszahelyezésének erőltetéséről és jelentést tett a történetekről a helytartótanácsnak.⁴⁰²⁾

A helytartótanács rendelkezése alapján április 30-án értesítette a tanácsot, hogy tekintettel a Hülff ellen beadott valóban súlyos vádakra, a felettes hatóság a vizsgálat befejezéséig eltekint a visszahelyezéstől, illetőleg azt a vizsgálat eredményétől teszi függővé. Intézkedett az iránt is, hogy a vizsgálat lefolyásáig maradjon el a tisztújítás. Egyúttal elrendelte, hogy a panaszosok nyujtsák be mielőbb a vádjaikat támogató bizonyítékokat, közeledett ugyanis az országgyűlés ideje, azt megelőzőleg pedig végre kellett mennie a tisztújításnak.⁴⁰³⁾

Minthogy a Hülff ellen megindított mozgalom legfőbb vezetői nemcsak a letett bírótól akartak megszabadulni, hanem az egész tanács újra való megválasztását kívánták, céljuk elérése érdekében Hülff ellen szóló bizonyítékaik betérjesztését halogatták, a tisztújításban pedig nem akartak résztvenni mindaddig, míg a tanács le nem mond. Ellenállásukkal, tekintettel az országgyűlés közeledtére, az illetékes felettes hatóságokat igen kényelmetlen helyzetbe hozták. Szily alispán, aki megértéssel kezelte az elégedetlenek óhajait, végül meggondolatlan ellenállásuk láttára elkedvetlenedett és lemondott királyi biztosi tisztéről.⁴⁰⁴⁾ Helyébe az erőskezű Majláth József helytartótanácsi tanácsost küldték ki, aki tekintet nélkül az ellenkezésre, lefolytatta a tisztújítást.⁴⁰⁵⁾ A felfüggesztés alatt álló Hülff jogainak biztosítása érdekében az illetékesek kimondták, hogy az ellene folyó vizsgálat befejeztéig nem engedélyeznek további tisztújítást.⁴⁰⁶⁾

A Hülff ellen emelt panaszok vizsgálatával Burián Sámuel helytartótanácsi tanácsost bízták meg. Burián igyekezett a rábízott feladatot

komolyan megfogni. Mindenekelőtt eljuttatta a panaszokat Hülffhöz és felhívta, hogy védekezését záros határidőn belül adja elő. A letett bíró megfelelt a vizsgálóbiztos rendeletének és 1790 június végén beadta védekező-iratát.⁴⁰⁷⁾

A védekezés elég súlyos feladat elé állította Hülfföt. Nemcsak a körmönfontan megfogalmazott vádak elleni védekezés, hanem a védekezéshez szükséges bizonyítékok előteremtése is alapos munkát kívánt. Hülff védekezőirata fontos várostörténeti dokumentum, mert sok lényegbevágó részletet feltár a II. József korában Pesten végbement eseményekből, a mellett Hülff életére és családi körülményeire is számos adat meríthető belőle, sőt az elhalt uralkodóra vonatkozólag is tartalmaz néhány érdekes adatot. A benne foglaltak hitelét nagy mértékben támogatja az a körülmény, hogy az egykori katonatiszt, aki a jogi és politikai fogásokban meglehetősen járatlan volt, kertelés nélkül elmondott mindent, amit az ügghöz tartozónak vélt, nem véve tekintetbe, hogy adatait felhasználhatják ellene. Állításai támogatására igen sok dokumentumot csatolt, részben a saját tulajdonát képező iratokat eredetiben, részben hatósági iratokat hiteles másolatban. Ezek a mellékletek szintén a mellett szólnak, hogy állításai helytállóak.⁴⁰⁸⁾

Azok a vádak, amelyekkel Hülfföt illették, nagyjából a következők. Vádolták azzal, hogy a város romlását akarta, mikor az országgyűlési szállásokat megtagadta és 1779-ben is a város közönségét akarta tönkretenni a József trónörököshöz intézett panasziratával; megsértette a város jogait, mikor az uralkodótól tanácsnoki tiszteletet kért, illetőleg nyert; a polgármesteri székebe erőszakos úton került és abban sohasem erősítették meg; miután elnyerte a hatalmat, zsarnoki módon élt vele és elnyomta a tanács szabadságát, a város pecsétjét pedig tilalom ellenére lakásán tartotta. Személyére vonatkozólag felhozták, hogy a katonai pályát állhatatlanságból hagyta el és hogy 20.000 forint adóssággal terheltlen kezdte a városi szolgálatot, de még elmozdítása előtt megszabadult terheitől.

Megvádolták, hogy kétszeres fizetést vett fel a városi pénztárból, hivatali hatalmánál fogva pedig a város pénztárával fizettette meg a házában levő katonai nevelőintézet és tiszti szállás bérét. Állították, hogy megkárosította a várost meggondolatlanságból és egyéni érdekből is, ugyanis ingyen telket adott az Újépület emelésére, magáncélra vett igénybe városi munkásokat és építőeszközöket, szóbelileg utalt ki pénzt, a katonai kórházhoz igénybevett telkéért a vételár többszörösét kérte. Még nem teljesült szándékában is megtámadták, amikor felhozták, hogy a tanács egy kártérítési igényét jogalap híján elutasította. Felhozták végül, hogy megsértette magánosok érdekeit, midőn az állatorvosi iskola céljaira kiszemelt telkek fölött elvonta a tulajdonosoktól a rendelkezési jogot, amikor a józsefvárosi templom már kijelölt helyének megváltoztatását kieszközölte, és hangsúlyozták, hogy még az egyházat sem kímélte, mert a Józsefvárosban épülő templom köveit és meszt saját építkezésére vette igénybe.⁴⁰⁹⁾

Hülff meg volt győződve ártatlanságáról, ezért minden követ megmozdított, hogy ügye mielőbb dülőre jusson.⁴¹⁰⁾ Ellenfelei azonban nem tartották sürgősnek az ügy elintézését és igyekeztek a kibontakozást

minél későbbre halogatni. Az ügy elhúzódása következtében a vizsgálattal megbízott helytartótanácsi tanácsosok is sorra elkedvetlenedtek és igyekeztek megbízatásuktól szabadulni. Előbb Burián vonult vissza, majd utódja, Latinovics János kérte és nyerte el felmentését a vizsgálat vezetéséről.⁴¹¹⁾ Bár Latinovics 1791 áprilisában közölte a panaszosokkal Hülff választát, az érdekeltek még szeptemberben sem tették meg észrevételeiket.⁴¹²⁾

Latinovics lemondása után a helytartótanács az ügyet Majláth Józsefre bízta, aki érélyes fellépésével sikeresen lebonyolította az 1790. évi tisztújítást.⁴¹³⁾ Tiszte elnyerése után hozzálátott, hogy a Hülff-ügyben véget vessen a további huzavonának. Határidőt szabott a választópolgároknak válaszuk beadására és kijelentette, hogy a panaszosok válaszában bevárása nélkül dönt, ha addig nem tesznek eleget felhívásának.⁴¹⁴⁾ A választópolgárok még mindig forrongó hangulatban levő vezetőit Majláth érélyes fellépése szerfelett elkeserítette. Teljesen megfélemedtek függő helyzetükről és nem vették észre, hogy a József halála után keletkezett nyugtalanság fölött a kormány fokozatosan úrrá lett már.

A helyett, hogy igyekeztek volna a vizsgálóbiztos kedvében járni, meggondolatlan fellépésükkel teljes mértékben maguk ellen ingerelték. Érdemleges válasz helyett írásba foglalták Majláth ellen szóló kifogásaikat, melyek során azzal a váddal illették, hogy elfogult Hülff javára, mert atyja komasági viszonyban van Hülffel. Panaszaikat, megjelenve Majláth előtt, átadták neki.⁴¹⁵⁾ Majláth szerfelett felháborodott az eljárásról és tüstént jelentette a történeteket a helytartótanácsnak, közölve, hogy az állítólagos komaságról elsőízben hall, továbbá, hogy a helytartótanács intézkedéséig egyetlen lépést sem tesz az ügyben.⁴¹⁶⁾ A helytartótanács szigorú eljárásra szánta el magát. A választópolgárok hangulatát befolyásoló egyéneket felfüggesztette választópolgári tagságuktól, Ebenhöch ügyésznek pedig megtiltotta, hogy továbbra is tanácsokkal szolgáljon a Hülff elleni feljelentés szerzőinek.⁴¹⁷⁾

Együttal arra nézve is intézkedtek, hogy senkinek se legyen oka kifogást emelni a vizsgálat pártatlanságával szemben. Újabb haladékos adtak a válasz megadására és azt is lehetővé tették, hogy a Hülff bíráskodása alatt létrejött számadásokat a választópolgárok megbízottjai átvizsgálhassák.⁴¹⁸⁾ 1792 elejére elkészült végre a régóta esedékes válasz, melyben bőségesen felhasználták Hülff gyanútlanul odavetett kijelentéseit és ezek alapján egyes vádjait átalakították, a mellett pedig további vádakat is emeltek.⁴¹⁹⁾

Majláth ezek után, hogy ne vádolhassák elfogultsággal, vegyes bizottságot állított össze a tanács és a választópolgárok képviselőiből és ez elé terjesztette az ügyben keletkezett iratokat, melyek közül a legfontosabbak a Hülff elleni vádirat, Hülff védekezőirata, a tanács írásbeli észrevételei és a választópolgárok viszontválasza, valamint a helytartótanács számvevőségének a számadások megvizsgálásáról szóló jelentése voltak. A bizottság sorba vette a vádakat és azt a véleményét fejezte ki, hogy az elmozdított bírót nem terheli számbavehető bűn, vagy mulasztás.⁴²⁰⁾ Majláth Hülffhöz is intézett felszólítást, melyben három pontra vonatkozólag kért tőle őszinte választ.⁴²¹⁾ Hülff válaszában beérkezte után

megtette jelentését a helytartótanácsnak és nem a saját véleményét juttatta el hozzá, hanem az általa összehívott bizottság döntését, amihez csak lényegtelen megjegyzéseket fűzött.⁴²²⁾

A kialakult vélemény Hülff személyi vonatkozású ügyeit teljes mértékben igazolta. A Hülff által becsatolt okmányok részletekbemenően feltárták anyagi helyzetének alakulását. Kitünt, hogy lényegesen kevesebb volt a tényleges adóssága, mint ahogy ellenségei állították, és jórészt még a tanácsba való bejutása előtt törlesztette őket. Kellőképp igazolta Hülff, hogy József 1786-ban többezer forintot adott neki, részben kiházás előtt álló leánya hozományára, részben más célra. Igazolta, hogy nem vett fel kétszeres fizetést, hanem a polgármesterség mellett átmene-tilag ellátott bírói tisztségért általános hatályú felsőbb rendelet alapján és külön engedéllyel felvette a bírói fizetés felét. Bizonyította, hogy a hatósági célra igénybevett telkeit tőle függetlenül jelölték ki, becsáruk megállapításába nem folyt be. Általában, minden anyagi természetű váddal felettes hatósági intézkedést tudott szembeállítani. A katonaságtól való megválásának körülményeit a kilépése idejében kiállított bizonyítvánnyal tisztázta.⁴²³⁾

Volt a vádaknak olyan csoportja is, mely Hülff személyén keresztül József alkotmányellenes intézkedéseit érintette. Az ügy vizsgálatában eljárók ezeket a pontokat is érintették, és az csak természetesnek tekint-hető, hogy az uralkodó hűséges szolgálatában inkább érdemet láttak, mint kivetni valót. A nemzeti felbuzdulás lanygulása után mindjobban tartózkodtak a kritikától, és valóban méltánytalan lett volna, hogy Hülff szenvedjen másokért is. A zsarnokság vádja ellen maga a tanács védte legerősebben volt fejét és hangsúlyozta, hogy az ellenvéleményeket mindig meghallgatta.⁴²⁴⁾ Egyedül csak a pecsétügyben találtak kifogásolni valót, azzal azonban, hogy nemsokára engedélyt kapott a város kispecsét készítésére, tekintettel a fennálló szükségletekre, Hülff eljárása, mely a szűk-ségben gyökeredzett, utólagos szentesítést nyert.⁴²⁵⁾

A vizsgálat eredményéről szóló jelentés csak 1793-ban került az uralkodó döntése alá. A döntés eredményeképp Hülff felmentést nyert az ellene emelt vádak alól. Elrendelte az uralkodó az elébe terjesztett véle-mény alapján azt is, hogy Hülfföt a legközelebbi tisztújítás alkalmával jelöl- ni kell a polgármesteri, vagy bírói tisztségre. A vádlók, akik valóban sok hibát követtek el azzal, hogy sokszor a látszatot akarták valósággá tenni és a függelem szabályait ismételten áthágták, aránylag enyhe bünte- téssel úszták meg az ügyet. A választópolgárság felfüggesztett tagjait visszahelyezték és mindössze Ebenhöch főügyész sujtották egyévi fizetése elvesztésével. A mellett mindannyiukat kötelezték, hogy Hülfföt nyilvánosan kövessék meg.⁴²⁶⁾

Az uralkodó a döntés alkalmával elrendelte, hogy a már hosszabb ideje esedékes tisztújítást tartsák meg. Hülfföt, aki tanácsnoki tisztét visszanyerte, ez alkalommal polgármesternek jelölték, azonban a választáson elbukott.⁴²⁷⁾ Ez a körülmény egyáltalán nem kedvetlenítette el, és ezután is teljes erővel igyekezett kivenni részét a város érdekében folyó munkából. Midőn Schilson kamarai adminisztrátornak lejárt a város szépítésére és az új városrész kiépítésére vonatkozó megbízatása, a vissza-

állított pozsonyi kamara a városszépítési teendőket a városi tanács hatáskörébe utalta. A tanács Hülffre bízta ennek az ügykörnek az ellátását.⁴²⁸)

Ebben a hatáskörben igen fontos eredményeket ért el. Javaslatot terjesztett elő az utcákon összefutó víz levezetéséről, valamint a telek-felosztásokra és utcanyitásokra nézve. Javaslatára szerint kezdte meg a tanács az utak és utcák helyreállítását. Felosztotta a várost körzetekre, amelyekbe megfelelő számú munkást állítottak, akik egy-egy felügyelő vezetése alatt dolgoztak.

Érdemleges tervet dolgozott ki Hülff a városi csatornák rendbentartására nézve. Elgondolása megvalósulása elé ez esetben sok akadály gördült, de kivívta azt, hogy kívánságának megfelelően állandó városi mérnököt alkalmaztak. A fő közlekedési útvonalak rendbentartása érdekében külön pénzalap létesítését javasolta, és bár pénzhány miatt ekkor nem vihették keresztül tervét, a szépítőbizottság létrehozása alkalmával sor került elgondolásának megvalósítására.

Hülff érdeme a mai Vilma királynő-út megalapítása. Mikor a Városliget fásítását szerződésileg vállalt Batthyány József hercegprímás meghalt, Hülff konkrét programmal állott elő a Városliget környéke egy részének rendezésére. Javasolta, hogy a Városligetbe vezető utat ültessék be négy sor fával, az út melletti telkeket pedig bocsássák áruba, hogy az útépítés költségeit előteremtsék. A tanács elfogadta javaslatát és hozzálátott a telkek eladásához.

Így lett Hülff városszépítési munkája az előfutárja a későbbi szépítőbizottság munkájának, egyúttal a város vezetésétől való visszavonulása után így szolgálta a közt fáradhatatlanul. Tevékenysége során érte a halál 1801 május 31-én.⁴²⁹) Kétségtelen, hogy a város szolgálatában nagy érdemeket szerzett és ezekkel a város kiváló vezetőegyénségei sorába került. Teljes mértékben igazolta életével, hogy a közületért érdemes fáradozni akkor is, ha a kortársak nehézségeket gördítenek az egyéni tevékenység útjába. Egyetlen kifogás hozható fel ellene, hogy a kalapos király rendszerét szolgálta, ennek a bírálata azonban inkább az általános politikai történelem feladatkörébe tartozik.

Kovács Lajos

JEGYZETEK

- ¹⁾ Országos Levéltár (O. L.), Cameral Administration zu Ofen (Cam. Adm. zu Ofen), Expeditiones (Exp.) 1687 okt. 7.
- ²⁾ U. ott, Hofbefehle (Hofb.) 1687 dec. 15.
- ³⁾ Bécs, Hofkammerarchiv, Hungarn (HKA) 1703 szept. 19.
- ⁴⁾ Az eredeti kiváltságlevél Budapest székesfőváros levéltárában, a dobozban őrzött oklevelek gyűjteményében 38. szám alatt található.
- ⁵⁾ A pesti kiváltságlevél mind polgármesteri, mind bírói tisztségről említést tesz. A polgármesteri tisztséget első ízben 1773 április 24-én töltötték be, ettől kezdve a városnagyság élén a polgármester állott.
- ⁶⁾ Az erre vonatkozó részleteket l. Proberger Jakab neve alatt.
- ⁷⁾ A tisztújításokra és a bírói tisztségre vonatkozólag l. az egyes tisztújításoknál idézett forrásokat.
- ⁸⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1692 márc. 125. sz.
- ⁹⁾ U. ott, 1695 jan. 23. sz.
- ¹⁰⁾ A megerősítés késlekedésének következményeit illetőleg l. a pesti tanácsülési jegyzőkönyvben 1697 jan. 3-i kelet alatt foglaltakat. Budapest székesfőváros levéltára (Szföv. L.), Tanácsülési jegyzőkönyvek (Tan. jkv.).
- ¹¹⁾ L. erre vonatkozólag a továbbiakat.
- ¹²⁾ L. a 9. jegyzetben idézett forrást.
- ¹³⁾ L. a 8. jegyzetben idézett forrást.
- ¹⁴⁾ Takáts Sándor: A magyar mult tarlójáról. Budapest, 361. l.
- ¹⁵⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1687 márc. 1.
- ¹⁶⁾ Kovács Lajos: A kamarai adminisztráció és a budai polgárok 1694. évi vizsgálja. Tanulmányok Budapest multjából VIII. Budapest 1940. 29. l.
- ¹⁷⁾ V. ö. O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1687 okt. 11.
- ¹⁸⁾ U. ott, Exp. 1687 okt. 7. és Hofb. 1687 nov. 7.
- ¹⁹⁾ Petschmanra vonatkozólag l. O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1688 ápr. 11.
- ²⁰⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1687 júl. 9.
- ²¹⁾ U. ott, 1689 aug. 9. és szept. 5.
- ²²⁾ Szföv. L., Pesti telekkönyvek 16. sz. 6—7. ll.
- ²³⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1688 ápr. 16.
- ²⁴⁾ Szföv. L., Pesti levéltár, Intimata archivi antiqui (Int. a. a.) 5.
- ²⁵⁾ 1689-ben az első tanácsulást Heroldnak bírónak történt kinevezése után tartották.
- ²⁶⁾ Szföv. L., Pesti telekkönyvek 17. sz. 42. l.
- ²⁷⁾ Sztankai István, A gyógyszerészetre és a budapesti gyógyszerházakra vonatkozó adatok, Budapest 1935. 181. l.
- ²⁸⁾ Szföv. L., Pesti polgárkönyv I. köt. 10. l.
- ²⁹⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1689 febr. 5.
- ³⁰⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1687 febr. 9.
- ³¹⁾ Herold tevékeny szerepére vonatkozólag l. O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Memorialien und Anbringen P. 14. sz.
- ³²⁾ L. a 8. jegyzetben idézett forrást.
- ³³⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1692 ápr. 5. sz.
- ³⁴⁾ U. ott, Hofb. 1694 júl. 9. sz. és Exp. 1694 máj. 82. sz.
- ³⁵⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1695 nov. 18. és dec. 6.
- ³⁶⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1695 okt. 22. sz. és Memorialien und Anbringen H. 103. sz., mely utóbbi szerint csak 32 frt értékű bort adtak Heroldnak, tehát még 68 frt követelése volt.
- ³⁷⁾ U. ott, Exp. 1695 márc. 101. sz.
- ³⁸⁾ U. ott, 1696 ápr. 22. sz.
- ³⁹⁾ U. ott, 1696 jún. 51. sz.
- ⁴⁰⁾ A pesti tanács felségfolyamodása a városi jogok megállapítása ügyében. Benyújtva 1697 aug. 29-én. (HKA 1697 aug. 29.)
- ⁴¹⁾ Kurz adminisztrátor véleményes jelentése a tanács kéréseiről. 1697 okt. 14. (U. ott)
- ⁴²⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1698 jan. 7.

- ⁴³⁾ U. ott, 1698 febr. 23. sz.
- ⁴⁴⁾ Pest közönségének keltezetlen panasza a bécsi udvari kamarához (HKA 1697 aug. 29.).
- ⁴⁵⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1701 jan. 29., 30., febr. 1., 16. és 17.
- ⁴⁶⁾ U. ott.
- ⁴⁷⁾ A kamarai adminisztráció igazolójelentése a pesti polgárok panaszai ügyében. 1701 ápr. 9. (HKA 1697 aug. 29.)
- ⁴⁸⁾ Végrendeletét a pesti tanácsülési jegyzőkönyv tanúsága szerint 1704 dec. 5-én hirdették ki.
- ⁴⁹⁾ Szföv. L., Pesti levéltár, Testamenta archivi antiqui (Test. a. a.) 68. sz. és Pest városi adózók 1696. évi összeírása (155. és 156. tétel között).
- ⁵⁰⁾ Származására stb. vonatkozó adatokat l. Pesti polgárkönyv I. köt. 15. l. és az előző jegyzetben idézett összeírás 3. tétele alatt.
- ⁵¹⁾ L. a 8. és 33. jegyzetekben idézett forrásokat. Bírói esküjére vonatkozólag l. O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1692 ápr. 29. sz.
- ⁵²⁾ L. a 10. jegyzetben idézett forrást.
- ⁵³⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1697 jan. 4. sz.
- ⁵⁴⁾ L. a 10. jegyzetben idézett forrást.
- ⁵⁵⁾ L. az 53. jegyzetben idézett forrást.
- ⁵⁶⁾ Gyermekeinek az 1704. évi márc. 7-én tartott tanácsülésen állítottak gyámot.
- ⁵⁷⁾ Szföv. L., Test. a. a. 65.
- ⁵⁸⁾ U. ott, Pesti polgárkönyv I. köt. 1. l.
- ⁵⁹⁾ U. ott, Pesti telekkönyvek 16. sz. 2—3. 11. és Tan. jkv. 1688 okt. 2.
- ⁶⁰⁾ U. ott. A kamarai adminisztrációtól nyert sörfőzési engedélyét I. Lipót király 1697 ápr. 10-én kiváltságlevélbe foglalva átírta. Ez a kiváltságlevél Budapest székesfőváros levéltárában, a dobozban őrzött oklevelek gyűjteményében 1. szám alatt található.
- ⁶¹⁾ L. a 24. jegyzetben idézett forrást.
- ⁶²⁾ Az írásban való járatlanságát a tanács is elismerte, az adminisztráció pedig 1701-ben kifogásként hozta fel ellene (l. a 44. és 47. jegyzetben idézett forrásokat).
- ⁶³⁾ L. a 33. jegyzetben idézett forrást.
- ⁶⁴⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1693 jan. 30. sz. és Szföv. L., Int. a. a. 24.
- ⁶⁵⁾ L. a 16. jegyzetben idézett tanulmányt.
- ⁶⁶⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1693 aug. 11.
- ⁶⁷⁾ L. a 34. jegyzetben idézett forrásokat.
- ⁶⁸⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1695 jan. 3. sz.
- ⁶⁹⁾ U. ott, Int. a. a. 84. L. még a 9. jegyzetben idézett forrást.
- ⁷⁰⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1696 jan. 3.
- ⁷¹⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1696 jan. 14. és 92. sz.
- ⁷²⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1696 szept. 19. Kolbacherre vonatkozólag l. O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Hofb. 1689 nov. 3., mely szerint Vatula utódjaként a pesti harmincadhivatalhoz nevezték ki, továbbá a 49. jegyzetben idézett összeírást.
- ⁷³⁾ L. a 10. jegyzetben idézett forrást.
- ⁷⁴⁾ L. a 42. jegyzetben idézett forrást.
- ⁷⁵⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1698 febr. 14. és 18.
- ⁷⁶⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Hofb. 1699 márc. 14. sz. és Exp. 1699 márc. 27. sz.
- ⁷⁷⁾ U. ott, Hofb. 1700 ápr. 11. sz. és Exp. 1700 febr. 35. sz., máj. 17. sz.
- ⁷⁸⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1701 jan. 28. L. még a 44. és 47. jegyzetben idézett forrásokat.
- ⁷⁹⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Hofb. 1701 ápr. 14. L. még a 44. és 47. jegyzetben idézett forrásokat.
- ⁸⁰⁾ L. a 44. és 47. jegyzetben idézett forrásokat.
- ⁸¹⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1702 ápr. 39. és 58. sz.
- ⁸²⁾ U. ott, 1702 ápr. 58. sz.
- ⁸³⁾ Szföv. L., Pesti levéltár, Missiles archivi antiqui (Miss. a. a.) 176. sz.
- ⁸⁴⁾ L. Kovács Lajos: Buda főváros pénzügyei a Rákóczi-szabadságharc idején. Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. Budapest 1937. 372. l. 11. jegyzet.
- ⁸⁵⁾ O. L., Cam. Adm. zu Ofen, Exp. 1704 okt. 26. sz. és dec. 4. sz.

⁸⁶⁾ U. ott, 1704 jan. 20. sz., ápr. 7., 14., 18. sz. stb.

⁸⁷⁾ U. ott, 1704 máj. 20., 29. sz., júl. 28. sz., okt. 19. sz., 1705 jan. 30. (napi kelet), márc. 21. sz., márc. 23. (napi kelet) stb. A tanács vonatkozó határozatait l. a tanácsülési jegyzőkönyvekben 1704 ápr. 18., máj. 9., 1705 márc. 14., 17. és 31. alatt.

⁸⁸⁾ Az eredmény kivívásának nehézségeit kellőképp megmagyarázza az a szívós ellenállás, melyet az adminisztráció tanúsított. L. erre vonatkozólag a Cam. Adm. zu Ofen, Exp. és Memorialien und Anbringen sorozatok 1704/05. évi darabjait.

⁸⁹⁾ Szföv. L., Int. a. a. 775. és 777., továbbá Tan. jkv. 1705 ápr. 28., 29., máj. 2. és 4. Az 1705 máj. 4-én kelt tisztújítási jelentésben a következők találhatók az első szabad választásról: Actus ille restaurationis magistratualis et judicis electionis die quarta mensis currentis a nobis in tali observantia institutus ad finemque perductus fuerit, qualem tum ex privilegio nostro a Sua Majestate noviter impetrato, tum et emanato hocce mandato clementissimo praescriptam habuisse comperimus, ita ut praevis judicis et reliquorum officialium consueta resignatione non solum defectus senatorum cum quatuor selectorum civium numero duobus, scilicet Hungaris et totidem Germanis suppletus, verum et a selectu civium rite in senatoriam prius convocato prior iudex, nomine Jacobus Proberger unanimi voto in iudicem noviter electus ac confirmatus, ultroque desumpto ab ipso in parochiali ecclesia ante altare juramento ordinario praesente quoque communitate et senatu stabilitus idque omne cum maximo civium applausu, contentatione et tranquillitate peractum sit.

⁹⁰⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1704 nov. 17.

⁹¹⁾ U. ott, 1707 ápr. 28.

⁹²⁾ U. ott, Int. a. a. 3.

⁹³⁾ Proberger végrendelete 1711 márc. 3-án kelt, jún. 16-án hirdették ki (Test. a. a. 97.).

⁹⁴⁾ Szföv. L., Test. a. a. 97.

⁹⁵⁾ U. ott.

⁹⁶⁾ Személyi adataira vonatkozólag l. a Pesti polgárkönyv I. köt. 65. lapját és a 49. jegyzetben idézett összeírás 3. tételét.

⁹⁷⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1698 jan. 7.

⁹⁸⁾ U. ott, 1698 jan. 14. és márc. 27., továbbá Int. a. a. 220.

⁹⁹⁾ 1698 ápr. 8-án már bíróként szerepelt (Tan. jkv.).

¹⁰⁰⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1699 márc. 24. és 28.

¹⁰¹⁾ Az 1737. évi pesti számadáskönyv tanúsága szerint fizetését erre az évre még kiutalták.

¹⁰²⁾ L. a 4. jegyzetet.

¹⁰³⁾ Arra vonatkozólag, hogy királyi biztos jelenlétében folyik-e le a tisztújítás, a tisztújítási parancs intézkedett. A városhatóság élénk figyelemmel kísérte minden egyes alkalommal, tervbevétték-e az illetékesek királyi biztos kiküldését. Amennyiben értesült ilyen szándékról, igyekezett az illetékeseket szándékuk megmértására bírni. (Szföv. L., Int. a. a. 1742, O. L., Kancelláriai levéltár [Kanc.] Litterae civitatum [Litt. civ.] 97/1765. — A pozsonyi kamara 1711-től kezdve több ízben nyomatékosan kérte királyi biztos kiküldését. 1711-re vonatkozólag l. O. L., Kanc., Litterae camerae Hungaricae (Litt. Cam. Hung.) 23/1741.

¹⁰⁴⁾ Ezt kétségtelenül igazolják azok a tanácsülési jegyzőkönyvek, melyekben az ülésen résztvevők nevei fel vannak sorolva.

¹⁰⁵⁾ L. az 5. jegyzetet.

¹⁰⁶⁾ L. a 7. jegyzetet.

¹⁰⁷⁾ Báró Laffert Nándor királyi biztos 1731 aug. 7-én kelt és a tanácshoz intézett rendeletének 2. pontja (Int. a. a. 1813.).

¹⁰⁸⁾ Szföv. L., Int. a. a. 4052.

¹⁰⁹⁾ L. a 107. jegyzetben idézett forrást. 1732 okt. 8-án Laffert intézkedései jóváhagyást nyertek (u. ott).

¹¹⁰⁾ L. a 108. jegyzetben idézett forrást.

¹¹¹⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1725 ápr. 13. V. ö. Gárdonyi Albert: A polgármesteri tisztség eredete és fejlődése hazánkban, 9. l. Különlenyomat a Városi Szemle XXV. évfolyamából.

¹¹²⁾ U. ott, 1740 dec. 12. V. ö. az idézett mű 10. lapján foglaltakkal.

¹¹³⁾ Az erre vonatkozó részleteket l. Mosel József neve alatt.

¹¹⁴⁾ A későbbi választásokra vonatkozólag idézett források tanúsítják.

¹¹⁵) A tanácsülési jegyzőkönyv szerint (1694 máj. 25.) modori, a polgárkönyv szerint (I. köt. 56. l.) nagyszombati származású volt. — A születési idejére vonatkozó adat P. Burka Kelemen szentferencrendi tartományfőnök helyettes úr szíves közlése.

¹¹⁶) L. a 49. jegyzetben idézett összeírás 158. tételét.

¹¹⁷) U. ott.

¹¹⁸) U. ott.

¹¹⁹) Szföv. L., Tan. jkv. 1694 júl. 6.

¹²⁰) U. ott, 1696 máj. 18.

¹²¹) U. ott, 1697 jan. 3.

¹²²) U. ott, 1697 máj. 14. és 17.

¹²³) U. ott, 1701 jan. 29. és febr. 1.

¹²⁴) U. ott, 1705 ápr. 29.

¹²⁵) U. ott, 1708 okt. 25. és nov. 6.

¹²⁶) U. ott, Miss. a. a. 108.

¹²⁷) O. L., Kanc., Litt. civ. 214/1709 és Szföv. L., Int. a. a. 869.

¹²⁸) Szföv. L., Tan. jkv. 1711 máj. 8.

¹²⁹) A tisztújítási jelentés szerint »linguista talis, quod tribus hic commorantibus nationibus sine interprete satisfacere sciret« (Int. a. a. 1203.).

¹³⁰) Szföv. L., Tan. jkv. 1714 ápr. 13. és 1715 ápr. 24.

¹³¹) O. L., Kanc., Litt. civ. 155/1725 és Szföv. L., Int. a. a. 1569.

¹³²) Szföv. L., Tan. jkv. 1729 ápr. 29.

¹³³) A tisztújítási jelentés szerint »concorditer et unanimibus votis ex senatoribus Samuel Eüsserich Hungarus in judicem rite fuit electus« (O. L., Kanc., Litt. civ. 214/1709.). — Jóllehet »Hungarus« alatt azt is értették, hogy Magyarországon született, ez nem volt kizárólagos értelmezés, miként a 129. jegyzetben foglalt idézet bizonyítja.

¹³⁴) Szföv. L., Miss. a. a. 185.

¹³⁵) U. ott, Test. a. a. 281.

¹³⁶) U. ott, Miss. a. a. 750.

¹³⁷) Az elhalálozására és a temetkezési helyére vonatkozó adatok P. Burka Kelemen szentferencrendi tartományfőnök helyettes úr szíves közlései.

¹³⁸) L. a 135. jegyzetben idézett forrást.

¹³⁹) O. L., Kanc., Litt. Cam. Hung. 5/1731.

¹⁴⁰) Szföv. L., Pesti polgárkönyv I. köt. 64. l.

¹⁴¹) A 49. jegyzetben idézett összeírás 33. tétele szerint rongált állapotban levő, egyszobás háza volt.

¹⁴²) Szföv. L., Tan. jkv. 1705 ápr. 29.

¹⁴³) U. ott, 1708 febr. 27.

¹⁴⁴) Megválasztásáról nem történik említés, azonban a tanácsülésen résztvevők felsorolásából a közölt időpontra következtethetünk. Egy, a polgárkönyvben található bejegyzés szerint 1713-ban lett tanácsnok (I. köt. 64. l.).

¹⁴⁵) Szföv. L., Int. a. a. 1258.

¹⁴⁶) U. ott és O. L., Kamarai levéltár, Litterae ad cameram exaratae Ser. III. f. 46. p. 1.

¹⁴⁷) Visszaéléseire vonatkozólag I. O. L., Kanc., Litt. civ. 168/1719, 48/1720., Litt. cam. Hung. 45/1719 és Szföv. L., Tanácsülési jegyzőkönyvek.

¹⁴⁸) L. az előző jegyzetben idézett forrásokat, továbbá Tan. jkv. 1719 ápr. 28., 1720 ápr. 26. stb.

¹⁴⁹) Szföv. L., Int. a. a. 1022.

¹⁵⁰) Tanácsnoki helyét a tanácsülési jegyzőkönyv tanúsága szerint 1730 február 6-án töltötték be.

¹⁵¹) Személyi adataira vonatkozólag I. Pesti polgárkönyv I. köt. 77. l. és a 49. jegyzetben idézett összeírás 157. tételét.

¹⁵²) Az 1709. évi tisztújítástól kezdve a tanácsnokok sorában szerepel.

¹⁵³) Szföv. L., Tan. jkv. 1709 szept. 16.

¹⁵⁴) U. ott, 1709 ápr. 29.

¹⁵⁵) Szföv. L., Int. a. a. 1355. és O. L., Kanc., Litt. Cam. Hung. 45/1719.

¹⁵⁶) O. L., Kanc., Litt. Cam. Hung. 45/1719.

¹⁵⁷) Szföv. L., Int. a. a. 1443.

¹⁵⁸⁾ U. ott, 1638. és O. L., Kanc., Litt. civ. 298/1727, valamint Kamarai levéltár, Litterae ad cameram exaratae Ser. III. f. 66. p. 1.

¹⁵⁹⁾ A vizsályra vonatkozólag I. Int. a. a. 1742., 1813. és a tanácsülési jegyzőkönyveket.

¹⁶⁰⁾ Szföv. L., Test. a. a. 511.

¹⁶¹⁾ Személyi adataira vonatkozólag I. Pesti polgárkönyv I. köt. 129. 1.

¹⁶²⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1704 márc. 20.

¹⁶³⁾ U. ott, 1707 jún. — 1708 aug. között tartott ülések.

¹⁶⁴⁾ U. ott, 1707 ápr. 12.

¹⁶⁵⁾ U. ott, Számadáskönyv 1719—1721-ből, 58. l., 17. tétel.

¹⁶⁶⁾ Szföv. L., Int. a. a. 1509. és O. L., Kanc., Litt. cam. Hung. 23/1723. Lemondására vonatkozólag I. Tan. jkv. 1725 ápr. 24.

¹⁶⁷⁾ Végrendeletét 1729 márc. 24-én hirdették ki (Test. a. a. 259.).

¹⁶⁸⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1718 dec. 12.

¹⁶⁹⁾ U. ott, 1721 nov. 29.

¹⁷⁰⁾ U. ott, 1721 dec. 20.

¹⁷¹⁾ L. a 169. jegyzetben idézett forrást.

¹⁷²⁾ Tanácsnoki esküjét az 1722 máj. 8-án tartott tanácsülésen tette le. Ez alkalommal a tanács arra hivatkozott, hogy a tanácsnökká történt megválasztásáról szóló határozat február 20-án kelt. A február 20-án tartott ülés jegyzőkönyvében azonban nincs szó megválasztásáról, csak fizetése felemeléséről történik említés.

¹⁷³⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1727 ápr. 18. (V. ö. Pesti telekkönyvek 18. sz.).

¹⁷⁴⁾ U. ott, 1729 máj. 13.

¹⁷⁵⁾ U. ott, Test. a. a. 629.

¹⁷⁶⁾ U. ott, Tan. jkv. 1730 jan. 8.

¹⁷⁷⁾ U. ott, Int. a. a. 1813.

¹⁷⁸⁾ U. ott.

¹⁷⁹⁾ Az 1733. évi választásra vonatkozólag I. Szföv. L., Int. a. a. 1885. és O. L., Litt. civ. 281/1733, az 1735. évre Int. a. m. 6404. és Litt. civ. 43/1735, az 1737. évre Litt. civ. 22/1737., az 1739. évre, Int. a. m. 6404. és Litt. civ. 157/1740.

¹⁸⁰⁾ A határperben vitt szerepére vonatkozólag I. Tan. jkv. 1737 szept. 24. és 1737 dec. 9.

¹⁸¹⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1740 dec. 2.

¹⁸²⁾ U. ott, 1733 jan. 5.

¹⁸³⁾ U. ott, 1741 jan. 23.

¹⁸⁴⁾ A részleteket I. Papics János neve alatt.

¹⁸⁵⁾ O. L., Kanc., Litt. civ. 388/1742 és Szföv. L., Int. a. a. 3027/A.

¹⁸⁶⁾ Utolsó ízben történt megválasztására vonatkozólag I. O. L., Kanc., Litt. civ. 269/1749 és Szföv. L., Int. a. m. 6404.

¹⁸⁷⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1750 márc. 4. Végrendeletét ápr. 25-én hirdették ki (Test. a. a. 629.).

¹⁸⁸⁾ Szföv. L., Test. a. a. 629.

¹⁸⁹⁾ U. ott, Budai levéltár, Tan. jkv. 1718 márc. 17.

¹⁹⁰⁾ U. ott, Pesti levéltár, Tan. jkv. 1718 ápr. 29.

¹⁹¹⁾ U. ott, 1718 szept. 27.

¹⁹²⁾ U. ott, 1719 dec. 11.

¹⁹³⁾ U. ott, 1720 máj. 10. További fizetésemelésben részesítette a tanács 1720 dec. 23-án és 1728 jan. 23-án.

¹⁹⁴⁾ U. ott, 1727 aug. 1.

¹⁹⁵⁾ U. ott, 1729 máj. 2.

¹⁹⁶⁾ O. L., Kanc., Litt. cam. Hung. 5/1731.

¹⁹⁷⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1730 szept. 22.

¹⁹⁸⁾ U. ott, 1730 aug. 22.

¹⁹⁹⁾ L. a 196. jegyzetben idézett forrást.

²⁰⁰⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1736 nov. 22.

²⁰¹⁾ U. ott, 1738 febr. 26. Ez alkalommal 100 ezüstforintot és 80 aranyat adtak költségeire elszámolási kötelezettséggel.

²⁰²⁾ U. ott, 1736 szept. 24. és 1738 aug. 7.

²⁰³⁾ A vitás határházak kérdésekre vonatkozólag I. Belitzky János: Száz év a pesti határ életéből stb. — Tanulmányok Budapest multjából IV. Budapest 1935. 111. s. köv. II.

²⁰⁴⁾ L. a 185. jegyzetben idézett forrásokat.

²⁰⁵⁾ O. L., Kanc., Litt. civ. 52/1743 és Szföv. L., Int. a. m. 6404.

²⁰⁶⁾ Az 1745. évi választásra vonatkozólag I. Szföv. L., Int. a. a. 3195. és O. L., Litt. civ. 259/1745, Litt. cam. Hung. 25/1746, az 1747. évre Int. a. m. 6404. és Litt. civ. 41/1747., Litt. cam. Hung. 56/1748.

²⁰⁷⁾ L. a 186. jegyzetben idézett forrásokat.

²⁰⁸⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1750 márc. 6. és Számadáskönyv 1751-ből, 56. I. 425. tétel.

²⁰⁹⁾ O. L., Kanc., Litt. civ. 53/1759., Litt. cam. Hung. 44/1761.

²¹⁰⁾ U. ott.

²¹¹⁾ Szföv. L., Test. a. a. 903.

²¹²⁾ U. ott.

²¹³⁾ Schmall Lajos: Adalékok Budapest székesfőváros történetéhez. Budapest 1899. II. köt. 4. I. Születésének idejére és tanulmányaira vonatkozólag I. a Kegyeztanítórend budapesti gimnáziuma tanulóinak névjegyzékét. I. köt. (1717—1765).

²¹⁴⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1728 dec. 6.

²¹⁵⁾ U. ott, 1732 jan. 28. és okt. 18.

²¹⁶⁾ U. ott, 1733 máj. 4.

²¹⁷⁾ U. ott, 1733 ápr. 24. és máj. 6.

²¹⁸⁾ U. ott, 1737 máj. 6.

²¹⁹⁾ O. L., Kanc., Litt. civ. 269/1749.

²²⁰⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1750 nov. 20., 27. és dec. 5.

²²¹⁾ U. ott, Int. a. m. 6404. és O. L., Kanc., Litt. civ. 175/1751.

²²²⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1751 aug. 17. és a jegyzőkönyv végén a királynő látogatásáról szóló összefoglaló ismertetés.

²²³⁾ O. L., Kanc., Litt. civ. 217/1753, 240/1751 és 184/1757.

²²⁴⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1753 jan. 30., márc. 21. és ápr. 7.

²²⁵⁾ U. ott, Int. a. a. 4052. alatt a tanácsnak a kancelláriához 1755 ápr. 12-én és a kamarához máj. 26-án kelt felterjesztése, illetőleg a kancelláriának jún. 5-én, a kamarának pedig jún. 9-én kelt válasza.

²²⁶⁾ O. L., Kanc., Litt. civ. 44/1761. A tanács tisztújítási jelentése szerint »Mosel..... e magistratuali conclavi ad ambitum exeundo ac per cancellariam revertendo ibidem constitutus cancellistas his formalibus allocutus fuerit: Suae Dominationes viderunt, quod amplissimus magistratus omnem conatum adhibuerit in promovendo Suas Dominationes ad Centum-Viratum, quoniam unum quemque Suarum Dominationum (subintelligitur iam civem) ad hunc gradum duabus tribusve vicibus candidavit.« V. ö. a II. alatt mondottakkal, t. i., hogy a tanácsba a választópolgárságon keresztül vezetett az út.

²²⁷⁾ A jogi szakiskola történetére vonatkozólag I. Gárdonyi Albert: Pest város jogi szakiskolája. Historia III. évf. 7—9. sz. Pestbudai emléklapok, 101. s. köv. II.

²²⁸⁾ O. L., Helytartótanácsi levéltár (Helyt.), Miscellanea (Misc.) f. 88. n. 648.

²²⁹⁾ L. Partl Gáspár Antal neve alatt.

²³⁰⁾ L. a 219. jegyzetben idézett forrást.

²³¹⁾ L. a 226. jegyzetben idézett forrást. A helyzetet nagyon elmérgesítette Bellieno irnoknak egy kijelentése, melyet a választópolgárokrol tett a választás fölött érzett elkeseredésében. (ex electa civium communitate asynus asino votum suum dedisset).

²³²⁾ O. L., Kanc., Litt. civ. 38/1762 és 315/1764.

²³³⁾ U. ott, Helyt., Misc. f. 88. n. 648.

²³⁴⁾ U. ott és Kanc., Litt. civ. 97/1765.

²³⁵⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1767 ápr. 24.

²³⁶⁾ U. ott.

²³⁷⁾ A tanács 1770 júl. 30-án kelt felterjesztése a kamarához. U. ott, Int. a. a. 4736.

²³⁸⁾ Ennek ugyanis nem sikerült írásos nyomát találni, a felettes hatóság döntése ellenben erre is kiterjedt. Az kétségtelen, hogy a városhatóság gyakran fordult fontos ügyekben Grassalkovich kamarai elnökhöz, írásban vagy szóban

terjesztve elébe kérését. (Így pl. Int. a. a. 4052.) A polgármesteri tisztség megszervezésére vonatkozólag l. Int. a. a. 4853., továbbá a 111. jegyzetben idézett tanulmányt.

- ²³⁹) O. L., Kanc., 1771 : 5456. és 6283. és Szföv. L., Int. a. a. 4853.
- ²⁴⁰) Szföv. L., Tan. jkv. 1771 ápr. 24.
- ²⁴¹) U. ott, Int. a. a. 4853.
- ²⁴²) O. L., Helyt., Pol. civ. 1785 f. 44.
- ²⁴³) A följelentésre és a vizsgálatra vonatkozó adatokat l. u. ott.
- ²⁴⁴) O. L., Kanc. 1785 : 8323.
- ²⁴⁵) L. a 242. jegyzetben idézett forrást.
- ²⁴⁶) Szföv. L., Tan. jkv. 1785 nov. 20.
- ²⁴⁷) U. ott, Test. a. m. 52.
- ²⁴⁸) O. L., Kanc., Litt. civ. 149/1760. és a Kegyesitanitőrend budapesti gimnáziuma tanulóinak a 213. jegyzetben idézett névjegyzékét. A Josephy nevet 1766 áprilisától kezdve használta a tanácsülési jegyzőkönyvek tanúsága szerint.
- ²⁴⁹) O. L., Kanc., Litt. civ. 259/1745., Litt. cam. Hung. 25/1746., Szföv. L., Int. a. a. 3195.
- ²⁵⁰) Szföv. L., Test. a. a. 145.
- ²⁵¹) U. ott. L. még a 213. jegyzetben idézett névjegyzékét.
- ²⁵²) U. ott, Tan. jkv. 1730 jan. 30.
- ²⁵³) U. ott, 1731 febr. 22.
- ²⁵⁴) U. ott, 1733 máj. 8.
- ²⁵⁵) U. ott, 1735 jún. 3.
- ²⁵⁶) O. L., Kanc., Litt. civ. 44/1737 és 157/1740, Szföv. L., Int. a. m. 6404.
- ²⁵⁷) Szföv. L., Tan. jkv. 1740 jan. 22.
- ²⁵⁸) O. L., Kanc., Litt. civ. 259/1745., Litt. cam. Hung. 25/1746.
- ²⁵⁹) Szföv. L., Tan. jkv. 1751 márc. 20.
- ²⁶⁰) U. ott, 1767 ápr. 24., 25. és Int. a. m. 6404.
- ²⁶¹) U. ott, Tan. jkv. 1769 júl. 26.
- ²⁶²) U. ott, 1773 ápr. 24. Josephy gyengélkedő állapotára való tekintettel 1771-ben maga kérte, hogy ne válasszák meg.
- ²⁶³) U. ott, 1775 ápr. 24.
- ²⁶⁴) U. ott, Számadáskönyv 1784/85-ből, 87. l., 280. tétel.
- ²⁶⁵) O. L., Helyt., Misc. f. 88. n. 648.
- ²⁶⁶) Szföv. L., Tan. jkv. 1737 szept. 6. Életkorára és tanulmányaira vonatkozólag l. a 213. jegyzetben idézett névjegyzékét.
- ²⁶⁷) U. ott, 1738 júl. 4.
- ²⁶⁸) U. ott, 1740 jún. 3.
- ²⁶⁹) U. ott, 1741 máj. 2.
- ²⁷⁰) U. ott, 1742 jan. 19.
- ²⁷¹) U. ott.
- ²⁷²) U. ott, 1742 márc. 16. és 1743 jan. 8.
- ²⁷³) U. ott, 1742 nov. 12.
- ²⁷⁴) U. ott, 1746 jún. 20.
- ²⁷⁵) Papics közérdekű szolgálatairól a tanácsülési jegyzőkönyvek ismételtlen megemlékeznek.
- ²⁷⁶) A tanácsülési jegyzőkönyvek több ügyfelének megörökítették a nevét.
- ²⁷⁷) L. a 265. jegyzetben idézett forrást.
- ²⁷⁸) Szföv. L., Tan. jkv. 1762 szept. 18.
- ²⁷⁹) O. L., Helyt., Misc. f. 88. n. 648. és Szföv. L., Pesti telekkönyvek 40. köt.
- 409—410. ll.
- ²⁸⁰) Szföv. L., Processus 121/1745.
- ²⁸¹) O. L., Helyt., Misc. f. 88. n. 648.
- ²⁸²) U. ott, Szilávy jelentése és Perghold panaszai.
- ²⁸³) U. ott és Politia civitatum 1784 f. 90., 1785 f. 44.
- ²⁸⁴) 1766 máj. 7-én kelt királyi rendelet (O. L., Helyt., Misc. f. 88. n. 648.).
- ²⁸⁵) Szföv. L., Tan. jkv. 1766 jún. 23.
- ²⁸⁶) Papics 1769 febr. 20-án kelt felségfolyamodása (O. L., Kanc., Acta particularia 546.).
- ²⁸⁷) L. a 284. jegyzetben idézett forrást.

- 288) L. a 286. jegyzetben idézett forrást.
 289) Szlávy jelentése (l. a 282. jegyzetet).
 290) L. a 260. jegyzetben idézett forrásokat.
 291) O. L., Kanc. 1773 : 6499. és a 289. jegyzetben idézett forrás.
 292) Papics védekezőirata szerint Scopek felvette a tanácsnoki fizetés mellett a jegyzői fizetést is, de nem igen törődött a jegyzői teendőikkel (Papics 1772 jan. 10-én kelt védekezőirata, l. a 228. jegyzetben idézett forrást.).
 293) O. L., Kanc. 1770 : 4310.
 294) L. a 286. jegyzetben idézett forrást.
 295) O. L., Kanc. 1771 : 6207.
 296) L. a 292. jegyzetben idézett védekezőiratot.
 297) Papics védekezőirata jellemzően tárja fel korának ügyvédi felfogását, a mellett a városhatósági eljárás alakiságára is érdekes adatokat tartalmaz.
 298) Szlávy 1772 márc. 9-én kelt jelentése Papics meghallgatásáról és a commissio mixta 1772 júl. 1-én írásba foglalt véleménye (l. a 228. jegyzetben idézett forrást).
 299) O. L., Kanc. 1773 : 6499.
 300) Szföv. L., Tan. jkv. 1774 ápr. 12. és 18.
 301) U. ott, Int. a. a. 6794/A.
 302) U. ott, Budai levéltár, Mandata regia antiqua 59.
 303) L. a 301. jegyzetben idézett forrást.
 304) L. a törvényszéki jegyzőkönyvekben az aláírást.
 305) Szföv. L., Tan. jkv. 1777 ápr. 24.
 306) U. ott, 1779 ápr. 24., 1781. ápr. 24.
 307) Perghold kétségkívül nemes eszméket hangoztatott, céljai elérésében azonban nem válogatott az eszközökben. Egyéniségének a megítélése szempontjából az idézett források bő anyagot nyújtanak. L. még Gárdonyi Albertnek a 227. jegyzetben idézett tanulmányát.
 308) Papicsnak a tanácsban követett eljárását Lányi királyi biztos vizsgálata igazolta (O. L., Helyt., Politia civitatum 1785. f. 44.).
 309) L. az előző jegyzetben idézett forrást.
 310) O. L., Kanc. 1784 : 4151.
 311) Szföv. L., Tan. jkv. 1783 ápr. 24.
 312) U. ott, 1784 szept. 11. és O. L., Kanc. 1784 : 4323.
 313) O. L., Helyt., Politia civitatum, 1785 f. 44.
 314) U. ott.
 315) Szföv. L., Tan. jkv. 1785 nov. 20.
 316) U. ott, 1786 aug. 10., 1099. sz.
 317) 1793 végén még végrehajtást vezetett egy adósa ellen (Rel. a. m. 2029.), 1795 novemberében viszont fia már mint atyja örököse szerepelt (Miss. a. m. 2089.).
 318) O. L., Kanc., Litt. cam. Hung. 44/1761. Születési idejére vonatkozólag l. a 213. jegyzetben idézett névjegyzéket.
 319) U. ott, Litt. civ. 184/1757 és 38/1762. Tanulmányaira vonatkozólag l. az idézett névjegyzéket. Sajnos, az 1745. és 1746. iskolaévról hiányzik a tanulók jegyzéke, nem állapítható meg tehát, hogy akkor még odajárt-e. 1747-ben már nem volt az iskola tanulója.
 320) Szföv. L., Pesti polgárkönyv I. köt. 388. l.
 321) L. a 319. jegyzetben idézett forrásokat.
 322) Szföv. L., Tan. jkv. 1764 jun. 5.
 323) O. L., Litt. civ. 284/1768 és Szföv. L., Tan. jkv. 1767 jún. 24., Int. a. m. 6404.
 324) Szföv. L., Tan. jkv. 1772 jan. 29., ill. 1781 febr. 3.
 325) U. ott, 1777 dec. 20.
 326) U. ott, 1776 ápr. 10., 1779 febr. 22. és 1782 febr. 6.
 327) U. ott, 1783 ápr. 24.
 328) U. ott, 1785 nov. 19.
 329) U. ott, 1785 nov. 20.
 330) Almásy Pál kerületi főispán 1788 márc. 31-én kelt leirata (Tan. jkv. 1788 ápr. 5., 1032. sz.). A választás módjára nézve l. még Almásynak a helytartó-

tanácshoz intézett jelentését a pesti és a székesfehérvári tisztújítások ügyében (O. L., Helyt., 1787 f. 56.).

³³¹⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1785 nov. 19.

³³²⁾ Az 1789 április 2-án tartott részleges tisztújítószéket a főispán megbízásából Hülff bíró vezette (Tan. jkv. 1789 ápr. 2., 917. sz.).

³³³⁾ Almásynak a pesti tanácshoz 1787 aug. 25-én intézett leirata (Tan. jkv. 1787 aug. 31., 3353. sz.).

³³⁴⁾ Almásy leirata a Conduite-listák ügyében (Tan. jkv. 1787 szept. 15.) és a pesti tanács 1790 dec. 4-i véleménye a Hülff ellen emelt vádak ügyében (Int. a. m. 3972.).

³³⁵⁾ L. a tanács idézett véleményét.

³³⁶⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1787 febr. 17., 550. sz. A helytartótanács közvetlen fennhatósága a városok felett 1787 márc. 1-ével szűnt meg. Rendeleteit ettől kezdve a kerületi főispán közölte a városokkal. A vonatkozó helytartótanácsi rendelet (5377/1787) megállapította az alárendeltség új rendjét. A kerületi főispán befolyását elsősorban jelölési, minősítési és megerősítési joga biztosította.

³³⁷⁾ Hülff keresztlevelének hitelesített másolata (Miss. a. a. 4837.).

³³⁸⁾ Szföv. L., Pesti polgárkönyv I. köt. 313. l.

³³⁹⁾ U. ott, Tan. jkv. 1785 márc. 10.

³⁴⁰⁾ 1773 október 31-én kelt bizonyítvány Hülffnek a katonai szolgálatból való elbocsátásáról, melyet a választópolgárok által ellene emelt vádak ügyében 1790 jún. 25-én kelt védekezőiratához 7. sz. alatt csatolt (O. L., Helyt., Civitatense 1792 f. 34.). Védekezőirata a mellékletek nélkül a pesti választópolgárok iratai között 215. sz. alatt található másolatban.

³⁴¹⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1754 dec. 5.

³⁴²⁾ U. ott, Tan. jkv. 1758 jún. 22. és Miss. a. a. 4837., ill. a 340. jegyzetben idézett bizonyítvány.

³⁴³⁾ A 340. jegyzetben idézett bizonyítvány.

³⁴⁴⁾ O. L., Kanc. 1782 : 609. és Szföv. L., Tan. jkv. 1773 dec. 20.

³⁴⁵⁾ Hülff a 340. jegyzetben idézett védekezőiratában kitér családi körülményekre is.

³⁴⁶⁾ L. a 340. jegyzetben idézett forrást. Házassági szerződését a tanácsnak is bemutatta (Tan. jkv. 1775 febr. 10.).

³⁴⁷⁾ L. a 340. jegyzetben idézett forrást.

³⁴⁸⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1774 jan. 4. és 12. és Pesti polgárkönyv I. k. 442. l.

³⁴⁹⁾ U. ott, Tan. jkv. 1778 máj. 6. és Int. a. a. 5593.

³⁵⁰⁾ U. ott, Tan. jkv. 1776 márc. 9. és máj. 6.

³⁵¹⁾ Szföv. L., Rel. a. a. 718.

³⁵²⁾ A »Két Nyúl« bérbeadására vonatkozólag l. az előbbi jegyzetben idézett forrást. Erre vonatkozik még Processus 1211. További adatok találhatóak Int. a. a. 5593. alatt és a 340. jegyzetben idézett védekezőiratban.

³⁵³⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1778 máj. 6. és Int. a. m. 6404.

³⁵⁴⁾ Papics bíróval jó viszonyban volt (l. a 228. jegyzetben idézett forrást), Petz tanácsnok képviselte kéréseit a tanács előtt (u. ott), Mak aljegyző sógora volt.

³⁵⁵⁾ II. József 1777. évi pesti látogatására, illetőleg a Hülff és Perghold között ebből kifolyólag támadt vizálya vonatkozólag l. a 228. jegyzetben idézett forrást. Sok adat található még a tanácsulési jegyzőkönyvekben és Int. a. m. 6404. alatt.

³⁵⁶⁾ Szföv. L., Processus 1211.

³⁵⁷⁾ Hülffnek a tanáccsal való összeütközésére vonatkozólag l. Int. a. a. 5593.

³⁵⁸⁾ O. L., Kanc. 1780 : 2957.

³⁵⁹⁾ U. ott, 1781 : 5184, 5302, 5814 és Szföv. L., Int. a. a. 5593.

³⁶⁰⁾ O. L., Kanc. 1782 : 6217 és 6721.

³⁶¹⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1783 febr. 15. Lányi 1784 máj. 29-én tette meg jelentését (O. L., Helyt., Politia civitatum 1784 f. 90.).

³⁶²⁾ O. L., Kanc. 1784 : 6725.

³⁶³⁾ U. ott, 1784 : 8323.

³⁶⁴⁾ U. ott, 1784 : 12023. L. még Szföv. L., Tan. jkv. 1785 márc. 9. és Int. a. a. 6761. Lányi szerint az uralkodó a városban tapasztalható rendetlenség miatt nevezte ki Hülfföt, aki megfelelő képességű ember.

³⁶⁵⁾ A tanács kérte, hogy a szabad választás joga ne szenvedjen több sebet, mert sokan szolgálják a várost, akik évek óta várják munkájuk jutalmaként a tanácsnoki tisztség elnyerését (Int. a. a. 6761.).

³⁶⁶⁾ Hülff az 1785. év folyamán a következő tanácsüléseken referált: márc. 10., ápr. 23., máj. 3., 25., jún. 4., szept. 3., 10., okt. 19., 26.

³⁶⁷⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1785 nov. 20.

³⁶⁸⁾ U. ott; 1. még a 340. jegyzetben idézett védekezőiratot és a választott polgárság erre adott választát (Vál. polg. iratai 215. sz.).

³⁶⁹⁾ L. a 340. jegyzetben idézett védekezőiratot.

³⁷⁰⁾ Majláth kerületi főispán 1787 febr. 24-én kelt leirata (Tan. jkv. 1787 márc. 1., 796. sz.).

³⁷¹⁾ L. a 333. jegyzetben idézett forrást.

³⁷²⁾ A tanács ismételt panaszkodott a miatt, hogy az ügyek túlságosan megszáporodtak. (L. pl. Tan. jkv. 1786 júl. 10., 868. sz.)

³⁷³⁾ L. a 340. jegyzetben idézett védekezőiratot, továbbá a tanácsnak a 334. jegyzetben idézett választát. L. még Tan. jkv. 1786 dec. 11., 3089. sz.

³⁷⁴⁾ L. a 340. jegyzetben idézett védekezőiratot.

³⁷⁵⁾ A helytartótanács 1792 okt. 23-án kelt jelentése a kancelláriának (O. L., Helyt., Civitatense 1792 f. 34.).

³⁷⁶⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1786 aug. 21., 1457. sz.

³⁷⁷⁾ Hülffnek és a tanácsnak az Újépület körül játszott szerepére vonatkozólag 1. Tan. jkv. 1786 jan 14. és 23., Miss. a. m. 5., továbbá a 334. és 340. jegyzetben idézett forrásokat.

³⁷⁸⁾ L. a 340. jegyzetben idézett védekezőirat 11. pontját.

³⁷⁹⁾ U. ott és Tan. jkv. 1786 szept. 2., 1580. sz.

³⁸⁰⁾ L. Hóman Bálint és Szekfű Gyula: Magyar Történet, Budapest 1935. IV. köt. 518. l.

³⁸¹⁾ L. a 340. jegyzetben idézett védekezőiratot, ill. az Országos Levéltárban található 36., 37. és 38. sz. mellékleteit, továbbá Tan. jkv. 1787 jún. 16., 2373. sz.

³⁸²⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1786 aug. 21., 1456. sz. V. ö. Garády Sándor: II. József pestbudai látogatásai. Historia III. évf. 4—6. sz. Pestbudai emléklapok 55. s köv. II.

³⁸³⁾ U. ott.

³⁸⁴⁾ V. ö. Kovács Lajos: A régi pesti vigadó építésének előzményei. Tanulmányok Budapest múltjából III. Budapest 1934. 72. és 75. ll.

³⁸⁵⁾ L. a 382. jegyzetben idézett forrást.

³⁸⁶⁾ Szföv. L., Tan. jkv. 1787 ápr. 3., 1273. és 1274. sz.

³⁸⁷⁾ A tanács nézete szerint ezért vesztette el a tanácsnokok és a választópolgárok bizalmát (1. a 334. jegyzetben idézett forrást).

³⁸⁸⁾ L. a 334. jegyzetben idézett forrást.

³⁸⁹⁾ L. a 334. és 340. jegyzetekben idézett forrásokat.

³⁹⁰⁾ U. ott.

³⁹¹⁾ Az ellátási nehézségek 1787 végétől csaknem állandóan napirenden voltak a tanácsüléseken.

³⁹²⁾ L. a 384. jegyzetben idézett tanulmányt.

³⁹³⁾ Szföv. L., Választópolgárok iratai 211. sz.

³⁹⁴⁾ U. ott.

³⁹⁵⁾ U. ott.

³⁹⁶⁾ U. ott és 245. sz.

³⁹⁷⁾ A Hülff ellen indított vizsgálat igazolta, hogy Hülff és a tanács a régi állapotok helyreállítására irányuló rendeleteket maradéktalanul végrehajtották.

³⁹⁸⁾ O. L., Helyt., Civitatense 1790 f. 252.

³⁹⁹⁾ Szföv. L., Int. a. m. 3972. (1790 ápr. 21-i tan. jkv. kivonata; 1790-ból a jegyzőkönyvek csak május 1-től vannak meg.)

⁴⁰⁰⁾ L. a 398. jegyzetben idézett forrást.

⁴⁰¹⁾ Szföv. L., Int. a. m. 3972. (A helytartótanács 1790 ápr. 23-án kelt leirata.)

⁴⁰²⁾ U. ott. (1790 ápr. 27-i tan. jkvi kivonat.)

⁴⁰³⁾ O. L., Helyt., Civitatense 1790 f. 252.

⁴⁰⁴⁾ U. ott.

⁴⁰⁵⁾ U. ott.

- ⁴⁰⁶) Szfv. L., Int. a. m. 4428.
⁴⁰⁷) L. a 340. jegyzetben idézett forrást.
⁴⁰⁸) Hülff állításai egyébként egyetlen hivatalos adattal sem állanak ellentétben.
⁴⁰⁹) A választópolgárok vádiratát sem eredetiben, sem másolatban nem sikerült felkutatni, egyéb források alapján azonban megállapítható a lényege, sőt az is, hogy meglehetősen szenvedélyes hangnemben fogalmazták meg. A fölvetett vádak értékét az előzmények nagyrészt tisztázzák. — Ami a Hülff elmozdítására okot szolgáltató kijelentést illeti, Schilson később beismerte, hogy az nem hivatali helyiségében hangzott el, tehát tévesen fűzött hozzá hivatalos következtetéseket (O. L., Helyt., Civitatense 1792 f. 34.). — A József-külvárosba tervezett templom építése ideiglenesen félben maradt. Nem Hülff volt az első, aki az építkezés céljára összegyűjtött anyagból vásárolt, ugyanis a tanács már 1786 szept. 21-én eladott belőle 850 frt értékű követ a Károlyi-palota építéséhez (Tan. jkv. 1867. sz.).
⁴¹⁰) O. L., Kanc. 1792 : 6473.
⁴¹¹) Burián már 1790 aug. 5-én kérte felmentését (O. L., Helyt., Civitatense 1790. f. 252.), a végleges felmentést 1791 jan. 14-én nyerte el (u. ott, 1791 f. 27.). Ugyanekkor került sor Latinovics megbízására, aki 1791 szept. 6-án mondott le (u. ott).
⁴¹²) Szfv. L., Választópolgárok iratai 292. sz.
⁴¹³) Majláthot 1791 szept. 30-án bízták meg a Hülff-ügy vizsgálatával (O. L., Helyt., Civitatense 1791 f. 27.).
⁴¹⁴) O. L., Helyt., Civitatense 1791. f. 27.
⁴¹⁵) U. ott és Szfv. L., Int. a. m. 3972.
⁴¹⁶) U. ott.
⁴¹⁷) U. ott. A helytartótanács intézkedésére a Majláthnak átadott panasz-íratot a városkapitány az 1792 jan. 6-án tartott tanácsülésen darabokra tépte és a választópolgárok elé dobta (Tan. jkv. 46. sz.).
⁴¹⁸) Szfv. L., Választópolgárok iratai 320. sz. és O. L., Helyt., Civitatense 1791. f. 27. A számadások megvizsgálására vonatkozólag l. O. L., Kanc. 1792 : 2419. és Helyt., Civitatense 1792. f. 34.
⁴¹⁹) Szfv. L., Választópolgárok iratai 215. sz.
⁴²⁰) Majláth jelentése 1792 okt. 13-án kelt. (O. L., Helyt., Civitatense 1792. f. 34.)
⁴²¹) U. ott.
⁴²²) L. a 420. jegyzetben idézett forrást.
⁴²³) L. a 340. jegyzetben idézett forrás mellékleteit.
⁴²⁴) L. a 334. jegyzetben idézett tanácsi véleményt.
⁴²⁵) Szfv. L., Választópolgárok iratai 402. sz.
⁴²⁶) O. L., Kanc. 1793 : 6470.
⁴²⁶) Szfv. L., Tan. jkv. 3546/1793. sz. A tisztújítás szept. 7-én és 8-án volt.
⁴²⁸) Hülff városszépítési munkásságára vonatkozólag l. Gárdonyi Albert : Városszépítési törekvések Pesten József nádor előtt. Historia III. évf. 7—9. sz. Pestbudai emléklapok 153. s köv. II.
⁴²⁹) Fizetését teljes egészében kiutalták 1801 májusára, júniusban már nem utaltak ki fizetést a nevére (Pesti számadáskönyv 1800/01. 161. l., 385. tétel). A szolgálat megszűnése esetén a fizetést napra kiszámították. A tanács június 3-án jelentette elhunyát a kamarának (Int. a. m. 6404).